

RØDE FANE

Nr. 4 – 83

Kr. 24,-

Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

PARTI-MODELLEN

**INTERVJU MED TRON ØGRIM OM UTKAST TIL
NYTT PRINSIPPROGRAM**

BREV OG NOTISER

Steigan avslører «forfatterkollektivet»

**«FIRERBANDEN» -
MARXISTER
ELLER
REVISJONISTER?
Del 1**

Om den siste tidas klassekamper i Kina
av T.M., R.G. og L.M., redaksjonen i Røde Fane

(RF 1/2-77)

De fleste vil være kjent med at Pål Steigans artikkel i forrige nummer av Røde Fane har gitt startskuddet til en intens debatt i en hverværende dagsavis. Vi minner i denne forbindelse om at også våre spalter er åpne for innlegg. Men det var ikke debatten som sådan vi skulle kommentere i denne omgang. Vi skal istedet henlede oppmerksomheten på en avsløring som Pål Steigan kom med i et av sine debattinnlegg, nærmere bestemt den 24/5.

Her kommer det nemlig fram at det var Tron Øgrim som var forfatteren bak det knusende oppgjøret med «firerbanden» i Røde Fane 1/2 og 4-1977.

La dette være et svar til alle de som på den tiden henvendte seg til Røde Fane-redaksjonen og lurte på hvem som skjulte seg bak det mystiske forfatterkollektivet T.M., R.g. og L.n., redaksjonen i Røde Fane. Det var nemlig signaturen den gang og som sagt — det var ikke få som lurte...

(Nummer 1/2 og 4-1977 er dessverre utsolgt)

NY TID: STEIGAN TVUNGET

I siste nummer av AKP(m-l)s tidsskrift Røde Fane, skriver Pål Steigan, partiets eksterne formann (den interne er Tron Øgrim), at han etter å ha gjort grundige studier av kulturrevolusjonen er «tvunget til å trekke følgende foreløpige konklusjon: Teorien om kulturrevolusjonen

er ikke noen videreutvikling av marxist-leninismen.

Den inneholder betydelige subjektivistiske og idealistiske elementer og løser ingen av de sentlige teoretiske spørsmåla som den utgir seg for å skulle løse.»
(Sitat slutt.)

(Ny Tid nr. 21)

Innlegg i Røde Fane?

Død linje for nummer 5 er 1. september. Innlegg sendes til Røde Fane, Postboks 6875 St. Olavs plass, Oslo 1.

Svar kommer i neste nr.

Jeg takker for ditt svar, Eirik Rossen. På grunn av Røde Fanes korte deadline og fordi jeg har hatt mye å gjøre, har jeg dessverre ikke fått anledning til å svare deg i dette nr. av Røde Fane.

Du må ha blitt ganske sint på meg, ser jeg av innlegget ditt. Jeg håper likevel vi kan få en brukbar debatt i Røde Fane, sjøl om jeg ser at du helst hadde sett at redaksjonen hadde strøket innlegget.

Vennlig hilsen
Egil Bergan

Sommertilbud på Røde Fane

Dersom du tegner årsabonnement fra og med 5/83 (kommer ut i oktober), får du alle tidligere 83-numre for bare 30 kroner.

Bestill fra:
Røde Fane
Distribusjonen
Postboks 83 Bryn
Oslo 6

Merk konvolutten
«Sommertilbud»

INNHold

TEMA:	side
Hva sier programutkastet om partiets stilling unde sosialismen, Tron Øgrim?	4
Det tome matfats politikk, av Olav O. Randen	12
Boligen som vare, av Johan Ditlef Martens	19
Frigjøring av kvinnene, av Gro Hagemann	26
DEBATT:	
Partiteori, av Kjersti Ericsson	34
Hva må fortsatt gjøres, av Kjell Ruud	38
Det dreier seg om AKPs troverdighet, av Rune Ottosen og Bjørn Westlie	48
BØKER:	
Lærerik bok om de kritiske røttene til kvinneundertrykking, av Pål Steigan	49

RØDE FANE

Utgitt av
Arbeidernes Kommunistparti
(marxist-leninistene)
Nr. 4 — 1983 — 12. årg.
ABONNÉR! 125 kr. pr. år

Bestill fra:
Røde Fanes distribusjon,
Boks 83 Bryn, Oslo 6.
Røde Fane redigeres av
et utvalg nedsatt av
sentralkomiteen i AKP(m-l)
Adresse redaksjonen:
Postboks 6875 St. Olavs plass
Oslo 1
Postgiro nr. 2 20 84 78.
Telefon: (02) 11 45 73
Ansvarlig utgiver
for dette nummer: Pål Steigan
Trykt hos A/S Duplotrykk

ISSN 0332-7892

Viktige debatter i AKP

For et halvt år sia, på den tida da Dagbladet kjørte sine ukentlige nekrologer over AKP(m-l), snakka jeg med en kar som sympatiserer med partiet uten å være medlem. Han sa: «Jeg kan ikke begripe at folk melder seg ut hos dere *nå*, det er jo hos dere det skjer interessante ting». Min venn som også hadde hatt kontakt med SV og andre deler av «venstresida» mente at det i de kretsene var en total mangel på nytenkning og perspektiv. Dette er sjølsagt både et morsomt og forpliktende kompliment å få. Men så skjer det da også en god del lovende ting i ml-bevegelsen for tida.

AKP(m-l) har bestemt seg for ikke å la seg knekke av den europeiske sjuken, tendensen til at en del ml-partier har gått i oppløsning de seinere åra. Virusset har vært her óg, og vi har det vel ikke helt ute av kroppen ennå. Men bevegelsen og partiet har ikke gitt etter for presset i retning av å forsone seg med den hellige alminnelige norske sosialdemokratisme. Partiet har reagert på presset blant annet gjennom å kaste seg over en grundigere skoloring i marxistisk teori, og i bedre og mer systematisk arbeid med vår egen virkelighet. Krisa, arbeidsløsheten og de omfattende angrepa på arbeiderklassen fra kapitalens side, viser at marxismen ikke på noen måte er avlegs, men tvert om en høyaktuell teori for arbeiderklassen.

Dette er noe av det spennende som skjer rundt og i AKP. Vi er blitt flinkere til å avsløre kapitalismen på en måte som viser hvordan systemet virkelig er bak fasaden. Det er sjølsagt mye ugjørt på dette området, men kursen er god, retninga er der.

Noe av det andre spennende som skjer er arbeidet med å drive kritisk oppsummering av den kommunistiske bevegelsens erfaringer. Da partikrisa i AKP var på sitt verste rundt 1980 var det umulig å komme i gang med denne typen oppsummering. Også innafor partiet fantes det den gangen røster som ville forkaste den kommunistiske tradisjonen og de kommunistiske prinsippene. Nå er situasjonen langt bedre. Vi er i gang med en nøktern og saklig sosialismedebatt. I denne debatten er det sjølsagt ulike syn som står mot hverandre, men partiet og bevegelsen er samla om at vi diskuterer for å bli bedre kommu-

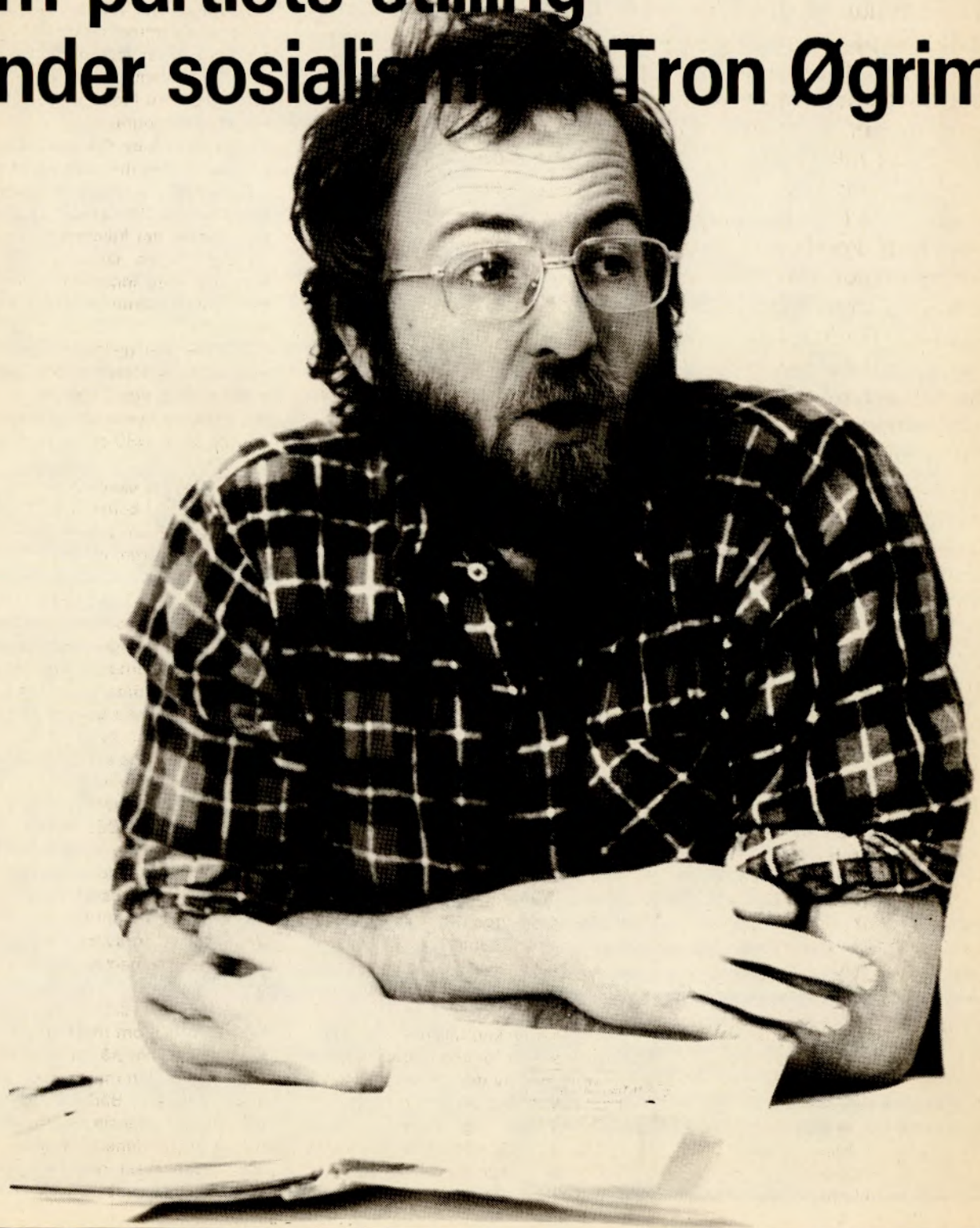
nister, bedre revolusjonære. Når vi nå tar opp kritikk av ulike forhold i den kommunistiske tradisjonen så er det ikke for å kaste vrak på den, men for å tilegne oss det beste og for å lære av feil.

Det er nå kommet et nytt utkast til prinsippogram for AKP. Programforslaget skal behandles på partiets landsmøte neste år. Det er fortsatt sikkert mye å sette fingeren på i utkastet slik det er foreløpig, og vi regner med en frisk debatt i månedene som kommer. Men både programforslaget og debatten omkring det viser at AKP er det eneste partiet i Norge som driver en seriøs diskusjon om et sosialistisk Norge. SVs diskusjon om «sosialisme på norsk» har abortert og oppnådde aldri noe mer enn å tegne en luftig sosialdemokratisk utopi. Og DNA har til og med formelt tatt sosialismen av programmet. Slikt forfall skjer samtidig som utviklinga både i verden for øvrig og i Norge bekrefter nødvendigheten av sosialismen mer enn noen gang før.

I Norge har borgerskapet gjennom Finn Lied og Buvik-utvalgets innstilling uttrykt en klar strategi for angrep på arbeidsfolk. Målet er å sikre maksimal profitt uansett om det betyr rasering av næringsgrunnlaget for store deler av folket. Det eneste som betyr noe for kapitalens strateger er maksimal profitt. Hensynet til arbeidsplasser, bosetning, lokalmiljø, kultur, kort sagt hensynet til folkets behov er uinteressant for slike strateger. Mot dette står en voksende og stadig mer bevisst aksjonsenhet fra arbeidsfolk på grunnplanet. Husk stikkord som Sulitjelma, Tyssedal, Sør-Varanger. I siste instans er denne enheten blant arbeidsfolk uttrykk for en stikk motsatt strategi av det borgerskapet ønsker. Den er et uttrykk for kampen for et samfunn som ikke er bygd på profitt, men på produksjon for folkets behov, altså en sosialistisk planøkonomi. Det er svært viktig at så mange som mulig innser at det er det egentlig dreier seg om. Og da er det godt at det finnes et parti som driver en seriøs diskusjon om veien fram til et sosialistisk samfunn og om hvordan det samfunnet skal utformes. Og det partiet er i siget.

Pål Steigan

Hva sier programutkastet om partiets stilling under sosialismen Tron Øgrim?

NYTT PRINSIPPROGRAM

I 1984 skal AKP(m-l) holde sitt 4. landsmøte. På møtet skal prinsippprogrammet til partiet opp til ny behandling. I den forbindelse knytter det seg særlig stor interesse til hvordan sosialismediskusjonen vil bli konkludert i programmet. Som kjent har det pågått en slik diskusjon ei tid, med til dels sterke motsetninger. Diskusjonen har dreid seg om partiets rolle under sosialismen, forholdet mellom politikk og økonomi under sosialismen, forholdet mellom diktatur og demokrati, fagforeningenes rolle, ytringsfrihet osv. I disse dager foreligger det et dokument som vil komme til å stå helt sentralt i debatten fram til landsmøtet, nemlig utkast til nytt prinsippprogram for AKP(m-l). Forslaget er utarbeida av en komite med Tron Øgrim som leder. Programforslaget blir presentert med kommentarer fra en del av de folka som har deltatt mest i sosialismedebatten til nå. Av kommentarene framgår det at det fortsatt er en god del meningsforskjeller, men det går også fram at mange ser positivt på det nye programforslaget. Røde Fane har oppsøkt lederen for programkomiteen for å få hans syn på en del av de viktigste spørsmåla som er oppe til debatt, og for eventuelt å få han til å ta opp hansken fra en del av de kommentarene som foreligger. En kommentator hevder f.eks. at forslaget inneholder alvorlige revisjonistiske feil. En annen mener at det representerer ei kuvending fra partiledelsen i forhold til 1980-programmet. En kritiker mener at krigsfaren blir undervurdert og en annen mener at forslagens kvinneprofil er et tilbakeskritt i forhold til gjeldende program i AKP. Røde Fane har tatt opp disse og andre spørsmål med Øgrim.

Røde Fane (RF): Så vidt vi skjønner er dette programmet helt nytt, og ikke noen delvis omskriving av det gjeldende programmet. Hvorfor har dere valgt ei slik løsning, og hva er den politiske forskjellen på de to?

Tron Øgrim (TØ): Det nåværende programmet (av 1980) er ei videreutvikling av et forslag som blei vedtatt i 1973. Teksten har blitt utvida og krympa og utvida igjen flere ganger. Resultatet er at det har blitt ganske usystematisk og fullt av gjentakelser. Det er mange gode intensjoner i 1980-programmet. Politisk er jeg enig med 1980-programmet. Men historias viktigste kritikk av programmet er at det ikke blir lest, ikke blir brukt. Derfor har

vi lagt vekt på å skrive et kortere program som er strammere redigert og har ei mer logisk oppbygging.

Hvis du skal forklare kommunistenes oppgave i Norge går det ikke an å begrense seg til Norge. Kampen for kommunismen er en kamp mot det imperialistiske verdenssystemet, og kan bare forstås i det perspektivet. Derfor starter programmet med utviklinga av kelasesamfunnet og kapitalismen historisk, for deretter å ta for seg imperialismen. Utfra analysen av den moderne kapitalismen pekes det på nødvendigheten av sosialismen og kommunismen. Først deretter går vi over til å beskrive situasjonen i Norge og våre oppgaver her. Fortsatt er det en del gjentakelser i

forslaget, og vi vil sette pris på at dette blir kritisert, for å gjøre programmet enda tettere og strammere.

I 1980 hadde ikke AKP noe arbeidsprogram. Derfor var det ikke så rart at prinsippprogrammet delvis dro over i retning av å bli et arbeidsprogram for de ulike frontavsnitta der partiet jobber. Nå er jo partiet i ferd med å få et detaljert arbeidsprogram, og da må vi ta konsekvensen av det ved å gjøre prinsippprogrammet mer slik det skal være.

RF: Javel, forslaget er kortere. Det vil sikkert bli verdsatt, særlig av dem som husker det kjempestore programforslaget foran landsmøtet i 1980. Men hva med innholdet – hva er de mest interessante politiske endringene?

TØ: Når det gjelder hovedinnholdet representerer forslaget ikke noe brudd med det som står i 1980-programmet. Det viktigste nye er at det behandler en del ting som 1980-programmet ikke tar opp.

RF: Som for eksempel?

TØ: Det nye kommer særlig fram under avsnittet om utviklinga av kelasesamfunnet Norge, og i avsnittet om sosialismen.

Andre ting er i hovedsak uendra, slik som væpna revolusjon, proletariatets diktatur, vurderinga av sosialimperialismen, den internasjonale situasjonen, kommunistpartiets ledende rolle osv.

Den maoistiske bevegelsen i Vesten står overfor ei svær, dobbelt utfordring: På den ene sida er vi utsatt for et press, et revisjonistisk press i retning av å bli besteborgerlige salongradikale, revisjonister. Dette presset har feid en god del av de vestlige ml-partiene over ende. Jeg mener som Mao: Den moderne revisjonismen i høyreform er hovedfaren for kommunistene i vår tid. Vi må altså forsvare marxismen-leninismen-maoismen mot denne type angrep.

På den andre sida er ikke det tilstrekkelig. For sjøl om marxismen er grunnleggende riktig, så har det skjedd lite utvikling av den marxistiske teorien de siste femti åra. Både i Sovjet og Kina var det for lenge sia klart at marxismen hadde en tendens til å stivne til ideologi, i den mest negative betydninga Marx legger i ordet.

NYTT PRINSIPPROGRAM

RF: Altså som falsk bevissthet og ikke som vitenskap?

TØ: Ja, som ei rettfærdiggjøring av de rådende forholda, mer enn som kritisk vitenskap. Vårt ønske i programkomiteen er at vi må prøve å komme videre. Vi ønsker å finne ut mer av hva vi på marxistisk grunnlag kan si om den typen land vi lever i, et høyt utvikla, moderne kapitalistisk land.

RF: Du sier at forslaget så og si står på 1980-programmets grunn. Men du må da være enig i at hvis en hadde stilt med enkelte av de formuleringene dere bruker, la oss si på landsmøtet i 1976, så hadde en ikke blitt særlig populær?

TØ: Ja ja, det er mulig. Men la meg med en gang si at det er en type debatt jeg er forferdelig lite interessert i, og det er en «hvem-sa-hva-hvor-når»-debatt. De som ønsker det må gjerne føre den debatten. Men regn ikke med meg som deltaker.

Sånn jeg oppfatter det var ikke problemet forstått i 1973 eller 1976. Vi som skreiv disse programmene oppfatta de marxistiske teoriene som ikke bare i prinsippet riktig, men også som fullt ut ferdige og kopierbare i stor detalj. Spørsmålet om ei virkelig videreutvikling og konkretisering var ikke forstått. Dette mener jeg også til dels var tilfelle i 1980.

I tida som har gått siden partistiftelsen har vi vedtatt to viktige dokumenter som hver for seg representerte ei videreutvikling og konkretisering av den marxistiske teorien for dagens virkelighet. Det ene var vedtaket om sosialimperialismen i 1974. Det var et stort framskritt, og det andre var militærprogrammet fra 1979, som var et tilsvarende framskritt. Disse dokumentene bygger på konkrete undersøkelser og de står godt for historias kritikk. Vi som har jobba med det nye forslaget har ønska å inkorporere kjerna i disse dokumentene i vårt forslag.

En annen sak vi gjorde i 1970-åra, med stort hell, var å inkorporere det beste av den gamle stalinske dagskamptaktikken i arbeidet vårt, fagforeningstaktikken, enhetsfronten, åssen vi skulle bruke parlamentariske organer osv.

Men det vi har mangla har vært en oppdatert analyse av den moderne ka-

Øgrim mener at fredsspørsmål og kampen mot atomvåpen er forsvarlig behandlet i utkast til nytt prinsippprogram. Han mener at det er viktig å få fram kritikk av de idéene som finnes innafredsbevegelsen om at en allmenn bevegelse for fred som ikke retter seg mot de imperialistiske krigsstifterne er i stand til å motvirke krigen. Bildet er fra fredsmarsjen til Paris sommeren 1981.

pitalismen, og å vise at den med nødvendighet vil bryte sammen. Samt at vi er kommet kort med å oppsummere erfaringene fra sosialismens historie. Begge deler kan du kalle et svar til Verner Ludal.

RF: En av kritikerne mener at forslaget undervurderer krigsfaren. Hva er din kommentar til det?

TØ: Fra vår side har hensikten vært å formulere et forslag som bygger på vedtaket om sosialimperialismen fra 1974, og militærprogrammet fra 1979. I den grad vi ikke har lykkes i det, skal

jeg gjerne være med på å diskutere endringer.

RF: Hva mener du det er riktig å si programmatisk om krigsfaren?

TØ: Jeg mener at krigsfaren er stor og økende. Dette vil gå fram av forslaget. Sjøl om vi sikkert hadde en tendens til å overvurdere tempoet i utviklinga av krigsfaren tidligere, så mener jeg at historia har gitt oss rett i vår vurdering av utviklingstendensene. Det er helt opplagt at krigsfaren er større nå enn den var den gangen. Men jeg synes det er vanskelig å si noe konkret nå

NYTT PRINSIPPROGRAM

om nøyaktig hvor overhengende krigsfaren er. Folk som mener de klarer det får stille forslag.

Vi har også et annet problem som ikke må undervurderes. Pasifistiske og revisjonistiske krefter prøver å gi inntrykk av at krigsfaren i Europa er det eneste som betyr noe i verden. Etter min mening er det viktigste spørsmålet i dagens verden undertrykkinga av massene i den tredje verden. Når vi skal framstille den økende krigsfaren i Europa må vi gjøre det på en måte som ikke gir konsesjoner til den europeiske sjåvinismen. Det er igang folkemord i den tredje verden nå, i dag. Massene der fører revolusjonær kamp nå. Dette er det viktigste trekket ved dagens verden. Revisjonistene vil ha oss til å vende ryggen til massene i den tredje verden og snakker om fred som noe europeerne kan oppnå uten å bry seg om resten av verden.

RF: Det pågår jo en massebevegelse rundt fredsspørsmål og atomvåpen, og utfra en slik situasjon er det forbausende lite som står om dette i forslaget.

TØ: Jeg er ikke enig. Både dette forslaget og 1980-programmet tar opp atomvåpen spesielt, men vi tar det opp på en annen måte enn fredsbevegelsen gjør. Vi setter det i sammenheng med imperialismen og i sammenheng med andre former for masseutryddelsesvåpen, som kjemiske og bakteriologiske våpen. Det er i gang en bevegelse blant vitenskapsfolk som skjønner rekkevidden av disse våpna, at det er terrorvåpen av samme type som atomvåpen. Sånne våpen er i bruk i dag. Men fredsbevegelsen sier ikke noe om det.

Ellers må vi jo få fram kritikk av de ideene som finnes innafor fredsbevegelsen om at en allmenn bevegelse for fred som ikke retter seg mot de imperialistiske krigsstifterne, er i stand til å motvirke krigen. Vi må polemisere mot dem som ser Europa som verdens navle, og mot dem som trur at en oppnår fred ved å kripe for Andropov. Den riktige kjernen i fredsbevegelsen er at krigsfaren er økende. Men samtidig prøver sterke strømninger å kjøre fram mange gærne ideer om åssen krigsfaren skal bekjempes. Sånne ideer prøver vi å polemisere mot i forslaget.

RF: Apropos den tredje verden; det

står jo mye om den tredje verden, men treverdenteorien er ikke nevnt. Er det bevisst?

TØ: Forslaget bygger på treverdenteorien. Det nevner 1., 2., 3. verden, det sier 3. verden er den viktigste drivkrafta. Så en kritikk som går ut på at sjøve ordet ikke er nevnt, må bli en formalistisk kritikk. Merverditeorien er heller ikke nevnt, heller ikke teorien om profitttratens fallende tendens. Hensikten har ikke vært å lage en katalog over alle riktige teorier innafor marxismen, og framfor alt ikke en serie knebøyingsøvelser. Et forsøk på å lage en sånn katalog som program vil føre til et ubrukelig kjempedokument, og det vil heller ikke bli noen god katalog.

RF: De punktene vi har tatt opp til nå representerer kanskje mer kontinuitet enn brudd. Men i drøftinga av Komintern må du da si at det er et brudd med tidligere vurderinger? Dette forslaget tar jo klart avstand fra ideen om ett internasjonalt kommunistisk senter som de andre partiene skal underordne seg og at Komintern var et historisk feilgrep. Er det riktig oppfatta?

TØ: Ja.

RF: Hvorfor mener du at Komintern var et feilgrep?

TØ: Historisk sett gjorde Komintern både riktige og gærne ting. Det er jo ingen tvil om at Komintern førte en intens propaganda for å opprette kommunistiske partier, og mot sosialdemokratisk innflytelse. Dette førte til at en lang rekke partier blei oppretta. Noe sånt trengs jo i dag. Men på den andre sida mener jeg at sjøve ideen om Komintern var filosofisk feil. Den var i strid med forutsetningene for revolusjoner i de enkelte land. Marx forestilte seg en stor europeisk arbeiderrevolusjon i flere land samtidig. Men Lenin analyserte imperialismens ujamne utvikling og pekte på at revolusjonære situasjoner oppstår på ulike tidspunkter i forskjellige land. Sånne er situasjonen nå, og slik vil den være i 50 eller 100 år framover. Det er politisk umulig å lage en generalstab som består av f.eks. færøyingar, brasilianere og folk fra Zimbambve, for eksempel, som skal vurdere åssen du skal gjøre revolusjon i New Zealand. Det går ikke.

RF: Men sto ikke kommunistene i en

historisk situasjon der konkurransen med den sosialdemokratiske internasjonale var et godt politisk argument for å samle de revolusjonære kreftene, som ei motvekt?

TØ: Samle krefter er en ting, jeg har ikke noe imot at en skal samle de revolusjonære kreftene. Det er ideen om Komintern, verdenspartiet med en demokratisk sentralisme og ett sentrum, jeg argumenterer mot. Hypotetisk kan vi tenke oss både internasjonale kongresser og for den saks skyld en internasjonal føderasjon, men det er noe annet. Jeg mener de internasjonale kongressene i 1956 og 1960 fungerte bra, enda Sovjets mål var å manipulere kommunistene. Men kongressene bygde formelt på LIKHET mellom partiene...

RF: Kominternideen gikk jo ut på at de enkelte partiene var underordna ett senter. Du sier at dette førte til at mange partier blei oppretta, men det er jo et faktum at det samme forholdet førte til at disse partiene ikke kunne utvikle noen konkret analyse av sine egne land. I den grad de prøvde, måtte de komme i kollisjon med modellene til senteret.

TØ: Ja, eller de måtte gå lange og smertefulle veier før linja deres fikk status og blei akseptert.

RF: Funksjonen til disse partiene blei vel å sette Sovjets utenrikspolitikk og statsinteresser ut i livet mer enn å utvikle kommunistisk politikk i de enkelte landa?

TØ: Det skjedde vel først i neste omgang.

RF: Var det ikke sånn at det statsbærende partiet skulle være senteret, mens de andre partiene blei redusert til småbrødre?

TØ: Jo, men det var mer sammensatt enn som så. Noen partier som var småbrødre i forhold til Sovjet var storebrødre i forhold til andre partier igjen. Partiene i de franske koloniene hadde f.eks. en tendens til å bli en forlenga arm av det franske kommunistpartiet. Komintern ga Ho Chi-minh og vietnameserne agentur på Indo-Kina. Dette var synonymt med den franske kolonialadministrasjonens plan for Indo-Kina. Systemet med at vietnameserne skulle være herrer over de andre folkene i In-

NYTT PRINSIPPROGRAM

do-Kina, blei inkorporert i Komintern. Og sjøl om Folkefrontpolitikken til Dimitrov var storarta, så er det jo lett å se i dag at den mangla en vegg: Det står ingenting om hva en skal gjøre i tilfelle av et tysk angrep.

Men for å vende tilbake til utgangspunktet: Komintern utvikla seg ikke slik det gjorde pga. den slemme Stalin og de fæle russera. Om det hadde vært de snille kineserne eller de demokratiske danskene, så ville det ha gått på samme måte uansett.

RF: Da du var i Kina i 1970 så sa kineserne til dere at dersom de hadde fulgt Stalins linje i 1946, så hadde Kina vært delt i to ved Nanking i dag. Kan vi ikke si at kineserne vant fordi de ikke fulgte direktivene fra senteret?

TØ: Jo, akkurat. Og alle de som fulgte direktivene fra senteret gikk til helvete.

RF: Mens vi er inne på Stalin. Er det ikke slik at dette forslaget forsvarer Stalins rolle som leder for Sovjetunionen, men stryker han som marxistisk klassiker?

TØ: Nei, det siste er ikke riktig oppfatta. Det er forskjellige syn på Stalin i partiet. Dette er et kompromiss. Min egen vurdering av Stalin er mer positiv enn det som kommer til uttrykk her. De fleste i min generasjon er flaska opp med at Stalin var Dyret i Åpenbaringen som spiste små barn, en slags øst-europeisk Hitler. De som blei med i ml-bevegelsen lærte at Stalin tvert om var en stor marxist-leninist og velgjører for menneskeheten og de fleste slutta også opp om dette. Så gikk vi inn i ei politisk og ideologisk krise. Og nå har det oppstått et helt spektrum av synspunkter om Stalin. Ytterpunktene er omtrent den klassiske borgerlige oppfatninga på den ene sida, og på den motsatte sida at Stalin var en stor mann som ikke gjorde noe galt. Formuleringene i forslaget inneholder elementer av kompromiss, også fra min side. Jeg er enig i det som står, men jeg mener mye mer.

Når det gjelder det at vi har strykt «Klassiker»-begrepet, så har ikke det noe med Stalin å gjøre. Klassikerbegrepet er forbindt med ideen om fem folk som har sagt ting som til sammen utgjør en hel og ferdig teori, og der alt

de har sagt var riktig. Vi ønsker ikke å ha ei slik oppfatning verken av teorien vår, eller av de som i størst grad har prega og utforma denne teorien. Forøvrig syns jeg Myrdal fant et godt begrep da han sa at Stalin er en person som kaster to skygger. Jeg mener at den ene sida ved Stalin er at han faktisk var en stor marxist-leninist som utvikla en god del av de teoriene som blant annet Mao har bygd på. På den andre sida har Stalin ført inn i den kommunistiske tradisjonen en del praksis og teori som strir mot marxismen.

RF: Kan du gi eksempler på hva slags teorier fra Stalin du ser på som riktige og hva slags teorier og praksis du ser som umarxistiske?

TØ: Til den første gruppa hører teorier om imperialismen, det nasjonale spørsmålet, revolusjonen i de undertrykte landa, fagforeningspolitikken osv. Vi har f.eks. mye mer å hente fra Stalin om fagforeningspolitikk enn fra Mao. Vi bruker det hver dag.

Til den andre gruppa regner jeg en del av hans oppfatninger om filosofien, ideen om marxismen-leninismen som et ferdig og fullkomment system, ideer og praksis om partiliv og demokrati, og spesielle oppfatninger om hva proletariatets diktatur innebærer.

Vi avgrenser oss fra to ytterpunkter. Du har albanera som etterhvert har begynt å kjøre på at enhver kritikk av Stalin er revisjonisme. Jeg ser at de hyggelige færøyingene har kasta seg på denne galskapen. På den andre sida har du de svenske og danske partienes syn på Stalin som en person uten historiske fortjenester. Jeg mener at en del folk driver med et slags gallup-demokrati: «Folk i vårt land liker ikke Stalin, så vårt parti må fordømme ham.» Det er noe vrøvl, for massene har aldri vært så veldig interessert i Stalin i de mer enn 20 åra jeg har drivi med politikk, det har mer vært en del intellektuelle grupper. Men framfor alt er dette ei fullstendig uhistorisk og antimarxistisk måte å gå fram på. Du kan ikke ta stilling til historiske spørsmål av svær politisk betydning bare ut fra hva som er populært i dag. Bl.a. lever vi i den imperialistiske delen av verden der imperialistisk propaganda faktisk på noen områder dominerer folks meninger! Jeg er ikke vil-

lig til å være med på en sånn Stalin-kritikk i det hele tatt.

RF: Det er vel et faktum at kritikken av Stalin har vært forsømt? Så vidt vi veit hadde Mao en del skarpe og kritiske standpunkter til Stalin i hvert fall så tidlig som i 1956, eller kanskje før. Vi er jo ikke kommet så veldig mye videre?

TØ: Nei, men det at en marxistisk kritikk av Stalin ikke har kommet noe særlig videre er ikke noe argument for å kapitulere overfor en vulgærkritikk av Stalin. Noe av det mest vettuge jeg har lest om dette de siste åra er Fossums store artikkel i Røde Fane. En virkelig marxistisk Stalin-kritikk må også inneholde en kritisk vurdering av Stalins positive side.

Treverdner-teorien er f.eks. ei videreutvikling av Stalins analyse av imperialismen. Maos teori om den nydemokratiske revolusjonen bygger direkte på Stalin. Dette gjelder også mye av det Mao gjorde når det gjaldt sosialistisk økonomi, på godt og vondt. Kinas økonomiske suksess fra 1950-1980 var i stor grad den stalinske økonomiens suksess.

RF: Nåvel, men det er vel ikke tvil om at Stalin sa ting om at klassene var i ferd med å dø ut og borgerskapet var forsvunnet i 1936, som vel uten videre ville blitt karakterisert som revisjonisme i forhold til Maos tenkning?

TØ: Stalin var mer tveetydig enn det du sier nå. Og i 1952 i diskusjonen om sovjetøkonomien, pekte han på faren for at sosialismen kunne gå under i Sovjet.

Jeg står fortsatt på kritikken av Stalins uttalelse i 1936, og mener at Mao var en større marxist enn Stalin, hvis en slik måling har noen interesse.

RF: I en artikkel om Stalins politiske økonomi kritiserer Mao han for bare å snakke om produktivkrefter og ikke om mennesker. Sluttes du deg til den kritikken?

TØ: I etterpåklokskap kan vi vel si at Mao hadde en tendens til det motsatte.

RF: I Lenins brosjyre «Den proletariske revolusjonen og renegaten Kautsky» sier Lenin at proletariatets diktatur ikke er mulig uten å krenke demokratiet i forhold til utbytterklassen. Han kritiserte Kautsky for å behandle demo-

NYTT PRINSIPPROGRAM

Det nye prinsippprogrammet representerer en nyorientering i forhold til det som har gått under betegnelsen «klassikerne» eller «de fem store». Øgrim sier her at formuleringene om Stalin representerer et kompromiss og at hans egne meninger om Stalin er mer positive enn det som kommer til uttrykk i utkastet.

kratiet formalistisk. Dette programforslaget vi nå diskuterer legger stor vekt på demokratiet. Mener du at Lenin undervurderte demokratiet da han kritiserte Kautsky?

TØ: Nei, jeg er ikke uenig med Lenin på dette punktet. Den boka du siterte blei skrivi i 1918. Men hvis du ser på bolsjevikenes program fra før 1917 så vil du se at de gikk inn for et utstrakt demokrati og en omfattende politisk frihet på den revolusjonære sida. Da denne boka blei skrivi var det borgerkrig. Men på bolsjevikenes og sovjetmaktas side i denne borgerkrigen var det samla *flere* ulike partier, som førte politisk kamp seg imellom. I sovjetene stilte det opp representanter for *ulike* politiske retninger. Slik var det i 1918 og slik fortsatte det i flere år etterpå, helt til disse partiene enten gikk opp i bolsjevikpartiet eller kom ut i voldsom opposisjon til sovjetmakta og blei forbudt. Lenins polemikk i 1918 retter seg følgelig *ikke* mot at det eksisterer flere politisk ulike partier på den revolusjo-

nære sida. Hans kritikk av Kautsky går mot å la kontrarevolusjonære banditter og politiske representanter gå fri, og det midt i en borgerkrig.

Historisk sett trur jeg bolsjevikenes *undervurderte* problemet med å undertrykke kontrarevolusjonen før 1917. Jeg trur det fantes mange romantiske og ultrademokratiske ideer om hvor lett alt skulle gå. Så kom virkeligheten og viste at hard undertrykkelse faktisk var nødvendig. Og utviklinga slår over i sin motsetning: En generasjon bolsjeviker som mente en måtte ha total kontroll. Men det var ikke det Lenin argumenterte for i 1918.

Programforslaget betyr innskrenkning av de demokratiske rettighetene for de kontrarevolusjonære, og utvida demokratiske rettigheter for flertallet. Blant annet trengs det positiv diskriminering til fordel for kvinner, for arbeidere. Forslaget drøfter faren for at det økonomiske og politiske byråkratiet utvikler seg til en ny overklasse.

RF: Går programmet inn for å ta de

demokratiske rettene fra kontrarevolusjonære som individer eller er det bare retta mot kontrarevolusjonære grupper?

TØ: Det er et konkret spørsmål. Etter krigen mista en del landssvikere en rekke rettigheter som individer. Slikt kan komme på tale hvis situasjonen krever det.

RF: Da gjenstår problemet å definere de kontrarevolusjonære . . .

TØ: Det er et problem som eksisterer i enhver fase av historia. Også for borgerskapet. Bare bytt ut kontrarevolusjonær med landssviker.

RF: Forslaget sier at regjeringa skal stå ansvarlig overfor nasjonalforsamlinga. Det er i hvert fall nytt?

TØ: Nei! Ikke formelt! I Sovjets grunnlov fra 1936 står det klart og tydelig at regjeringa er ansvarlig overfor det folkevalgte parlamentariske organet og ikke et ord om partikontroll. Det bør være et tankekors for folk som trur sosialistisk demokrati i hovedsak kan sikres gjennom formaljuss. Våre programmer har heller aldri sagt at folkevalgte organer *ikke* skulle utpeke regjeringa!

RF: Men det er nytt at det uttrykkelig er slått fast at partiet *ikke* skal ha en formell juridisk særstilling i forhold til statsmakta og regjeringa?

TØ: Ja. Og jeg mener det er riktig under norske forhold. Jeg vil ikke snakke for alle land, tider og verdensdeler. Bli det proletarisk revolusjon i Uganda i den nære framtida, så kan ei juridisk særstilling for et revolusjonært parti kanskje være heilt riktig — jeg veit ikke. Men dette forslaget går ut fra våre forhold. Og *her* mener vi det er feil at partiet har ei lovfesta særstilling i staten. Jeg trur at et forsøk på å få til en slik juridisk særstilling, vil hindre partiet i å oppnå en reell politisk særstilling i samfunnet. Hvis partiet er veldig stort og sterkt vil det være en fordel å ikke ha en juridisk særstilling. Det ville bli brukt mot partiet. Hvis partiet er forholdsviss svakt og kommer til makta som et resultat av en koalisjon mellom flere politiske krefter, ville et forsøk på å oppnå juridisk særstilling kunne gjøre koalisjonen vanskelig.

RF: Men dette var det strid om forut for 1980-landsmøtet. Og forslaget om

NYTT PRINSIPPROGRAM

å gå mot en juridisk særstilling for partiet blei forkasta av landsmøtet. Er ikke dette ei kuvending?

TØ: Nei, for dette er ei gæren framstilling av avstemninga på 1980-landsmøtet. Formuleringene som blei nedstemt den gangen blei forkasta både av folk som var tvers gjennom uenig med dem, og folk som mente de var helt riktige — ja at de ikke gikk langt nok. Innholdet i dette vedtaket var at *diskusjonen* skulle gå videre i partiet før det blei fatta vedtak — derfor lot 1980-landsmøtet programmet få en «hvit flekk» i stedet for et klart vedtak *noen vei* om disse spørsmåla.

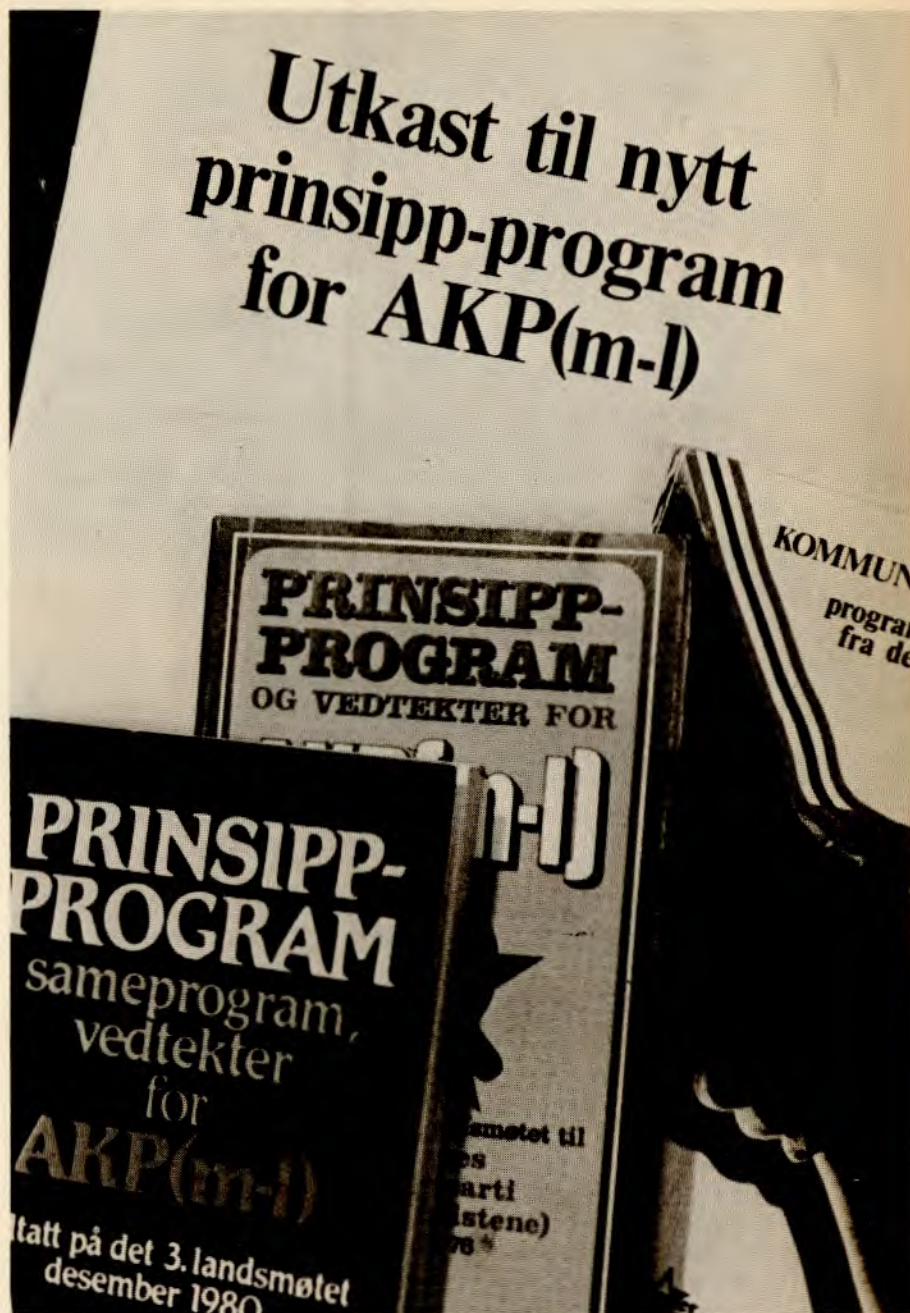
Mitt syn på disse formuleringene var at noe var jeg enig i, andre saker mente jeg var gærent, men hele *retninga* i disse forslaga mente jeg var politisk gæren. Nå har diskusjonen gått lengre, og jeg trur det skal bli mulig å samle folk som sto på forskjellige syn i 1980 til et felles politisk vedtak. Og det forslaget vi legger fram har *ikke* det samme politiske innholdet som formuleringene fra 1980.

For å forklare dette litt mer konkret vil jeg ta for meg de mest omstridte formuleringene fra forrige gang, de som blei nedstemt. De lød slik:

«Sosialismen må vere proletariatets diktatur reelt, ikkje partiets diktatur på vegner av proletariatet. AKP(m-l) må også under sosialismen fremje sine politiske liner og forslag, og søke å vinne støtte for dei. Arbeidsfolk må sikrast størst mogleg kontroll.»

«AKP(m-l) går mot at kommunistpartiet skal ha ei forfatningsmessig lovfesta særstilling i staten. Partiet må heile tida kjempe om støtte frå folket på like fot med andre lovlege organisasjoner og parti.»

Her er det mye forskjellig. Ting jeg er enig i, og svært uklare ting og ting jeg mener er helt gærnt. Det viktigste gærne er at disse formuleringene bygger på en teori om at hovedproblemet under sosialismen er kommunistpartiet. Jeg mener det er nødvendig med et sterkt kommunistparti dersom sosialismen skal overleve. Problemet er derimot styrkeforholdet mellom klassene, den samfunnsmessige arbeidsdelinga som har overlevd fra kapitalismen, pengeøkonomien, varemarkedet, borgerlig

ideologi. Demokratiske retter må drøftes ut fra et slikt perspektiv. Det gjorde ikke de formuleringene jeg siterte. Formuleringa om at partiet ikke skal styre staten på vegne av proletariatet er merkelig. Jeg trur det er en lov i vår tid at stater ledes av partier. Borgerskapets diktatur er også leda av partier. Dette minner meg om formuleringer av tynpen: Vi forlanger at fuglen skal fly av

egen kraft og ikke flakse med vingene. Klassene organiserer seg i partier. For å kunne lede staten trenger arbeiderklassen et parti.

Jeg er altså enig i at partiet ikke skal ha en lovfesta særstilling, men ikke ut fra teorien om at partiet er problemet under sosialismen.

Videre: Formuleringa om å konkurrere på lik fot er håpløst idealistisk. Hvor

NYTT PRINSIPPROGRAM

og når har partier konkurrert på lik fot? Konkurrerer partiene på like fot i Norge? Jeg ønsker et sterkt kommunistisk parti, som på grunnlag av en sterk posisjon i det arbeidende folket er i stand til å prege utviklinga av samfunnet. Det er ikke det samme som på «lik fot».

RF: Det menes vel kanskje på lik formell juridisk linje?

TØ: Ja, i så fall er jeg enig. Men det er noe ganske annet enn å snakke om på lik fot. Alle veit at formell likhet ikke er det samme som virkelig likhet. Jeg trur det nå burde være grunnlag for å komme en del videre enn vi gjorde i 1980. Det virker også på kommentarene som om det er flere som mener at dette utkastet er et godt utgangspunkt for den videre debatten.

RF: Hva mener du ellers om kommentarene?

TØ: Jeg er glad for dem, både for kritikken som de reiser, og sjølsagt for at de tyder på at vi er på rett vei. Det er kommet en del kritikk av kvinnepunktet som vi må ta til oss. Det er jo for eksempel en brøler når vi skriver at kvinnene trekkes ut av hjemmet og inn i industrien. Poenget er at de blir dratt inn i industrien uten å bli dratt ut av hjemmet.

En kamerat kritiserer framstillinga av utbyttinga av den tredje verden. Jeg mener kritikken er feil. I økonomisk betydning har arbeidskrafta i den tredje verden mindre verdi enn arbeidskrafta i de høyt industrialiserte landa. Det er jo bl.a. avhengig av den mengden abstrakt arbeid som går med til framstilling av varen arbeidskraft.

En annen kamerat kritiserer framstillinga av den politiske økonomien i forslaget. Ja, det stemmer. Men jeg vil advare mot å forsøke å gjøre programmet til en repetisjon av innholdet i den marxistiske teorien. Det vil bli på mange tusen sider, men ikke bra likevel. Programmet skal inneholde det partiet mener er grunnleggende riktig og som dessuten er nødvendig for å avgrense oss fra andre politiske retninger. Og det må ha en form og et omfang som gjør at det kan brukes. Kikk forresten på «Det kommunistiske manifest» og se åssen det står i forhold til en sånn kritikk.

En svært viktig kommentar hevder at

hele forslaget er et stort skritt i retning moderne revisjonisme. Det er veldig bra at det kommer, slik at alle kan få denne motsigelsen stilt skarpt helt i starten på debatten.

Jeg er sjølsagt uenig. Jeg mener kameraten framstiller det feil når han mener programmet går fra den militærpolitiske linja, og tilmed er tvilsomt når det gjelder spørsmålet om revolusjon. Min oppfatning er at vi har forsøkt å forsvare marxismen på alle disse punktene, og jeg er åpen for at det kan vise seg at mange av motsigelsene med denne kameraten dreier seg om formuleringer, ikke politisk innhold.

På den andre sida er jeg skeptisk til det jeg ser som en tendens til å *avvise* marxistisk teoretisk arbeid, kritikk av den kommunistiske tradisjonen osv. som faneflukt nærmest pr. definisjon. F.eks. mener jeg at vi forsvare det beste i kominterntradisjonen og arven fra Stalin. Betyr en kritikk av ideen med et sentralistisk komintern å «forkaste Komintern-tradisjonen»? Her må kameraten og folk som er enige med ham stille motforslag, bl.a. for sjøl å unngå kritikk for å rømme inn i dogmatikken.

Jeg mener *ikke* faren mot partiets politiske utvikling kommer fra denne sida. Tvert imot mener jeg den kommer fra høyre, fra den tradisjonelle moderne revisjonismen. Ut fra det er jeg sjølsagt også åpen for at vi *kan* ha tatt inn synspunkter som er tvetydige eller direkte kompromissvennlige overfor den moderne revisjonismen. Vel, i så fall er det bra om det blir påvist.

Når det gjelder sosialismen, så mener jeg at det mest intelligente, teoretiske utarbeida og derfor farligste uttrykket for moderne revisjonisme nå er ideen om «virkelig eksisterende sosialisme» slik som Bahro f.eks. har utarbeida den. Det går enkelt sagt ut på at de østeuropeiske samfunna *ikke* er kapitalistiske, men en slags *sosialistiske klassesamfunn* av ei ny historisk type, mellom kapitalismen og sosialismen/kommunismen. Jeg mener denne teorien er uforenelig med virkeligheten og med marxismen og får alvorlige praktiske politiske konsekvenser. Nettopp derfor *savner* jeg et skikkelig svar for *denne* teorien i programdebatten. Noen som tar imot utfordringa?

RF: Apropos avgrensning: Det er jo en kjent sak at AKP(m-l) har blitt uenig med Kinas Kommunistiske Parti på flere punkter. Hvorfor inneholder ikke forslaget noen avgrensning den veien?

TØ: Forslaget inneholder ei avgrensning. På en lang rekke sentrale ideologiske spørsmål tar forslaget andre standpunkter enn dem KKP tar i dag, f.eks. når det gjelder spørsmålet om klassekampen under sosialismen. Det er ikke noe i dette forslaget som ville gjøre det mulig å stå sammen med en mann som Marchais (formann i det franske revisjonistpartiet). Når det gjelder sjølve den indre utviklinga i Kina, trur jeg det trengs mer tid og mere debatt først.

Jeg vil slutte med ei melding til folk som deltar i debatten. Min erfaring er at det er svært vanskelig å *kombinere* det å være industriarbeider på heltid med løpende politisk arbeid, tillitsverv osv. og det å drive sånt teoretisk arbeid som dette. Særlig blir det vanskelig å holde tempoet i den offentlige avisdebatten.

Jeg er jævla misfornøyd med dette sjøl, fordi det gjør skade. Eirik Rossen f.eks. skreiv et stort innlegg i Røde Fane i fjor med kritikk av mitt syn på Kampuchea. Jeg brukte påsken på å skrive et svar som Røde Fane avviste som for langt. Seinere fikk jeg aldri revidert det, og debatten stoppa opp. Det samme skjedde med innlegg fra Øystein Pettersen i Klassekampen. Jeg brukte slutten av ferien på å skrive svar, fikk det tilbake fra Klassekampen og fikk seinere aldri tid til å revidere det. Røde Fane og Klassekampen var i sin fulle rett. Det som plager meg er at månedene går og jeg når bare over en brøkdell.

Jeg ber derfor om forståelse for at jeg ikke stiller opp for å svare skriftlig på alle innlegg i den løpende debatten. Det skyldes ikke at jeg er redd for konfrontasjoner, det veit alle de som trefter meg på offentlige møter hele tida.

RF: Vi trur leserne kjenner problemet, og at de ikke vil vente at du skal sitte som et orakel i Delfi med svar på alt. Forslaget ligger på bordet. Det foreligger en del kritiske kommentarer. Det er fullt ut mulig å diskutere på dette grunnlaget.

Olav O. Randen tek i denne artikkelen for seg ein del jordbrukspolitiske spørsmål i samband med matforsyninga. Han seier seg samd i Stortingets målsetjing om at Norge skal vere i stand til å greie seg sjølv med mat i ein krigs- eller annan

krisesituasjon, men syner samtidig at matvareproduksjonen vil bli kraftig redusert i en krisesituasjon på grunn av for dårleg beredskap. I seks punkter foreslår han tiltak som vil styrke beredskapen.

Det tome matfats politikk

Av Olav O. Randen

Forsvarspolitikken til delar av Arbeidarpartiet i tredeveåra har fått merkelapen «Det brotne geværs politikk». I denne artikkelen vil eg vise korleis dagens forsvarspolitikkk når det gjeld matforsyning på etterskot kan få namnet «Det tome matfats politikk».

Matforsyninga utanfrå til Norge kan bli avskoren av fleire grunnar. For det eine kan utviklingslanda nå fram med kravet om ei ny økonomisk verdsordning og ei rettferdigare fordeling av matressursane. Kornoverskotet i USA, Canada og Argentina kan i så tilfelle bli brukt til å mette menneske i India og Ecuador og ikkje til å mette europeiske mjølkekyr. For det andre kan uår og plantesjukdomar på stutt tid redusere kornproduksjonen i dei store kornlanda. Lagra held berre til nokre månaders bruk, slik at uår i kornlanda snart vil føre til kornmangel på verdsmarknaden. For det tredje kan Norge bli okkupert. Okkupasjonen vil føre til at oversjøiske transportliner blir brotne. Forskingsresultat tyder på at granland i ein slik situasjon ikkje vil ha meir korn enn dei treng sjølve, og Norge må basere seg på eigen matproduksjon.

Den situasjonen eg vil vurdere i det følgjande, er det vi kan kalle ein mild okkupasjon, omtrent som den tyske okkupasjonen av Norge 1940–45. Det meste av produksjonsapparatet er intakt, dei fleste innbyggjarane er arbeidsføre, og statsstyringa er framleis på norske hender. Matforsyninga utanfrå er broten.

Dette utgangspunktet kan kritiserast. Mykje talar for at eit okkupert Norge i staden vil vere sundbomba og krigsherja, ha få arbeidshender fordi motstanden mot okkupasjonen har knekt mange, andre slåst i geriljagrupper og atter andre har late seg utskrive

til arbeids- eller krigstenest for okkupanten, og at forsyningsplanar og forsyningslover raknar fordi eit innsett statsstyre einast bryr seg om okkupantens behov.

Sjølvforsyningsgraden for matvarer blir rekna på ulike måtar. Den første vassrette talrekkja viser samla norskproduert del av matforbruket i Norge målt ut frå energimengd, altså medrekna fiskeprodukt og medrekna jordbruksprodukt på importert fôr. I den andre talrekkja er jordbruksproduksjon på importert kraftfôr trekt frå. Denne talrekkja gir det beste biletet av sjølvforsynings-

NORSK MATPRODUKSJON I DAG

	¹⁾ 1953/55	1970	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
1. Samla norskproduert del av matvareforbruket (medr. fiske)	48,9	47,7	50,8	51,3	48,9	51,3	51,6	49,8	50,8	47,8
2. 1. fråtrekt jordbruksvarer produsert på importert kraftfôr	44,9	39,3	42,9	44,2	41,0	43,7	46,3	44,1	43,8	41,8
3. Del produsert i norsk jordbruk på innanlandsk fôr	33,6	29,9	34,8	36,2	33,5	35,9	37,8	35,7	35,7	34,4

Tabell 1: Norskproduert del av samla matvareforbruk i prosent utrekna på energibasis. Kjelde: Statens ernæringsråd, årsmelding 1981.

1) Tala er ikkje heilt samanliknbare.

JORDBRUKSPOLITIKK

Debatten om norsk matforsyning og matvareproduksjon må ein og vurdere ut frå ein tenkt situasjon med krig og okkupasjon. Her ser vi rasjoneringskort frå den tyske okkupasjonen.

graden for matvarer i Norge, altså den delen av forbruket som vi produserer innanlands på innanlandske ressursar.

Vi ser av tabellen at Norge importerer langt over halvdel av matforbruket, anten som tillaga matvarer eller som kretterfôr for innanlandsk matproduksjon. Vi ser ein viss auke i sjølvforsyninga midt på syttitalet og ein nedgang dei siste åra. Fordi årsavlingane varierer, må vi vere varsame med å presse materialet for langt. Det er likevel grunn til å feste seg ved ein nedgang på 4 1/2 prosenttingar frå 1978 til 1981. Nedgangen gjeld først og fremst matkorn. Det gode kornåret i 1982 gjer at nedgangstendensen kanskje vil stogge dette året.

Norge er sjølvforsynt eller godtsom sjølvforsynt med fisk, mjølk og mjølkevarer, kjøt, egg og poteter. Fire femdelar av grønnsakene og snaue tredelen av frukta blir produsert innanlands. Norge importerer mellom 80 og 90 pro-

sent av matkornet, alt sukker og mykje av råvarene til margarinproduksjonen. Norge eksporterer fleire gonger det norske forbruket av fisk og fiskeprodukt. Norge eksporterer vanlegvis ein del ost og i høgproduktive år noko smør og kjøt.

NORSK MATVAREBEREDSKAP

Betre matvareberedskap er eit av hovudmåla bak norsk landbrukspolitikk slik Stortinget forma ut denne midt på syttitalet. I Stortingsmelding nr. 32 (1975–76) konkluderte regjeringa med at ein ut frå ein utrygg verdsmarknad burde ta sikte på å auke norsk matproduksjon. Fulldyrka jordbruksareal skulle auke frå 9 til 10 millionar dekar fram til 1990. 3/4 av auken skulle finne stad i næringssvake stork. Kornareala skulle aukast frå 3 til 3,6 millionar dekar. Spesielt skulle produksjonen av matkorn opp. Sjølvforsyningsgraden

korrigert for kraftfôrimport skulle opp i 55%.

I 1977 vedtok Stortinget at lagra av matkorn, mjøl og kraftfôr skulle aukast slik at dei held til eit års forbruk. Målsetjinga er nådd for matkorn og matmjøl. Det er beredskapslagra noko sukker og litt tørrgjær. Frå 1983 blir ei stønadsordning sett i verk for beredskapslagring av diesel på gardsbruk. Diesel blir også lagra i sentrale anlegg.

Matvarelagra i engrosforretningane held til ca. 3 veker forbruk. Matvarelagra i detaljforretningane skal halde til ca. 1 veker forbruk. Dette er langt mindre enn for 20–30 år sidan, og har si forklaring i at betre kommunikasjonar og kontrollmetodar for lager gjer det enklare for grossistar og detaljistar å supplere varelagra på stutt varsel, og at høg renteprosent gjer det viktig å halde varebehandlingane nede og omloopstida oppe.

I Stortingsmelding nr. 11 (1981–

JORDBRUKSPOL IKK

82) blir målsetjingane for matvareforsyninga nya opp att. Det blir lagt vekt på at matvareimporten må organiserast betre, blant anna med lang-siktige leveringsavtaler med land som produserer korn. Nødvendige matvarer og produksjonsmidlar må lagrast. Evna til å auke sjølvforsyninga snøgt må bli betre.

Med bruk av lagra matressursar og ei omlegging av kosthald og matproduksjon reknar staten med at mattilgangen kan haldast oppe. Av dei viktigaste omdisponeringane på kort sikt er:

- bruk av noko førkorn til matkorn
- auka bruk av matpoteter, mindre poteter til industrien
- noko redusert husdyrhald for å spare kraftfôr
- betre utnytting av grovfôret
- meir bruk av fisk og fiskeråstoff

På lengre sikt vil det etter statens syn bli nødvendig blant anna å blande bygg frå noverande kraftfôrproduksjon i matmjølet, å redusere talet på grisar og fjørfe slik at kraftfôrbehovet blir mindre, og å auke areala til korn, poter, kålrot og andre rotvekstar.

Med heimel i Lov om forsynings- og beredskapstiltak av 14. desember 1956 og seinare tilleggslover kan regjeringa i ein situasjon med krig eller krigsfare setje i verk nødvendige tiltak for å styre produksjon og omsetjing av varer, krevje bruksrett over eigedom og dirigere arbeidskraft dit det trengst.

Stortinget og regjeringa si målsetjing for matforsyningspolitikken i ein krisesituasjon er altså klar: Norge skal vere i stand til å greie seg sjølv med mat. Det er styresmaktene sitt ansvar å føre ein matforsyningspolitikk som gjer at dette målet blir nådd.

Forfattaren av denne artikkelen er samd i målsetjinga. Vi har difor ei felles plattform for ein fagleg diskusjon om dagens landbrukspolitikk kan nå dette målet.

MATBEHOVET VIL AUKE

Fleire ting gjer at det er nødvendig å rekne med ein større etterspørsel etter mat under ein okkupasjon enn i dag.

For det første vil meir av arbeidet måtte gjerast manuelt. Dette vil gjere at kaloribehovet hos arbeidsfolk blir større. Ein peikepinn er at kaloribruken

Mjølkeproduksjonen vil bli kraftig redusert under ein okkupasjon, ifølge Randen. Dagros har all grunn til å vere bekymra.

per nordmann har minka med 10 prosent fra 1938 til i dag.

For det andre må vi rekne med foredlings- og transporttap. La oss tenkje oss til dømes at straumforsyninga mellom belys bryt saman ein haust medan mykje korn ligg på tørkene og slakteria har fylt opp frysehøllane med kjøtt, det vil øydeleggje svært mykje mat.

For det tredje vil fordelingsproblema auke. Somme vil hamstre mat. Somme bønder vil selje til dei som betalar best og utanom omsetjingsapparatet. Mange vil ha problem med å få tak i maten fordi avstanden til dømes frå flatbygden på Austlandet, der 85% av kornet blir produsert, og til Finmark er 200 mil og trailerane har drivstoffkvotar eller vegar er stengde. Vi må altså ha ein overproduksjon om alle skal få til sine behov, og vi må ha ei utstrekkt regional sjølvforsyning, ikkje berre ei nasjonal sjølvforsyning.

For det fjerde vil ein okkupant tappe landet for mat, liksom tyskarane under siste krigen inndrog kvotar av landbruksproduksjonen. Dette tilseier at det ikkje er nok å halde oppe ein høg produksjon, det gjeld også å byggje ut

produksjonen slik at mest mogeleg av han kan haldast unna ei okkupertmakts kontroll.

INNSATSAKTORAR VIL BLI BORTE ELLER REDUSERTE

Landbruksproduksjon er ikkje berre jord, arbeidskraft, husdyr og hus. Det er òg spørsmål om mange andre innsatsfaktorar, og mange av desse er lett sårbare. Vi tek for oss dei viktigaste.

Importert kraftfôr. Dette utgjorde i 1980 19,9 prosent av fôrforbruket og i 1981 17,3 prosent. Som vist i tabell 1, var ca. 6 prosent av samla matforbruk jordbruksvarer produserte i Norge på importert kraftfôr. Det dreiar seg mest om mjøl og mjølkeprodukt og produksjon av storfe-, svine- og fjørfekjøtt.

Importert stråfôr. Stråfôrimporten har dei siste åra vore 40-45 000 tonn. Det meste av fôret har kome frå Sverige, noko frå Finland, Danmark, Island og USA.

Kunstgjødning. Kunstgjødningbruken i norsk landbruk er blant dei høgste i verda. Dette er av dei tinga som gir oss kornavlingar i verdstoppen og store fôravlingar. Det meste av kunstgjødning

JORDBRUKSPOLITIKK

len er norskprodusert, men mykje av råstoffa er importerte. Det gjeld såleis både kalium og fosfat. Kunstgjødselproduksjonen er konsentrert og kraftkrevjande og lett sårbar. Vi må rekne med ein sterk reduksjon i tilgangen på kunstgjødsel.

Drivstoff. Trass ei viss beredskapslagring må vi rekne med drivstoffrasjonering og kanskje stop i tilgangen på drivstoff. Norsk landbruk er basert på traktorar og skurtreskjarar. Drivstoffmangel vil føre til mindre pløying, grøfting og anna jordarbeid og med det mindre avlingar. Det vil føre til at haustinga av åker og eng kanskje må gjerast på andre og langt meir tidkrevjande måtar. Om til dømes drivstoffmangel gjer at ein bonde må bruke fjorten dagar ekstra på slåttan, vil avlinga bli dårlegare og andre- eller tredje-slåttan kanskje utebli. Om drivstoffmangel stoppar skurtreskjarane nokre dagar, vil store kornmengder bli øydelagde.

Maskinar og maskindelar. I 1982 var 200 typar landbrukstraktorar av 30 fabrikkat i vanleg handel, og ein del andre typar vart importerte direkte. I tillegg kjem utgatte merke og typar, det blir langt fleire. Det seier seg sjølv at det ikkje finst fullgode delerlager for dei fleste. I ein situasjon med avsperring må vi rekne med at ein ikkje liten del av traktor- og skurtreskjarparken vil stogge, p.g.a. mangel på spesiell delar, men kanskje også p.g.a. mangel på sliteutstyr som batteri, dekk og oljefilter, slik vi har sett det i Polen dei siste åra.

Såknorn, grasfrø, plantevernmidlar, dyremedisin og førkonserveringsmidlar. Mykje er importert. Med marginal produksjon til dømes av korn kan tilgang på og val av rette sortar såknorn vere over lag viktig. Apparaten for framskaffing og fordeling av såknorn vil bli hardt pressa og kan lett bryte saman. Ei jamføring med Afghanistan syner kor utsett dette er. Der fekk folk melding om at dei kunne bruke såkornet sitt til mat etter invasjonen. Dei skulle få nytt såknorn. Men det nye såkornet var ikkje tilpassa lokale forhold, og avlingane skrumpa inn.

KONSEKVENSNAR DEI FØRSTE ÅRA

1. Kornproduksjonen vil gå ned. Om

ein tek i bruk tradisjonelle haustingsmetodar, kan kornarealet truleg utvidast frå 3,2 til bortimot 4 millionar dekar. Men avlingane blir mindre fordi jordarbeidinga og gjødslinga sviktar. Kvaliteten blir dårlegare fordi valet av kornsortar blir meir tilfeldig, haustingstidspunktet avheng av at bonden får skurtreskjar og drivstoff, og lagringa avheng av at kornet blir forsvareg tørka.

2. Grasproduksjonen vil gå ned. Med svikt i tilgangen på maskinar og drivstoff blir gjødslinga, pløying og anna jordarbeid dårlegare. Valet av gras-sortar for kulturgras blir meir tilfeldig. Lågproduktivt villgras vil dominere. Med svikt i gjødseltilgangen vil avlinga bli mindre.

3. Mjølkeproduksjonen vil bli kraftig redusert. Dei siste tiåra har avlsarbeidet for kyr hatt som hovudsiktemål å få fram ei høgproduktiv kraftfôrku. Gjennomsnittleg mjølkeyting på norske kyr er høg, og bortimot halvdelan av føret er kraftfôr. I 1939 var årleg mjølkemengd per ku 1 769 kg., i 1945 1 414 kg. og i 1981 5 750 kg. for produsentar som var med i Husdyrkontrollen. Dagens kyr er i liten grad i stand til intens beiting og utnytting av utmarkerne. Svikt i kraftförtilgangen vil gi ein kraftig nedgang i mjølkemengd.

4. Kjøttproduksjonen vil dette saman. Det meste av kjøtet på den norske marknaden er frå kraftfôrbaserte produksjonar, og då især storfe og gris. Lite av dette kan leggast om til beitebruk. Berre 10 prosent av kjøtet, 5 kg. per innbyggjar, kjem frå sauen, som er den einaste dyret som kan greie seg ut-

an kraftfôr. Svikt i kraftfôrforsyninga betyr difor kjøtmangel.

PRODUKSJONSOMLEGGING TEK TID

Norsk beredskapspolitikk reknar med ei omlegging av jordbruksproduksjon og kosthald slik at matforsyninga kan halddast oppe når beredskapslagra er tomde. Omlegging til meir potet-, kålrot- og gulrot dyrking kan normalt skje på ein sesong dersom ein har setjpoteter og arbeidskraft. Men andre omleggingar i landbruket tek lang tid. Det tek mange år å utvikle beite- og stråfôrkyr med dagens NRF-kyr som utgangspunkt. Det krev beitetilgang, fjøskapasitet, lagringsplass for meir stråfôr med meir, men framfor alt krev det eit systematisk avlsarbeid gjennom fleire år. Det kan ta tid å overtale eller tvinge bønder til å leggje ned ein stor arbeidsinnsats – med leigd hjelp og for andre – for å arbeide opp marginale slåttemarkar. Det er ikkje sikkert det lykkast første året å gå over frå havreproduksjon til krøtterfôr og til kveite til matproduksjon. Det er ikkje sikkert at kunnskapane er store nok, at jordarbeidinga er god nok eller at kveitesorten er den rette.

Det tek også tid å starte jordbruk i mindre målestokk. Vi tenkjer oss ein huslyd som treng matauk og vil få seg nokre sauer. Dei disponerer ei nedlagt slåttemark, får kjøpt husdyrgjødsel, gjødslar ein vår og får ei grovfôravling for ti sauer. Dei kjøper ni søyelam og eit verlam og har dei i garasjen. Fem av lamma parar, det tilsvarer landsgjennomsnittet, og får eit lam kvar. Veran slaktar dei, og dei slepper 14 dyr på

OMLEGGING UNDER ANDRE VERDSKRIGEN?

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948
Jordbruksareal i alt	100	?	93	91	90	90	90	95	96	96
Fulldyrking med statstilskot	100	73	38	31	32	31	31	35	37	40
Avling, korn og erter i alt	100	84	92	90	91	82	87	84	67	89
Avling, grønnsaker	100	190	170	144	181	168	166	103	123	223
Avling, poteter	100	162	132	146	171	116	138	149	114	180
Avling, frukt og bær	100	56	71	46	40	40	32	90	68	95
Innvegd mjølkemengd	100	82	66	54	47	43	43	72	82	93
Utbytte av dei viktigaste fiskeslag	100	102	77	72	61	62	72	82	103	132

Tabell 2: Endring i jordbruksproduksjon og fiske i krigsåra. 1939-avlinga/fangsten = 100 prosent.

JORDBRUKSPOLITIKK

beite neste vår. Dei finn att alle, slaktar 4 om hausten og eit verlam om vint-
ren, får 1,6 lam i gjennomsnitt og har
neste haust ein buskap på 9 sauer og
14 lam. Då først – etter nesten 2½ års
innsats, har huslyden overskot av ar-
beidet sitt.

OMLEGGING UNDER ANDRE VERDSKRIGEN?

Det var matrasjonering og svolt i Norge
i krigsåra, men langt mindre enn i
mange andre land. Tabell 2 gir ein pei-
kepinn på om jordbruket lét seg omstil-
le til den nye situasjonen. Fordi årsav-
lingane varierer, må vi sjå på tendensar
over fleire år. Vi må dessutan rekne
med at meir matvarer vert omsette ut-
anfor det registrerte apparatet i krigs-
åra enn både før og etter.

Likevel gir tabellen liten tvil, det fann
stad ein generell nedgang både i land-
bruk og fiske i krigsåra. Arealet gjekk
ned, nydyrkinga stogga, kornproduk-
sjonen fall, innlevert mjølkemengd vart
halvert og fisket gav mindre fangst-
mengder. Einaste unntaket frå nedgan-
gen var poteter og grønsaker.

Tabellen viser vidare at det tok fleire
etterkrigsår før produksjonen kom opp
på førkrignivå att.

Matmangelen og okkupertens inn-
hogg i landbruksproduksjonen gjorde
at det var behov for ei omstilling og ein
produksjonsauke. Men næringa var i
svært liten grad i stand til ei slik omstil-
ling.

MASSESVOLT NÅR BEREDSKAPS- LAGRA ER TØMDE

Dagens landbruk med få og store ein-
ingar, omfattande bruk av produk-
sjons- og førmidlar utanfrå, sentralisert
foredling og omsetjing av varer, sju
gonger så høgt gjødselbruk som un-
der krigen, snautt halvdelen så mange
mjølkekyr og berre femdelen så mange
bruk med mjølkekyr er i endå langt
mindre grad i stand til ei snøgg omstil-
ling til andre forhold.

Vi kan i beste fall få dekt vel halv-
delen av energibehovet gjennom korn.
Dette føreset at vi tek i bruk tradisjonel-
le haustingsmetodar og utvidar korn-
arealet så mykje som råd, bruker det
meste av førkornet til menneskeføde
og såleis gjer graut og flatbrød til ho-

*Det meste av kjøttproduksjonen er i dag basert på kraftfor. Det vil seia at produksjonen vil
detta saman under ein krisesituasjon.*

JORDBRUKSPOLITIKK

vuddelar i koshaldet. Om vi reknar 200 kg. korn i nettoavling per da og alt til matkorn, får vi med det dekt 60 prosent av dagens energikonsum. Vi kan auke bruken av kålrot, gulrot og poteter. Vi kan bruke meir fisk, sjølv om vi også må kalkulere med ein sterk nedgang i fisket. Tilskotet av kjøt og mjølk vil bli nokså lite, for bruken av utmark-beite, sildemjølk og eventuelt førcellulose kan i liten grad kompensere bortfallet av kraftfôr i mjølke- og kjøtproduksjonen.

Om vi for det første reknar med at så vidtgående mleggingar av koshaldet som skissert over, let seg gjennomføre, og for det andre at distribusjonen av matvarer frå produsent til forbrukarar går knirkefritt, vil det likevel truleg bli for lite mat i normale år og altfor lite i dårlege år. Resultatet vil bli masse-svult. Matmangelen vil svekke motstandskampen og gjere det lettare for ein okkupert å kontrollere nasjonen.

MATVAREHJELP UTANFRÅ?

Også under ein storkrig fungerer vnløys til ein viss grad eit internasjonalt hjelpeapparat for mat og andre varer. Vil pakker med hermetik, brødvarer, medisiner m.m. kome til Norge? Vonleg, men liksom somme i dag dreg på skuldrane av matvarehjelp til det rike jordbrukslandet Polen, vil somme vere negative til ei prioritering av det rike jordbrukslandet Norge i internasjonalt hjelpearbeid.

Dei vil hevde at andre land bør prioriterast og at matmangelen i Norge dels er sjølvforskyldt. For Norge har like mykje dyrkingsjord som dyrka jord. Og landet har i dag økonomi til jorddyrking. Norge har eit stabilt klima med jamn nedbør utan øydeleggjande regn eller tørkeperiodar. Norge har høge fo-avlingar og rikeleg beitetilgang og blant dei beste vilkåra for husdyrproduksjon i verda. Om vilkåra for korndyrking skriv ein fagmann:

«I Norge er vilkårene for korndyrking gode . . . Bare de beste jordbruksland i Europa har større avling av hvete per dekar enn Norge, den er vesentleg lavere i verden som helhet, i de store hveteproduserende land og ikke minst i utviklingslandene».

Når Norge har ein så låg landbruksproduksjon, er det altså ikkje som mange nordmenn trur fordi naturen er mot landbruk her. Det er i staden fordi Norge utnytter ei internasjonal arbeidsdeling der landet produserer olje og drivprofitabel industri og let andre ta seg av mindre profitabel landbruksproduksjon.

Dette er eit dårleg utgangspunkt for ei bøn om internasjonal matvarehjelp.

BETRE FØRE VAR

I norsk landbrukspolitikk står overproduksjon på dagsorden i alle fora. Produksjonen av mjølk, kjøt og egg ligg nokre prosentar over dagens innanlandske forbruk, og prismekanismene i Norge fungerer slik at det skuvar produktprisane til produsent nedover.

Eg har prøvt å vise at problemet eigentleg er det motsette — underproduksjon. Vi bør sjå det slik at ein viss, kortsiktig overproduksjon av somme matslag er bra, for det betyr at vi har litt å gå på. Det må bli ei statleg oppgåve å finne avsetnad for dette vesle overskotet utan at det går ut over produsentane.

Olje-Norge er eit velståande land. Ein del av midlane bør brukast til å byggje ut jordbruket meir mangsidig, uavhengig og sjølvkontrollert enn det er i dag. Seks oppgåver peikar seg ut i dette arbeidet:

1. Forskings- og forsøksarbeid må drivast for å utvikle kornsortar og metodar for dyrking og hausting av korn i nye område.
2. Vi må drive eit systematisk avlsarbeid for å utvikle mjølkekyr som er i stand til å utnytte beite og grovfôr godt og produsere mjølk med lite kraftfôr.
3. Nydyrkinga må aukast kraftig.
4. Småfehaldet, spesielt sauehaldet, må styrkast.
5. Lett jordbruksutstyr må beredskapslagrast på gardane — og betrast gjennom omfattande forskings- og forsøksarbeid. Hestehaldet må styrkast.
6. Saneringa av jordbruket må vurderast om att, ut fra forståinga for at mange mindre gardsbruk gir ei betre utnytting av ressursane og ein mindre sårbar produksjon enn få store, og

at mange fagfolk i jordbruket gjer oss i stand til å hente meir ut av næringa om det trengst.

I dag er det bøndene som slåst for jordbruket. Men langt fleire har interesse av at alt som kan gjerast for å tryggje matforsyninga, blir gjort. Fagorganiserte bør reise denne diskusjonen, for det er arbeidarklassen som blir snøggast råka av matmangel ved krise eller krig. Fredsrørsla bør setje spørsmålet på saklista, for det gagnar ikkje freden at Norge er eit lett bytte for ei supermakt. Tilhengjarar av eit sterkt forsvar bør arbeide for at beredskapen ikkje berre gjeld våpen og soldatar, men også mat.

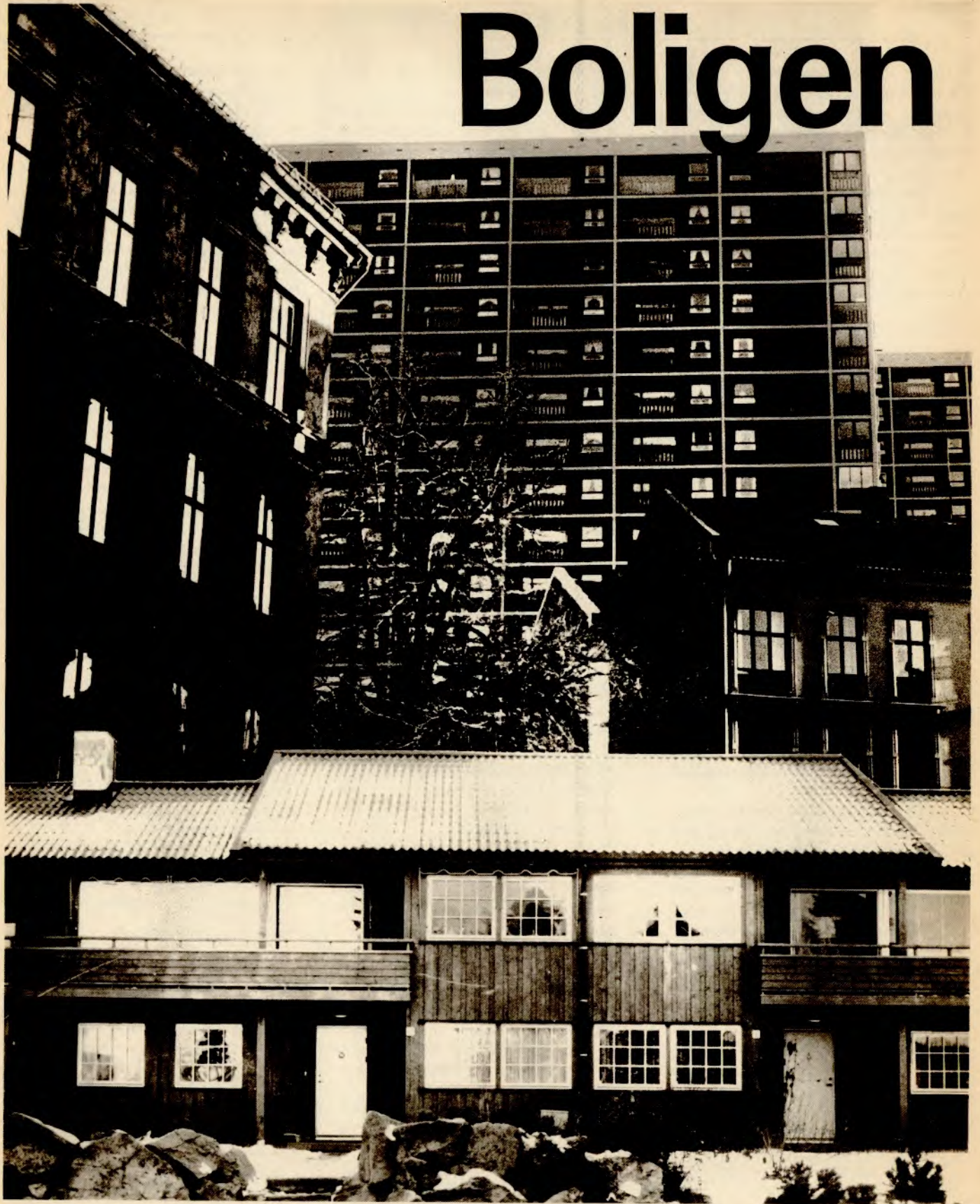
Dei folkevalde har ansvaret for matforsyninga i krisar og krig. Men parlamentariske organ har *aldri* drøfta dette spørsmålet grundig. Vi må krevje ein nasjonal langtidsplan for å snu det tome matfats politikk. Vi må vidare krevje at fylke og kommunar vurderer og planlegg matforsyninga i sine område.

Matforsyninga er for viktig og faren for krig og blokade for stor til at desse spørsmåla kan baserast på ønsketenkning.

NOKRE VIKTIGE KJELDER:

- Historisk Statistikk 1978
Landbrukets sentralforbund, årbok 1979 og 1982
Nationen 10.12.82: «Svensk undersøkelse antyder: Det moderne jordbruket øker Norges sårbarhet»
Lov om forsynings- og beredskapstiltak av 14. des. 1956
Statens ernæringsråd: Årsmelding 1981 og rapport om matforsyninga i Norge. Oslo 1982
Statens kornforretning: Korn, mel, kraftfôr. Utdrag av årsmelding 1981
Stortingsmelding nr. 32 (1975–76): Om norsk ernærings- og matforsyningspolitikk fram til 1990
Stortingsmelding nr. 14 (1976–77): Om landbrukspolitikken
Stortingsmelding nr. 11 (1981–82): Om oppfølging av norsk ernæringspolitikk «Vår matvareberedskap», upublisert foredrag av ekspedisjonssjef Thor A. Iversen i Handelsdepartementet
Sitatet om kornproduksjon er frå Store Norske Leksikon, artikkel om korn skrive av Sigmund Christensen.

Boligen

som vare

Av Johan Ditlef Martens

- **Dette er første del av en artikkelserie på to om boligen. Neste artikkel, boligen under sosialismen, kommer i neste nummer.**

INNLEDNING

Det er mange som har etterlyst en marxistisk analyse av boligen som vare. Det er gjort en del spredte forsøk på å foreta en slik analyse de siste åra, men lite eller intet er kommet på trykk. Jeg skal derfor her forsøke å foreta en oppsummering av en del synspunkter og påstander, som grunnlag for en videre diskusjon.

Jeg er selv arkitekt, og hverken sosialøkonom eller spesielt skolert i politisk økonomi. Slik fagkunnskap burde vært en forutsetning for å skrive en slik artikkel, men siden ingen har grepet fatt i temaet før, får det stå sin prøve.

Jeg tror videre det kan være nyttig å forsøke å bruke teorien på konkrete saksområder, for å forstå den bedre. Det er først når man skal prøve teorien på praksis man får se om den holder, og om den kan være et nyttig redskap.

Utfyllende empirisk materiale er å finne i «Norsk boligpolitikk — fra sosial profil til fritt marked», redigert av undertegnede. Denne anbefales som supplerende lesning. Vi har her forsøkt å bygge opp en boligpolitikk der vi mer konkret drøfter krav til den sosiale boligreisninga m.h.t. antall boliger, bokostnader etc.

Boligen som vare står i en *særstilling* fordi den er et primærgode på lik linje med mat, klær og helsestell, fordi den er den dyreste forbruksvaren folk skaffer seg og tilslutt fordi den i større eller mindre grad er forsøkt skjermet fra en rekke markedsmekanismer.

På grunn av boligens pris (ca. 4 ganger en gjennomsnittslønn) kan svært få betale den kontant. Derfor blir kreditt-

politikken knyttet til boligmarkedet, av stor betydning. Den «sosiale boligpolitikken» knytter seg til hvor store offentlige midler som skal kanaliseres til boligbygging og hvordan denne kredittpolitikken skal stå i forhold til det øvrige kapitalistiske marked. Den offentlige skjerming av boligmarkedet sier også en del om prisen på arbeidskraften. Store midler gjennom Husbanken og Landbruksbanken kommer i hovedsak arbeiderklassen og småborgerskapet til gode. Større vekt på rentefradragsretten kommer de høyere sjikt av småborgerskapet og borgerskapet til gode.

I de kommende avsnitt vil en rekke linjer i boligpolitikken bli presentert, delvis som uttrykk for forskjellige partiers boligprogram. Det er derfor viktig å være klar over at de endringer som er foretatt av markedet i *hovedsak* er uttrykk for de endringer som er skjedd i den kapitalistiske produksjon. Statlig subsidiering av boligsektoren er ikke først og fremst en linjekamp mellom Høyre og Arbeiderpartiet, men et uttrykk for et nivå på reproduksjonen av arbeidskrafta og dennes verdi. På samme måte griper staten aktivt inn i helsesektoren, vår infrastruktur osv. for at kapitalismen skal kunne overleve.

Den internasjonale økonomiske krise bestemmer dagens boligpolitikk. En drastisk økning av boutgiftene har redusert folks kjøpekraft, og drevet inn en større del av den produserte merverdi. Denne boligpolitikken sikrer både kapitalen og den nødvendige akkumulasjon, samtidig som den virker inflasjonsdempende. Den siste effekt er regjeringens uttalte politikk. Ut fra dis-

se behøv reguleres så boligmarkedet og derved boligens varekarakter.

Jeg vil likevel advare mot å analysere boligproblemet *ensidig* på denne måten. Dersom ikke klassekamp, ideologisk diskusjoner osv. trekkes inn i debatten kan man lett henfalle til mekanisk materialisme.

En *vare* er et produkt som produseres for å omsettes på et marked.

Det kan være vanskelig å klargjøre i hvilken grad et produkt virkelig *er* en vare eller ikke. Det vil være glidende overganger der en nærmere klargjøring av begrepene *omsettes* og *marked* er nødvendig. En bonde som under føydaltida satte opp sitt eget hus, uten tanke på videre salg, produserte ikke en vare. Sosialdemokratene har i stor grad forsøkt å begrense boligens *vare*-karakter i det kapitalistiske Norge. Det er videre grunn til å tro at boliger vil forbli en vare en periode også inn i et sosialistisk samfunn. Den eneste oppsummering vi har fra «klassikernes» side er Engels «Om boligspørsmålet» skrevet i 1878. Denne er i hovedsak en polemikk mot den franske borgerlige idealisten Proudeau. Engels går sterkt imot ideer om at dersom arbeideren får *eie* sin bolig vil boligproblemet bli løst.

For det første vil arbeideren bli *bundet* til sin bolig. Nedleggelse av arbeidsplasser og derved nødvendig flytting, vil skape store problemer. Dette skjer også i dag, der vi ser at familier som har bygget seg hus f.eks. i industri- eller gruvesamfunn der arbeidsplasser nedlegges risikerer store tap.

Vi har også sett at større industribedrifter i nedgangstider forsøker å selge arbeiderboliger *til* arbeiderne, slik at de selv slipper å lide tap på disse dersom bedriften må legges ned.

I Nord-Sverige har en rekke kommuner store økonomiske problemer fordi de blant annet sitter med boliger som det ikke er bruk for p.g.a. nedlagte arbeidsplasser og fraflytting.

For det andre peker Engels på forholdet mellom bokostnader og lønninger. England var et foregangsland når det gjaldt å bygge billige arbeiderboliger tilknyttet bedriftene. Bedriftseierne kunne leie ut disse svært rimelig, da han automatisk kunne redusere lønna tilsvarende. *Engels framhever at gratis boliger under kapitalismen ikke be-*

BOLIGPOLITIKK

høver å rokke en tøddel ved utbyttingsgraden. Siden Engels skrev sin pamflett for over 100 år siden er det lite som er gjort i Norge for å analysere «det kapitalistiske boligproblem». Her i Norge er tidsskriftet «PLAN» sitt arbeid fra midten av 30-åra det eneste større arbeid som er gjort på området. Tidsskriftet kom ut med fire numre mellom 1933 og 1936, og ble gitt ut av Sosialistiske arkitekters forening. PLAN-gruppen var tilknyttet «mot Dag».

PLAN sitt forsøk på å analysere det kapitalistiske boligproblem tar i hovedsak utgangspunkt i de problemer som oppsto under frikapitalismen – det private initiativ og det *frie marked* der tilbud og etterspørsel regulerer pris, produksjon og standard.

Jeg tror det kan være av interesse å drøfte standpunktene fra PLAN opp mot det regulerte statskapitalistiske boligmarked. På den ene siden kan vi si at en god del av analysen er foreldet, ved at stat og kommune i langt større grad dikterer premisene for markedet, men på den annen side ser vi at Høyre igjen forsøker å overlata en større del av markedet til «kreftenes frie spill».

TOMTESPEKULASJON (GÅRDEIER/INDUSTRIKAPITAL)

Jeg siterer fra PLAN:

«De spesielle vilkår som foreligger i det kapitalistiske samfunn for enhver produktiv virksomhet, bidrar ikke bare til å fremme produksjonsutviklingen, men også til å hemme den. Hvor det gjelder boligene spiller de hemmende faktorer på mange måter en større rolle enn for de fleste andre varesorter. Når dette er tilfelle, henger det sammen med de spesielle egenskaper som boligene har fremfor andre forbruksgjenstander. I disse egenskaper ligger grunnårsaken til at boligproduksjonen står i en særstilling innenfor den almindelige kapitalistiske produksjon.

Husene er uløselig bundet til grunnen. Den vesentlige del av produksjonsprosessen foregår på det sted hvor forbruket skal finne sted. Den uløselige sammenkobling med grunneienommen gjør det mulig for gårdeieren å utnytte sin monopolstilling som grunneier til å drive husleien opp over

det nivå som betinges av produksjonsomkostningene. Hvor langt avhenger bare av maktforholdet over leieboerne, noe som igjen er avhengig av de betingelser de lokale markedsforhold legger tilrette.»

Kommunal tomtetildeling til boligbyggelag har i stor grad eliminert det viktigste spekulasjonsgrunnlag innen deler av boligsektoren. *Tomtespekulasjon* innen den statsbankfinansierte boligbygging synes derfor *i dag* å være minimal. Dette kan endres gjennom utbyggingsavtaler kommuner inngår med tomteeiere.

Kommunalt ervern og opparbeidelse av tomter er tidligere blitt subsidiert gjennom skattemidler. I dag praktiserer de fleste kommuner Selvfinansieringsprinsippet. Dvs. at utgiftene overføres direkte til boligprosjektet og bokostnadene. I dag utgjør tomtekostnadene ca. 15. % av de totale anleggskostnadene.

Videre sitat fra PLAN:
«... Denne utvikling (husleieførhøyelsen) var i høy grad til gagn for gård- og grunneierkapitalen. Men på mange måter betydde den en hindring for den øvrige kapitalistiske utvikling. Mens prissynkningen på andre varer gjorde en høyning av levestandarden mulig uten tilsvarende nominelle lønnsøkninger, inntok utgiftene til husleie en stadig større plass på arbeiderklassens budsjett, og derved indirekte til å spille en stadig mer betydningsfull rolle også på industriens lønnsbudsjett. Sett i samfunnmessig målestokk betydde de stigende grunnverdier i storbyene en uproduktiv belastning på industrikapitalen. Bare den omstendighet at grunn- og gårdeierkapitalen og den industrielle kapital ikke opptrådte som innbyrdes skarpt atskilte samfunnsfaktorer, men tvertimot var forbundet med hinannen på en utallighet av måter, forhindret at denne motsetning kom frem i dagen som en åpen kamp mellom de to kapitalgrupper. Industrikapitalen søkte på forskjellige måter å unndra seg denne belastning. Den engelske havebybevegelsen var industrikapitalens aktive understøttelse av en tendens som allerede hadde gjort seg gjeldende i egne hemsbevegelsen – arbeiderbefolkningens flukt fra storby-

ens oppdrevne tomteverdier. Ved også å flytte bedriften etter, ønsket den engelske industrikapital blant annet å minske det kapitalistiske samfunns «uproduktive» utgifter til transport av arbeiderne til og fra arbeidsplassen».

Motsigelser mellom gårdeierkapitalen og industrikapitalen retter søkelyset mot en del grunnbegreper i den politiske økonomi.

Boutgiftene utgjorde (og utgjør fortsatt) den største del av en arbeiders reproduksjonskostnader. Jo dyrere bolig en arbeider har, dess større blir reproduksjonskostnadene, og jo større må lønna bli.

Det som delvis skjer i dag er at i stedet for å øke lønninger i takt med husleieøkninger, presses kvinnene ut i arbeidslivet (selv om det er dårlig med barnehageplass til unger). Det må to inntekter til for å greie boutgiftene i de nye drabantbyene.

Da sosialdemokratene kom til makten i Tyskland under Weimar-republikken foretok de en hårdhendt ekspropriasjon av tomtegrunn for produksjon av arbeiderboliger. Boligene ble derved ekstra billige. Lønningene kunne settes ned og de tyske varer ble billige på verdensmarkedet. De tyske sosialdemokratene brukte altså boligsektoren til å styrke industriborgerskapet på bekostning av grunneierborgerskapet. For derved å styrke Tysklands *konkurransesevne*.

Dette henleder oppmerksomheten på hva som skjer i Norge i dag. «Høyre» skriker opp om nødvendigheten av å redusere kostnadsnivået, og derved lønningene, *samtidig* som bokostnadene presses opp, på et nivå som vi tidligere aldri har sett maken til. Regjeringen svekker også norsk industris konkurransevne gjennom den boligpolitikk som føres nå.

Som jeg skrev i innledningen må forklaringen søkes utenfor boligsektoren, nemlig ønsket om redusert kjøpekraft og derved dempet inflasjon.

INVESTERINGSLYST OG KAPITALTILGANG

Sitat fra PLAN:

«Hvor det gjelder produksjon av boliger, er de kapitalmengder som kreves

BOLIGPOLITIKK

av en annen størrelsesorden enn i den øvrige industrielle produksjon. Selv om der i det kapitalistiske samfunn finnes ledig arbeidskraft, nok av råstoffer og rikelig med arbeidsmidler til å sette boligproduksjonen i gang, så er det en nødvendig forutsetning for at hus overhode skal bli bygget, at det der på forhånd på en enkelt hånd eller hos en enkelt byggende institusjon er samlet en meget stor kapitalmengde.

Etter at boligene er bygget lar denne store kapital seg ikke realisere øyeblikkelig, eller gjennom forholdsvis kort tid, slik som tilfelle er med de fleste andre varer. En vesentlig del av kapitalen forblir bundet til huset gjennom dets levetid og lar seg bare realisere gjennom husleiebetalingen over et meget langt tidsrom. Vanskelighetene ved å bringe tilveie den nødvendige kapital på den ene side og vanskeligheten ved å skape den nødvendige sikkerhet for en så langsiktig plassering på den annen side, har i løpet av den kapitalistiske utvikling virket sterkt hemmende på boligproduksjonen.

Boligspørsmålet har fra et kapitalistisk synspunkt alltid i første rekke vært et kredittproblem. Byggespekulantene har alltid ønsket å fremme alle tiltak som øket kredittmulighetene. På den annen side har alle de som direkte og indirekte satte sine penger i boligbygg ønsket å sikre seg mot at kriser og boligkrakk stilte disse kapitaler i fare. Etterhvert som usikkerheten i det kapitalistiske samfunn øket, ble de sikkerhetsforanstaltninger som kapitalinteressene krevet for overhodet å sette penger i boligbygg, stadig mere omfattende. Kredittinstitusjonene ble organisert på en slik måte at alle tap ble mest mulig jevnt fordelt blant kreditorene. Men det neste skritt gikk ut på å gjøre stat og kommune direkte juridisk ansvarlig for at renteinntektene på boligkapitalen fløt jevnt og sikkert. . . . »

« . . . Den husleiestigning som konstateres gjennom hele den kapitalistiske utvikling foregikk alt annet enn kontinuerlig. Under enhver industriell høykonjunktur oppstod der en øket etterspørsel etter boliger. Samtidig holdt kapitalen seg borte fra boligbyggingen fordi annen virksomhet ga større profittmuligheter. Resultatet var en sterk

Boligforhold i 30-åra. (Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv)

stigning i husleiene, som på et visst tidspunkt førte til nyinvesteringer i boligbygg. Den industrielle krise dannede ofte bare innledningen til en enda mere forsert boligbygging. Høykonjunktoren for boligproduksjonen kulminerte i almindelighet først etter en tid etter at avsetningsvanskelighetene for industrien hadde avløst de gode tider. Den etterfølgende depresjon snudde så etterhvert boligforholdene på boligmarkedet om.

Der oppstod nu et overskudd på hus fordi kjøpekraften hos befolkningen sviktet, ennå mens den voldsomme boligbygging pågikk. De nye boliger som nu ble frembudt på markedet presset leienivået nedover, der oppsto et «boligkrakk». Men selv om disse krakk i visse tilfeller birdro til å redusere verdien av de kapitalforandringer som hvilte på boligmassen, så kunne de ikke hindre at husleiene steg på lengre sikt. Mens gårdeierne under krakkene ofte selv gikk konkurs, ble bankenes og de andre panthaveres prioriterte kapitalrettigheter i boligmassen stort sett uberørt. Og disse kapitalrettigheter øket stadig. Ved hver industriell høykonjunktur vokste «bolignøden». Industriekapitalen ble hemmet i sin ekspansjon ved de vanskeligheter som forelå for å skaffe den stigende arbeiderbefolkning det nødvendige husrom. Industriekapitalens propaganda for denne konjunkturbestemte bolig mangels avskaffelse falt i den offentlige bevisst-

het sammen med den filantropiske og sosialistiske propaganda for å avskaffe bolignøden i dens bredere betydning. Denne tankemessige sammenblanding preger ennå i dag hele den borgerlige presses og den borgerlige sosialøkonomis beskjeftigelse med boligspørsmålet».

BOLIGEN ER DYR OG NØDVENDIG

Boligen er utvilsomt den dyreste forbruksvaren, men det er vel neppe riktig lenger at boligen til de grader skiller seg ut som spesielt kapitalkrevende i forhold til den øvrige produksjon.

Oljesektoren krever engasjement av firmaer med omsetning større enn Norges nasjonalbudsjett. I denne sammenheng blir boligsektoren temmelig liten.

Utviklingen av avansert datateknologi vil også kreve stor kapital.

Avansert teknologi og økt monopolisering har generelt hevet kravet til den kapital som skal investeres, mens boligsektoren er blitt akterutseilt. Det som taler for at det er sikkert å investere i boligen er at boligen er en helt nødvendig forbruksvare.

Prisene kan presses oppover, og folk lar seg presse ganske langt. Boligen er et primærgode ved siden av mat og klær, og folk «velger» ofte å kutte ut annet forbruk før de reduserer på sin boligstandard. Vi ser i dag at kvinnene presses ut i arbeidslivet for at man skal greie boutgiftene, *uten* at forholdene er

BOLIGPOLITIKK

lagt tilrette for dette i form av flere dag-hjemsplasser, 6-timersdag osv.

Boligen er den eneste nødvendige forbruksvare som er så dyr at den ikke kan betales med en gang. Man må ta opp lån for å betale den. Lånevilkårene blir derved helt avgjørende for boutgiftene, og kredittinstitusjonene gis derved muligheten til å trekke profitt ut av boligsektoren. Renter på Husbanklån derimot har stort sett ligget på samme nivå som inflasjonen – 2,5% etter krigen og 11,5% i dag.

Et høyt rentenivå parallelt med høy prisstigning vil medføre høye boutgifter i begynnelsen av boligens levetid, men *ikke* at det nødvendigvis betales mer totalt sett for selve boligen.

Dette er bakgrunnen for statens (Husbankens) forsøk på å jevne ut kapitalutgiftene over en lengre periode. Dette skjedde først gjennom utjevningslånordningen som trådte i kraft i 1972, men som nå er forlatt. I dag subsidieres renten de seks første årene ved at denne stiger gradvis fra fem prosent det første året til 11,5% det syvende.

STATEN SIKRER KREDITT-TILGANGEN OG PRODUKSJONEN

Myndighetenes viktigste oppgave på boligsektoren har vært å sikre kreditttilgang på boligsektoren og å hindre at private investorer går med tap dersom beboerne ikke greier sine forpliktelser.

Det store boligkrakket i Oslo i 1899 satte en brå stopper for all privat byggevirkosomhet. For å få fart i byggingen igjen måtte Oslo kommune først ut og garantere for lån. Senere bygget kommunen i 20-åra i hovedsak boligene selv. Beboerne ble leieboerne med kommunen som gårdeier. Denne virksomheten opphørte i 1932 i og med krakket på New York-børsen, og den internasjonale krise i økonomien. Etter krigen overtok staten som den viktigste finansieringskilde og i og med opprettelsen av Husbanken. Staten har utnyttet sin posisjon til å regulere både boligmarkedet og kredittsituasjonen i samfunnet forøvrig.

Tilgangen på statlig garantert kapital har sikret entreprenører mot krakk.

Staten har på denne måten fått en god kontroll med hvor mange boliger

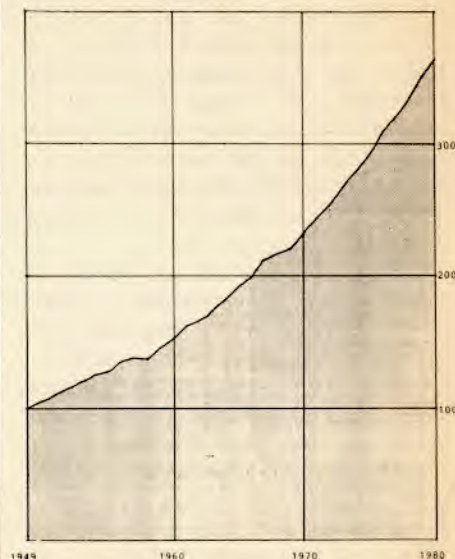
som skulle produseres, men fortsatt har de private entreprenører kontroll over produksjonsapparatet. Dvs. at staten kan styre boligproduksjonen mht. antall, men ikke i samme grad investeringer i produksjonsmidler. PLAN beskriver hvordan boligproduksjonen under frikapitalismen stort sett blir liggende faseforskjøvet noen år etter konjunktursvingningene.

Vi skulle tro at statlig styring av kreditt-tilgangen ville sikre stabil boligproduksjon.

Det er derfor av interesse å se på kurven over antall produserte boliger i relasjon til økningen i Bruttonasjonalprodukt (BNP). BNP har steget jevnt etter krigen, mens boligproduksjonen har hoppet opp og ned. (Se illustrasjon). Statlig styring av kreditt-tilgangen har ikke gitt den «forventede» stabilitet. Det er blitt hevdet at nedgangen fra 1953 skyldes forskyvning av statlige investeringer mot forsvaret etter at Norge var blitt medlem av NATO, inflasjonen på verdensmarkedet p.g.a. Koreakrigen, samt større satsing på vår eksportindustri.

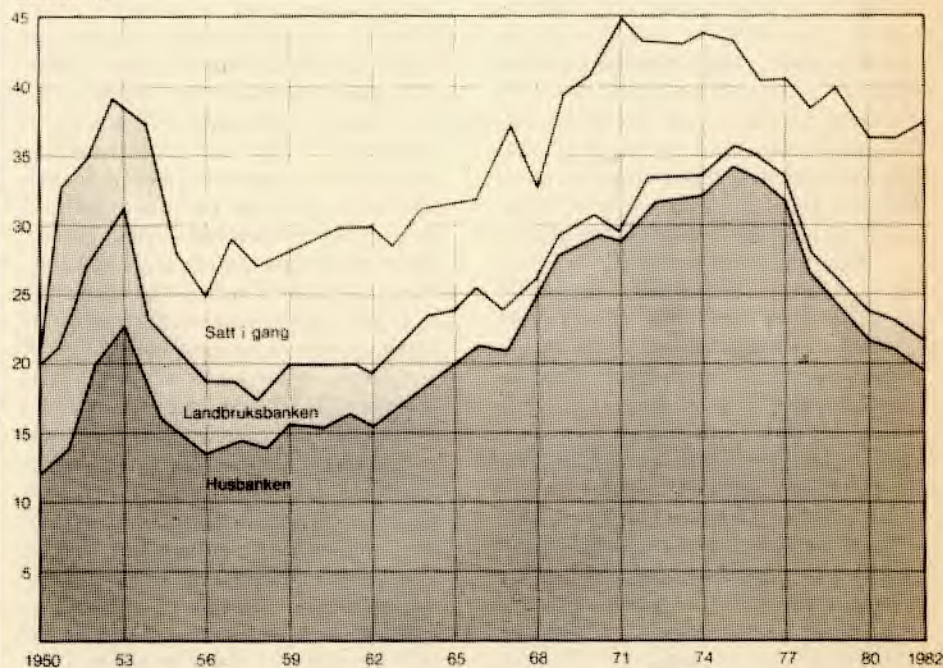
Nedgangen fra 1975 må sees i lys av

Brutto Nasjonalprodukt %-vis utvikling fra 1949 til 1980. 1949 satt til 100

den generelle krise i verdensøkonomien som nå eksisterer. Ut fra en analyse av boligbehovet satte staten som målsetting i St.mld. 92 (1974 – 75) at det

Tusen boliger

BOLIGPOLITIKK

fram til 1985 skulle bygges 45 000 boliger i året. Vi befinner oss langt fra denne målsetting nå. (Ca. 35 000/år).

Det er derfor grunn til å tro at *fortsatt* er faren for svingninger på boligmarkedet med på å gjøre entreprenører tilbakeholdne med å investere i produksjonsmidler. En slik investering (krever maskiner etc.) er omfattende og krever stor grad av sikkerhet for stabil produksjon.

Det som kan slå beina under et slikt argument er at investeringen f.eks. i kraner ikke bare brukes til boliger, men hele byggebransjen, og her har *ikke* produksjonen vært så ustabil. Dette til tross for at bygge- og anleggsbransjen tradisjonelt er blitt oppfattet som et av de viktigste områder for statens konjunkturregulerende tiltak.

Man burde derfor i større grad studere hele byggebransjen, og ikke bare boligsektoren når man skal si noe om investeringslysten på produksjonsmidler innen denne næring. Staten sikrer ikke bare entreprenørene mot eventuelle kriser, men innløser også hele investeringen den dagen boligen står ferdig. Problemet med den lange «omslagstiden» for kapitalen er overført fra det private næringsliv til staten. Det er staten som blir stående igjen med mye utestående.

Det som derfor i dag oppfattes som det store problem er *inflasjonen*. Verdien av det utestående «reduseres» raskt. Dette er hovedargumentet fra staten sin side når de nå har redusert avdragstiden på Husbanklånet til 25 år og hevet renten til 11,5%. Dette har igjen medført de enorme boutgifter i nybygg som vi nå er vitne til.

KONTROLL OVER PRODUKSJONSMIDLENE

De private entreprenører har stort sett tilpasset seg systemet. Bare i få tilfeller har vi sett forsøk på kooperativ *byggevirksomhet*. Ungdomsbygg som sprang ut av USBL (Ungdommens selvbyggerlag i Oslo) gikk konkurs i 1980.

Vi hadde også forsøk på å unngå den private entreprenørvirksomhet da Bygningsarbeidernes Boligkooperasjon (BB) ble dannet i 1929. BB skulle stå for boligbyggingen, mens OOBS (Oslo og Omegns Bolig og Sparelag) ble stif-

tet for å ivareta de fremtidige leieboernes interesser. Det oppsto uenighet mellom BB og OOBS om hvem som hadde hovedansvaret for den videre boligproduksjon og medlemmenes interesser. Det var også uenighet om hvorvidt OOBS skulle ha anledning til å innhente konkurrerende anbud, eller om BB skulle ha «monopol» på produksjonen.

I 1935 ble OOBS omorganisert og inngikk en avtale med Oslo kommune. Kommunen kom inn i styre og representantskap mot å sikre tilgang på rimelige tomter. BB skulle sidestilles med andre entreprenører, og ble i realiteten nedlagt. OOBS skiftet navn til OBOS (Oslo Bolig og Sparelag). Derved kom de private entreprenører for fullt inn igjen i den kooperative boligbygging.

DET TEKNOLOGISKE NIVÅ (KAPITALENS SAMMENSETNING)

Sitat fra PLAN:

«Boligproduksjonen er en utpreget hjemmeindustri; prisdannelsen blir i høy grad lokalt bestemt, og verdensmarkedets forhold får mindre betydning for boligproduksjonen enn for produksjonen av andre varer. For eksempel er den teknisk langt fremskredne boligproduksjonen i Amerika ingen konkurrent for den tilbakeliggende boligproduksjon i Norge. De tekniske fremskritt slår på dette området ikke igjennom i verdensøkonomien som helhet, som tilfelle er for de varer som eksporteres. Den internasjonale konkurranse som har vært den viktigste løftestang for den tekniske utvikling i den allmindelige industriproduksjon, har ikke på langt nær i samme utstrekning gjort seg gjeldende i boligproduksjonen. Det lave tekniske nivå i produksjon gir seg uttrykk i den store betydning som arbeidslønnen har på boligproducentenes budsjett: De umiddelbare utgifter til arbeidslønn beløper seg i produksjonen til mellom 40 og 60% av totalomkostningene, mens de i den alminnelige industriproduksjonen ligger på 20% i gjennomsnitt. Boligen har en meget lenger levetid enn andre varer. Nyproduksjonen av boliger i ett år utgjør bare en liten del av hele den bolig-

masse som allerede er i bruk. Kapitalinteressene i de gamle boliger får en vesentlig innflytelse også på det kapitalistiske samfunns holdning til nyproduksjonen av boliger. Stort sett vil disse kapitalinteresser ikke være noen tilhenger av en billig nyproduksjon av hus.».

Det lave teknologiske nivå innen boligsektoren må *fortsatt* sees på som aktuelt og som et stort problem. I dag gjør man regning med at 35% av verdien til en bolig er lønninger, 2,5% maskinkostnader (slitasje på maskinen) og 62,5% materialkostnader. Arbeidslønninger i industri ligger i dag på ca. 20% av totalomkostningene. Vi ser at bildet er mye som i 30-åra.

Det er likevel en god del forutsetninger som tilsier at vi må akseptere en mindre grad av industrialisering innen boligsektoren, framfor i andre bransjer.

Tomtekostnaden (utgraving av byggegrube og grunnmur) er vanskelig å industrialisere. Som nevnt tidligere utgjør tomtekostnadene (inklusive kjøp) ca. 15% av de totale byggekostnadene. Industrialisering betinger sentralisering. Boliger er som kjent vesentlig større enn mikroprosesser. Å produsere boliger på fabrikk begrenses derfor av transportmulighetene. Alle kjenner vi Moelvenbrakken (og Moelven seksjonshus). Moelvenbrakken (med sitt tidligere runde tak) var maksimum av hva som kunne transporteres på norske jernbaner og veier. En slik transport er dyr og tungvint, og mye taler for å produsere en stor del av boligen på selve byggeplassen.

Et annet moment man skal være klar over er at anleggsbransjen driver med annet enn boligproduksjon, der delvis de samme produksjonsmidlene brukes (kontorbygg, veier, broer osv.). En eventuell modernisering av produksjonsmidlene er altså ikke bare avhengig av boligproduksjonen.

Innen bygg- og anleggsbransjen utgjør boligproduksjonen 35%, andre bygg 38% og anlegg (veier, broer, kraftverk mm.) 27% av de totale investeringer.

Det «teknologiske nivå» sier noe om kapitalens sammensetning innen boligsektoren. Kjøp av arbeidskraft er uttrykt i variabel kapital *V*, kapitalslit og materialer i konstant kapital *K*. For-

BOLIGPOLITIKK

(Foto: J.D. Martens)

holdet mellom variabel og konstant kapital er uttrykt i kapitalens organiske sammensetning (k/v). Jo lavere kapitalens organiske sammensetning er, dvs. jo større den variable del er, i forhold til kapitalen som helhet, dess større er profittraten forutsatt at merverdiraten er konstant. (Profittraten er forholdet mellom merverdien og hele den innskutte kapital uttrykt i %).

Logikken i dette ligger i at det bare er varen arbeidskraft som *skaper* mer verdi.

Ut fra dette skulle man tro at fortjenesten (profitten) var høy innen bygningsbransjen p.g.a. den lave organiske sammensetningen av kapitalen.

Det er også et stort behov for og dermed etterspørsel på boliger. Når fortjenesten innen boligsektoren likevel ikke synes å være «større enn normalt», må dette skyldes myndighetenes relativt strenge kontroll av markedet fram til i dag.

KONTROLL MED OMSETNINGEN

Staten formulerte i St. mld. 76

(1971–72) målsettingen om at boligene ikke skulle overstige 20% av gjennomsnittlig industriarbeiderinntekt. I dag ligger den på mellom 50 og 60% i nybygg. Dette skyldes i hovedsak at Husbanken bare finansierer ca. halvparten av anleggskostnadene. Den andre halvparten må lånes på det private marked.

Norske Boligbyggelags Landsforbund (NBBL) anslår at det omsettes ca. 100 000 eldre boliger i Norge årlig. 15% av disse omsettes innenfor boligbyggelagens priskontrollerte forvaltningsmasse. Videre står boligkooperasjonen for 6–7 000 av de ca. 35 000 boliger som *nå* produseres årlig.

Innen boligkooperasjonen er den frie omsetningen vesentlig begrenset ved at leilighetene bare kan overføres til slektninger eller må tilbakeføres til borettslaget/boligkooperasjonen.

Også boliger som er statsbankfinansiert men ikke bygget av boligkooperasjonen, er underlagt en priskontroll. Husbanken skal godkjenne kostnadene, og dersom huset selges

innen 5 år skal salgssummen også godkjennes.

For utleieboliger bygget før krigen gjelder fortsatt Hueleireguleringsloven i en del byer.

Tidligere var også aksje/obligasjonsleiligheter og boliger i frittstående borettslag underlagt priskontroll. Dette er nå opphevet (Hueleilovens §17).

Av landets 1,6 millioner boliger er 200 000 tilknyttet boligkooperasjonen. 75 000 er tilknyttet frittstående borettslag. Fra 1977–1982 ble det i Norge bygget ca. 190 000 boliger hvorav Husbanken finansierte ca. 125 000, dvs. ca. 65%. **Formelt er altså bare ca. 25% av boligene som omsettes og 25% av vår totale boligmasse underlagt en eller annen form for markeds kontroll.** I tillegg vet vi at reglene også uthules gjennom «penger under bordet», fiktive bytter m.m.

NBBL mener at effekten av de resterende privatregulerende bestemmelsene nå er så minimal at de vurderer å kutte dem ut. (Aftenposten 27/4.83).

Ny boligproduksjon vil påvirke prisene på gamle boliger. Dette ble sist manifestert gjennom takstøkningene.

For å få avsetning på de nye boligene var det nødvendig å øke taksten på de eldre. Selv de som satt med eldre boliger fikk ikke råd til å kjøpe de nye. Avstanden i pris og dermed mellomværendet ble for stort for de fleste.

For at tilbud og etterspørsel skal få enda større innflytelse på boligmarkedet har Høyre regjeringen vedtatt at:

- Frittstående borettslag kan oppløses og er unndratt takstplikt.
- Takstene på eldre innskuddsboliger er hevet med ca. 100%.
- Leiegårder kan seksjoneres. Dvs. at gårdeieren kan selge én og én leilighet, istedet for som tidligere bare hele gården under ett.

Det kan med rette hevdes at ansiennitetsprinsippet i OBOS ikke fungerte spesielt sosialt, men det begrenset den frie omsetning. Personer med forskjellig inntekt betalte det samme for en bolig enten den lå i Grorudalen eller på Oslo Vest. I dag ser vi at boliger i «mindre attraktive» områder må selges til under takst, mens for eksempel boliger på Hoveseter (Oslo Vest) får full takst. Det vil raskt kunne oppstå

BOLIGPOLITIKK

klasseforskjeller mellom forskjellige bydelers og strøk.

Boligene er også blitt så dyre at folk med dårlig økonomi har trukket seg fra boligkøen. OBOS må ut og annonsere sine leiligheter på det åpne marked, og blant annet tilby en rekke boliger som selveierboliger.

OBOS blir stadig mere en eiendomsmegler framfor en forkjemper for sosial boligreising.

Selv om tilbud og etterspørsel i dag stort sett dominerer boligmarkedet, er det viktig å være klar over at staten fortsatt utøver stor kontroll over «taket» på dette markedet, nemlig prisen på nyprodusert statsbankfinansierte boliger. Grunnen til at markedet i dag «oppfattes» som regulert er at de færreste greier å strekke seg noe lengre enn dette «taket».

BOLIGENS VERDI/MERVERDI

Kapitalismens «grunnlov» er P-V-P' (penger-vare-penger) der P' er større enn P. En kapitalist med penger (P) investerer i produksjon av forbruksvaren bolig (V) og selger denne så for en sum P'. P' er større enn P fordi arbeiderne nedlegger et større arbeid i produksjonen enn det de får igjen i form av lønninger. (Verdien av deres arbeidskraft). Forskjellen på P' og P er merverdien.

Går det så an å sette opp disse begrepene i tall? Det er mulig å sette opp hva det koster å bygge en 4-roms kooperativ leilighet i dag, men det er vanskelig å utkrystallisere de forskjellige begrepene. Vi skal likevel sette opp et budsjett som grunnlag for en drøftelse.

Kjøp av tomt	20 000,-
Lønninger	160 000,-
Materialer	240 000,-
Kapitalslit etc.	15 000,-
Fortjeneste til entreprenør	10 000,-
Moms	89 000,-
Sum	<u>534 000,-</u>

Byggelånsrenter og honorar til konsulent er ikke presisert.

Som vi ser koster denne boligen vel

4 årsinntekter til en industriarbeider.

Ifølge teorien er denne boligens verdi på ett gitt tidspunkt lik det gjennomsnittlig sosialt nødvendig arbeid som skal til for å produsere en bolig av tilsvarende kvalitet. Jeg vil velge å definere boligens verdi til 4 årsverk, men i hvilken grad dette på noen måte uttrykker noe «nødvendig samfunnsmessig arbeid» kan diskuteres.

Hvor stor er så merverdien og profitten? Merverdien fordeles mellom flere «personer»: Tomtespekulanter, Entreprenører, Bankene, Staten og Kommunen.

Umiddelbart må vi kunne slå fast at entreprenørens fortjeneste på 10 000 utgjør en del av merverdien. Også kjøp (ikke opparbeidelse) av tomt er en del av merverdien. Momsen på 89 000 er også en del av merverdien, men dette er mere komplisert. En god del av momsens tilflyter arbeiderne igjen i form av sosiale goder så som sykepenger, skolevesen, subsidier osv.

For at bildet skal bli komplett må også utgifter til materialer analyseres. Også disse er et produkt av arbeid og innehar en merverdi.

Entreprenør kan ha avtale med, eller eier fabrikken som produserer materialer (Løvenskiold har skoger, og setter opp trehus) der merverdien kan tas ut på forskjellige trinn i prosessen. Som vi ser skal det godt gjøres å komme fram til et konkret tall som uttrykk for merverdien i produksjon av boliger. Man kan så spørre seg hva som er verdien på en bolig av *samme* kvalitet, men som selges for f.eks. 800 000 fordi den ligger i et attraktivt område (f.eks. Frogner i Oslo).

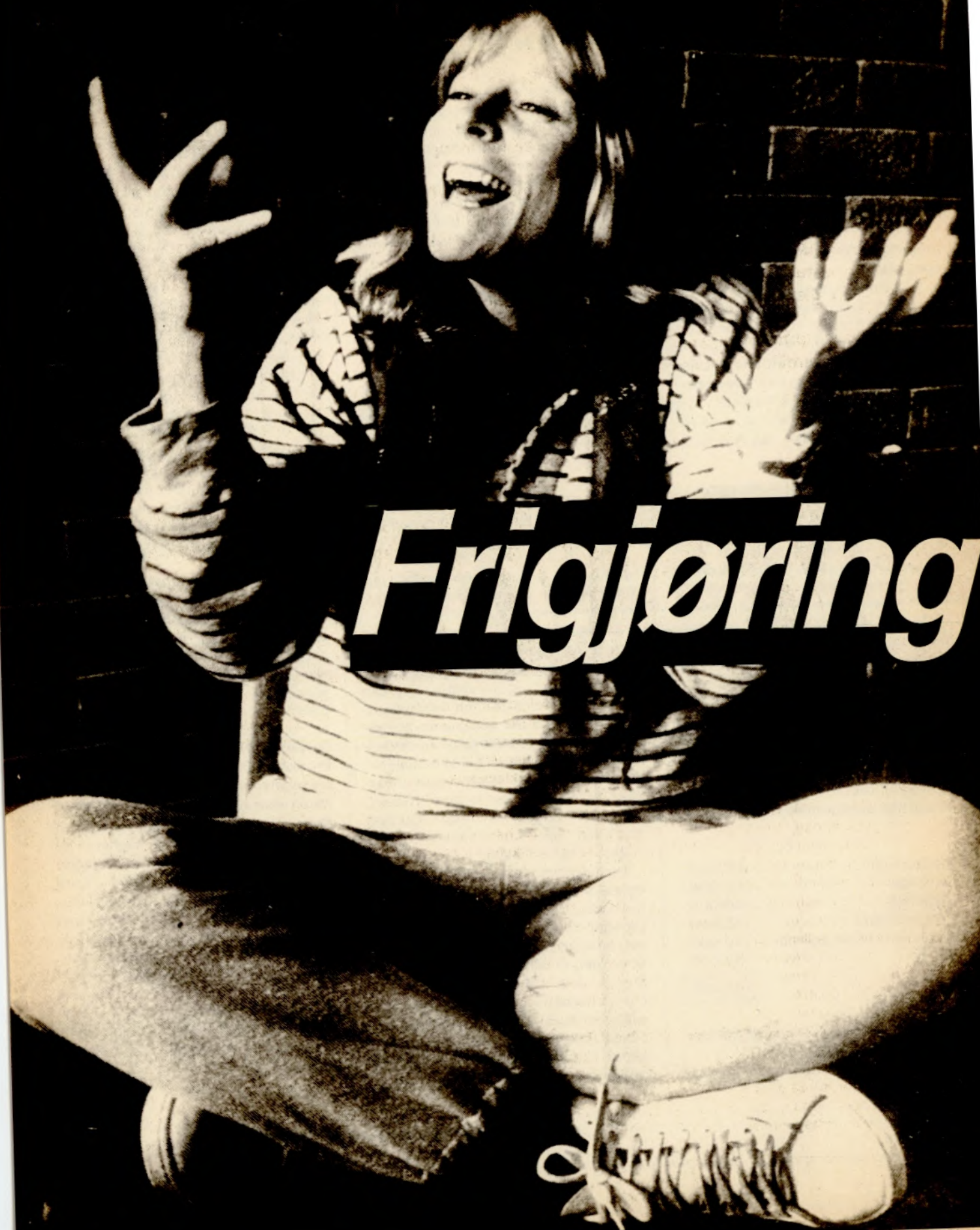
Umiddelbart må vi kunne slå fast at denne selges til *over* sin verdi. Men hvor tas så denne ekstraprofiten fra? Dersom merverdien *bare* ble fordelt innen boligsektoren, må vi kunne hevde at boligen til 534 000 ble solgt til *under* sin verdi. Dette er lite sannsynlig. For at boligen på Frogner skal kunne selges til *over* sin verdi må andre produkter *utenfor* boligsektoren selges til *under* sin verdi. Merverdien «flyter» mellom forskjellige bransjer og kapita-

ler, og det er komplisert å klargjøre *hvor* merverdien trekkes ut.

Likevel kan det oppstå *spesielle* situasjoner der boligen selges til under sin verdi. Faren for tap i fraflyttingsdistrakter er velkjent. Et annet og omstridt tema er takstøkningene på borettslagsleiligheter. Jeg vil hevde at de gamle takstene i stor grad var for lave, lå *under* boligens verdi, og at en takstøkning derfor var «nødvendig». At mange uetablerte derved ikke har råd til å skaffe seg en bolig er et *finansieringsproblem*, og kan ikke brukes som argument mot en slik analyse.

Klassikerne forteller oss at all utbytting skjer gjennom produksjon av merverdi. Ut fra dette er det blitt hevdet at utbytting innen boligsektoren bare skjer gjennom produksjon av boliger og at salg av boliger ikke i seg selv er noen form for «utbytting». Det er en vanlig «handelsavtale» mellom to personer. Bildet er mer komplisert enn som så, når merverdi og profitt skal kvantifiseres.

Boligen er den dyreste forbruks-gjenstanden som er nødvendig for re-produksjon av arbeiderne, enten det nå dreier seg om bygningsarbeiderne som setter opp boligene eller arbeiderklassen i sin helhet. Det vil si at prisen på arbeidskraft i stor grad er avhengig av prisen på boliger. Jo billigere boligene er, jo billigere blir arbeidskraften og derved nødvendig størrelse på lønna. En økning i den totale merverdi, eller gjennomsnittsprøfitt, i samfunnet kan enten skje ved reduksjon av lønninger *eller* ved en økning av bokostnadene. Dette understreker nødvendigheten av ikke bare å sloss for høyere lønninger, men også sørge for at eventuelle seire her ikke tapes i form av høye husleier. Fagforeninger bør derfor etter min mening i større grad engasjere seg i boligproblemet. Forskningsrapporter framhever da også at størrelsen på lønningsposen stadig betyr en relativt mindre del av folks levestandard. Boligtype, avstand til jobben, barnehageplass etc. er av stadig større betydning.

Frigjøring

Gro Hagemann avslutter her sin artikkelserie om kvinneundertrykking.

Hun har gjennom artikkelen villet vise at formell likestilling mellom kjønnene ikke automatisk fører til virkelig likestilling. Kvinnene blir fortsatt bundet til hjemmet — ikke på grunn av tilbakeliggende ideologi, men på grunn av materielle lover. Videre at kvinnens stilling som annenrangs bunner i kjønnsmessig arbeidsdeling som skaper spesielle eiendoms- og maktforhold i samfunnet knyttet til kjønn.

I denne siste artikkelen tar hun for seg noen problemer i forbindelse med spørsmålet om kvinnefrigjøring.

— *Vi som
bærer halve
himmelen*

Av Gro
Hagemann

av kvinnene?

Denne artikkelserien har tatt for seg enkelte sider ved kvinneundertrykkinga under kapitalismen. Hovedsiktemålet har vært å vise at en formell likestilling mellom kjønnene ikke fører til noen virkelig likestilling. Likhet i loven blir ulikhet i praksis, fordi kvinnene på en annen måte enn menn er bundet til familien og til privat arbeid og omsorg. Jeg har villet vise at denne forskjellen ikke styres av tilbakeliggende ideologi, men av materielle lover som verken vilje eller moral styrer over. Jeg har også hevdet at kvinnenes stilling som annenrangs bunner i en *kjønnsmessig arbeidsdeling*, som skaper spesifikke eiendomsforhold og maktforhold i samfunnet knyttet til kjønn.

I denne siste artikkelen vil jeg reise noen problemer som har med kvinnefrigjøring å gjøre. Dette er i seg selv et stort og vanskelig tema som er nokså uavklart. Vår analyse til nå har bestått for mye av proklamasjoner og for lite

av vitenskapelige undersøkelser og holdbare teoretiske sammenfatninger. Vi har erklært at løsninga på kvinneundertrykkinga ligger i en sosialistisk revolusjon. Men forklaringene på *hvorfor* det må være slik, har ikke vært særlig overbevisende og holder ikke mål i et mer kritisk lys. Vi har videre erklært at målet vårt er full kvinnefrigjøring. Men forestillingene våre om hva frigjøring betyr, har ofte vært subjektive og uvitenskapelige.

Det er min påstand at disse svakhetene ikke bare skriver seg fra mangler i den norske ml-bevegelsen, men at de avslører uklarheter og feil som er knyttet til hele den marxistiske tradisjonen på dette området.

Hensikten med denne artikkelen er ikke å løse disse uløste spørsmålene, men først og fremst å kaste noen brannfakler inn i debatten. Så håper jeg at hansken vil bli tatt opp av andre.

FULL LIKESTILLING UNDER KAPITALISMEN?

Vi har hevdet at kvinnespørsmålet ikke lar seg løse innafor det kapitalistiske samfunnets rammer. Men i virkeligheten har dette mer vært en påstand enn resultat av grundig analyse. Dels har vi argumentert med at kapitalismen aldri ville skaffe nok arbeidsplasser, og at store deler av kvinnene derfor alltid måtte være stengt ute fra samfunnsmessig produksjon så lenge det var kapitalisme. Jeg har tidligere argumentert for hvorfor denne påstanden ikke holder. Men eksemplet kan være like nyttig å trekke fram nok en gang, fordi det illustrerer en feil som er gjort av flere marxister enn oss: En undervurdering av kapitalismens muligheter. På grunnlag av erfaringer i vårt eget land, der yrkesdeltakinga blant kvinner i en lang periode har vært spesielt lav, trakk vi konklusjoner om allmene tendenser

KVINNEKAMP

som det viste seg ikke å bære noe grunnlag for. Vi trodde at den lave yrkesdeltakelsen var et permanent fenomen, og at det var uløselig knyttet til det kapitalistiske systemet. Vi så ikke at forholdene i andre kapitalistiske land på samme tid var annerledes. Vi så heller ikke at det var mange tendenser til at dette mønstret var i ferd med å endre seg i vårt land, og at hele etterkrigstida i virkeligheten var svanger med den eksplosjonen som for alvor brøt løs i 1970-åra.

Eksemplet bør kunne stå som en advarsel. Et annet eksempel fra en annen tid kan illustrere poenget ytterligere.

Da bolsjevikene tok makta i det gamle tsar-Russland i 1917, gjennomførte de en lovgivning som gikk lenger enn noen annen lovgivning i samtida når det gjaldt å likestille kvinnene. Selv om Lenin ikke hadde noen illusjoner om at denne lovgivninga var tilstrekkelig, viste han likevel i mange sammenhenger til hvor framskreden den var, og han så åpenbart på den som et uttrykk for det sosialistiske systemets overlegenhet. I adskillige artikler og taler om kvinnenes stilling i Sovjetstaten, er det nettopp denne legale likestillingen han framhever. «Utdannelse, kultur, sivilisasjon, frihet — alle disse klingende ordene ledsages i alle verdens kapitalistiske, borgerlige republikker av utrolig usle, motbydelige, gemene og dyrisk primitive lover som gjør at kvinnene ikke er likestilt ved ekteskap og ved skilsmisse, som gjør forskjell på barn født utenfor ekteskap og «lovlig fødte» barn, og som gir privilegier til mannen og ydmyker og degraderer kvinnen», slo han f.eks. fast i en artikkel om «Sovjetmakten og kvinnens stilling» i 1919¹.

Bolsjevikenes lovgivning var uten tvil framskreden, og den førte også til store forbedringer for kvinnene i den nye Sovjetstaten. Likevel kan vi i dag, 60 år senere, slå fast at kapitalismen i løpet av noen generasjoner har frambragt en lovgivning som på flere områder er mer radikal enn Lenins fra 1917. I dag er så og si alle formelle stengsler ryddet av veien for kvinner f.eks. i Skandinavia. Videre har også kapitalismen kommet lenger når det gjelder kvinners deltakelse i samfunnslivet på

Denne illustrasjonen fra Gunnela Westlanders bok: *Kvinner i arbeidslivet, om likestilling i teori og praksis*, er et av mange eksempler på Gro Hagemanns poeng om at formell likestilling ikke er tilstrekkelig.

alle nivåer, og det er uten tvil også gjennomført flere og bedre samfunnsmessige tiltak for arbeidende kvinner og deres barn enn det sosialistiske Sovjet noengang oppnådde.

Dette eksemplet sier for det første mye om hvor viktig det økonomiske grunnlaget og produktiviteten er for mulighetene til å gjennomføre sosiale reformer. Dette gjelder enten landet er kapitalistisk eller sosialistisk. Det er det samfunnsmessige overskuddet som

skapes i produksjonen som gjør det mulig både med et sosialt trygdesystem og med samfunnsmessig omsorg for syke, eldre og barn.

Men for det andre sier eksemplet også noe om kapitalismen. Når Lenin i så stor grad framholdt Sovjetstatens lovgivning som et argument for sosialismens overlegenhet, må det i virkeligheten ha vært et uttrykk for at han undervurderte kapitalismen på dette punktet. Kapitalismen har uten tvil

KVINNEKAMP

vært istand til å ekspandere en god del siden 1917. Selv en så visjonær og grenseprengende teoretiker som Lenin er blitt overgått av den historiske utviklinga når det gjelder likestilling av kvinnene.

KAPITALISMENS BEGRENSNINGER

Lærdommen av disse eksemplene må være at argumentasjon for sosialismen ikke kan baseres på enkelte, og kanskje tilfeldige, mangler ved kapitalismen slik vi kjenner den på et visst historisk tidspunkt. En slik argumentasjon er uholdbar, og den kan bare bidra til å svekke vår troverdighet. Det er nødvendig med en grundigere analyse for å kunne slå fast hva som er overflatefenomener og hva som er begrensninger ved selve det kapitalistiske systemet. For min del er jeg ikke i tvil om at kapitalismen fortsatt har ekspansjonsmuligheter, og at det innafor dens rammer er frulig å komme mye lenger når det gjelder f.eks. sosialisering av husarbeidet, endring av boformene osv. Det viser seg jo at det i dag skjer en god del akkurat på disse områdene. Det viser seg videre at det i dag satses en hel del innafor finans- og næringsliv for å rekruttere dyktige kvinner til lederskiktet, og at det også gjøres mye for å løse problemer med fødsler og småbarnsperioder for å beholde dyktige kvinner i bedriftene.²

Kapitalismens begrensninger ligger åpenbart ikke på dette planet. Egentlig synes jeg ikke vi har noe godt svar heller på hvorfor kapitalismen ikke kan oppheve den særegne kvinneundertrykkinga. Hvor går egentlig grensene for kapitalismens muligheter? Det er klart at dette er et spørsmål vi trenger å diskutere og studere mer. Sett fra et kvinnefrigjøringsynspunkt er dette den viktigste innretninga vi kan ha på studier av Kapitalen i dag. For å forstå hvorfor kapitalismen ikke kan gi kvinner likestilling, må vi forstå hvordan kapitalismen virker, hvilke lover som styrer den, hvilke begrensninger og motsegelser som ligger innebygget i den.

Vi må f.eks. lete etter de begrensninger som verdiloven setter. Så lenge den virker, vil det ikke kunne produsere for folks behov, men bare for et kjøpekraftig marked. Dette må bety klare be-

grensninger for kvinners mulighet til å oppnå reell likestilling. Det er ikke hvem som helst som har økonomiske muligheter til å kjøpe alle varer og tjenester som bys fram på markedet. Det er følgelig heller ikke hvem som helst som kan gjøre bruk av de formelle mulighetene som finnes. Dette er en klar begrensning ved likestillingen i Norge i dag, og en årsak til at det store flertallet av kvinner lenkes til kjøkkenbenken og til en særstilling på arbeidsmarkedet og i samfunnslivet. Hvem er det f.eks. som rammes når prisen på barnehageplassene nærmer seg markedsprisen? Hvem er det som har råd til alle de mest moderne husholdningsmaskinene og til å gjøre bruk av alt det markedet kan by på av ferdig mat og halvfabrikert mat? Og hvem ville eventuelt hatt råd til å flytte inn i servicehus der kollektiv matlaging, barnepass og rengjøring inngikk i husleien på linje med vaktmestertjenester? Selv i framskredne kapitalistiske land som Norg og USA er likestilling i praksis et privilegium for et lite skikt av kvinner, er det mulig å tenke seg at kapitalismen ville kunne tilfredsstille det store flertallet av kvinnenes behov på dette området?

Videre må vi også lete etter de begrensningene som ligger i konkurransen mellom enkeltkapitaler på nasjonalt og globalt plan. Konkurransen forhindrer at kapitalismen kan fungere som noe evig ekspanderende system, den må med nødvendighet rammes av tilbakeslag, stagnasjon og kriser, og i forlengelsen av det, kriger. De uunngeåelige krisene har mange virkninger, bl.a. massearbeidsløshet, senking av den totale kjøpekrafta og tilbakegang i den totale produksjonen. Dermed vil også den private sektoren i samfunnet måtte øke, og også den særegne kvinneundertrykkinga. I krisetider tvinges arbeiderfamiliene til økt privat produksjon og økt privat omsorg. Også krigsøkonomien har en lignende virkning, selv om den totale samfunnsproduksjonen øker og det igjen blir stor etterspørsel etter arbeidskraft. Krigsøkonomien prioriterer kanoner for smør, og økt produksjon vil derfor overhodet ikke bety at folks behov blir tilfredsstilt. Økonomien i Sovjet i dag er et illustrerende eksempel. Selv om produk-

sjonen går for fullt og sysselsettinga er på topp, er det knapphet på helt elementære forbruksvarer, og husarbeidet hviler tyngre på kvinnene enn i noe annet avansert kapitalistisk land.

VIL SOSIALISMEN GI KVINNEFRIGJØRING?

Kapitalismens begrensninger er det ene problemet vi står overfor i en diskusjon om kvinnefrigjøring. Det andre er spørsmålet om sosialismens muligheter. Også her har vår analyse vært lite vitenskapelig, og vi har også altfor ukritisk godtatt den teoretiske tradisjonen vi er en del av.

I en diskusjon om sosialisme og kvinnefrigjøring er det ikke mulig å komme utenom Engels bok «Familiens, privateiendommens og statens opprinnelse» fra 1884.³ Dels naturligvis fordi Engels er en av de teoretikerne vi regner blant våre klassikere, men først og fremst fordi hans analyse har vært retningsgivende for sosialistisk kvinnepolitikk helt til i dag. Hans analyse preget kvinnepolitikken innafor de tidlige sosialistiske bevegelsene, den har staket ut hovedretninga for kvinnepolitikken i sosialistiske land, og fortsatt spiller den en framtrekkende rolle i diskusjoner om marxisme og kvinnefrigjøring.

I Engels' analyse blir opphevinga av kvinneundertrykkinga knyttet til opphevelsen av den viktigste formen for privateiendom innafor det kapitalistiske samfunnet, nemlig den private eiendomsretten til produksjonsmidlene:

«I og med at produksjonsmidlene går over til felleseiendom, opphører enkeltfamilien å være økonomisk enhet i samfunnet. Privathusholdningen forvandles til samfunnsmessig industri. Å skjette og oppdra barn blir et offentlig anliggende». (s. 79)

Bokstavelig tolket må dette bety at en sosialistisk revolusjon med avskaffing av kapitalistisk eiendom nokså automatisk vil føre til en oppløsning av privathusholdningene. Den moderne enkeltfamilien som ifølge ham «er basert på det åpne eller tilslørte husslaveri for kvinnene» (s. 77) vil altså forsvinne med privateiendommen.

Det kan være urettferdig å tolke Engels så bokstavelig på dette punktet, hans intensjon var tross alt ikke å dis-

KVINNEKAMP

kutere sosialismens problemer. På den andre siden er det nettopp denne måten han stort sett er blitt tolket på i ettertid, og det er også denne tolkinga som har preget den tradisjonen vi tilhører. Med rette eller urette er Engels blitt teoretisk far til forestillinga om at kvinneundertrykkinga vil bli opphevet i og med den sosialistiske revolusjonen.

Samtidig er det også en sammenheng mellom den vekten Engels legger på selve den kapitalistiske eiendommen og analysen hans av kjønnsmotsetningene i arbeiderklassen. Vurdert i ettertid er det ingen tvil om at han undervurderte disse motsigelsene, når han bl.a. hevdet:

«... etter at storindustrien har trukket kvinnen ut av hjemmet, ut på arbeidsmarkedet og inn i fabrikkene og i mange tilfeller gjort henne til familiens forsørger, så er den siste rest av grunnlaget revet vekk fra mannsheredømmet i proletarhjemmet...» (s. 75)

Engels later altså til å mene at motsigelsene mellom kjønnene i arbeiderklassen faller bort når kvinnene kommer ut i samfunnsmessig arbeid. Arbeiderkvinnen blir da proletarer som sine menn, og frigjøring av arbeiderklassen og frigjøring av kvinnene skulle dermed bli en og samme sak.

Også her er Engels teoretisk far for de linjene som har preget senere sosialistisk kvinnepolitikk. Legg f.eks. merke til hvordan Aleksandra Kollontay behandler det samme i sine Sverdlov-foresnelser fra 1921:

«... liksom mekanisering av arbeidet utvisket forskjellen mellom menns og kvinners arbeid, så finnes det heller ingen antagonisme eller interessemotsetning innafor proletariatet mellom de to kjønnenes interesser og kamp. Arbeiderklassen er en. Det er en klasse hvor det ikke finnes rom for kamp mellom kjønnene, og hvis mål i seg selv innbefatter også en frigjøring av kvinnene».⁴

Dette er den tradisjon vi befinner oss innafor når det gjelder spørsmålet om kvinnefrigjøring. Den sosialistiske revolusjonen er blitt sett på som mer eller mindre tilstrekkelig også for å oppheve den særegne undertrykkinga, og proletariatets diktatur er uten videre blitt oppfattet som også de kvinnelige pro-

letarenes diktatur, når bare kvinnene også deltok i samfunnsmessig arbeid. En videre oppbygging av det sosialistiske samfunnet ville av seg selv føre til at restene av husarbeidet ble omgjort til offentlig industri og at barneomsorgen ble samfunnets ansvar. Den kampen som gjensto skulle i høyden rette seg mot den gamle ideologien som fortsatt hang igjen fra det kapitalistiske samfunnet.

Historien har vist at denne analysen er utilstrekkelig. Selv med full deltakelse i samfunnsmessig arbeid, beholder kvinnene en særstilling på arbeidsmarkedet og mannsheredømmet i familien består. Heller ikke har avskaffing av den private eiendomsretten til produksjonsmidlene hatt en så direkte innflytelse på kvinnenes samfunnsmessige stilling som Engels og Kollontay forutsa. Tvertimot har både arbeidsdelingen mellom kjønnene og enkeltfamilien levet videre i beste velgående i årtier under proletariatets diktatur. Undertrykkinga av kvinnene fortsetter under sosialismen, og antar til og med nye former. Like lite som fagforeningene under kapitalismen har proletariatets diktatur automatisk blitt et redskap for arbeiderkvinnenes særegne interesser.⁵

Det holder ikke å skulle forklare de magre resultatene under sosialismen *bare* som manglende materielle muligheter grunnet økonomisk tilbakeleggelse, eller som ideologiske etterslep. Disse forholdene er naturligvis også viktige, men de forklarer ikke hvorfor kvinnespørsmålet har stampet på stedet hvil i årtier, eller hvorfor kvinnene til og med har mistet rettigheter de engang oppnådde. En viktig årsak til dette må ligge i en manglende teoretisk forståelse, feilaktige politiske linjer, og i en tradisjon som systematisk har redusert kvinnespørsmålet til en side ved klasseforholdet.

HVORDAN OPPSTO KVINNEUNDERTRYKKINGA?

Hos Engels henger analysen av kvinnefrigjøringa uløselig sammen med en analyse av hvordan kvinneundertrykkinga i sin tid oppsto historisk. Hans bok er en framstilling av den historiske prosessen som utviklet kvinnene fra å

være uavhengige og produktive medlemmer av samfunnet til å bli underordnede og avhengige familiemedlemmer som ikke lenger har noen rolle i den samfunnsmessige produksjonen. Ifølge Engels er denne endringen i kvinners stilling uløselig knyttet til oppkomsten av privateiendommen og slavesamfunnet.

Det er i dag klart at Engels konkrete analyse av utviklingsforløpet har klare svakheter og dels er foreldet. Senere forskning har vist at mange av hans generaliseringer mangler forankring i virkeligheten. På den ene siden synes nyere antropologisk forskning å mene at man finner en særegen samfunnsmessig kontroll av kvinner også i samfunn uten privateiendom. På den andre siden tyder ikke studier av førindustrielle klassesamfunn på at kvinnenes produktive rolle opphører, selv om det skjer en sosial degradering.⁶

Likevel lever Engels' generaliseringer fortsatt i beste velgående. F.eks. finnes de i nesten original versjon i vårt partis nye utkast til prinsippprogram anno 1983:

«Kvinneundertrykkinga vart til med privateigedomen som blei akkumulert på mannen sine hender. Det urkommunistiske matriarkatet vart erstatta med eit patriarkalsk slavesamfunn. Frå å vera likestilte partnarar i produksjonen, vart kvinna underordna mannen, som tenaren hans. Ho tok seg av husarbeid og barnestell.»⁷

Egentlig er det utrolig at disse generaliseringene har blitt stående som en urøkkelig sannhet i marxistisk kvinneteor i 100 år. Minst tre av dem er vitenskapelig sett høyst tvilsomme. Kvinneundertrykking eksisterer i samfunn der det ikke finnes privateiendom. Det er høyst tvilsomt om det har eksistert noe urkommunistisk matriarkat. Og det er fullstendig ahistorisk at kvinner i tidlige klassesamfunn skal ha fungert som moderne husmødre som utelukkende tok seg av husarbeid og barnestell.

Videre er heller ikke den teoretiske delen av utsagnet så liketil. Det baserer seg på Engels og den måten han stort sett er blitt tolket på i marxistisk tradisjon. Kvinneundertrykkinga blir knyttet til oppkomsten av privateiendommen,

KVINNEKAMP

Også Alexandra Kollontay overvurderte sosialismens muligheter til å løse spørsmålet om kvinneundertrykking.

mens arbeidsdelingen mellom kjønnene blir tillagt en underordnet rolle.

Men dette standpunktet er ikke så uproblematisk i marxistisk teori. F.eks. synes det å stå i motsetning til Marx' analyse i «Den tyske ideologi» fra 1846. Også Marx behandler forholdet mellom de store samfunnsmessige arbeidsdelingene på den ene siden og arbeidsdelingen i familien på den andre, og han sier:

«I og med arbeidsdelingen (i samfunnet) som på sin side igjen beror på den opprinnelige arbeidsdeling innen familien og samfunnets oppdeling i enkelte familier . . . oppstår samtidig også fordelingen, vel og merke den både kvantitativt og kvalitativt *ulike* forde-

ling av arbeidet og dets produkter, altså eiendommen, som foreligger i sin spire, i sin første form, allerede i familien, hvor kvinnen og barna er mannens slaver. Det riktignok ennå meget primitive og latente slaveri i familien er den første eiendom, som forøvrig allerede her helt ut svarer til de moderne økonomers definisjon, hvorefter eiendom er disposisjonsrett over fremmed arbeidskraft».⁸

Marx' teoretiske standpunkt er altså at kvinneundertrykkinga oppsto før samfunnet ble inndelt i klasser, og at denne undertrykkinga sprang ut av arbeidsdelinger og eiendomsforhold i familien. Det springende punktet for ham blir utviklinga av den kjønnsbe-

stemte arbeidsdelinga og samfunnets oppdeling i enkeltfamilier. Dette innebærer at kvinneundertrykkinga baserer seg på en annen motsigelse enn den som fører til en oppdeling av samfunnet i klasser.

At dette er to ulike teoretiske utgangspunkt for å analysere kvinneundertrykkinga, er åpenbart. Når to såpass motstridende standpunkter kan finnes hos to så beslektede teoretikere som Marx og Engels, viser det egentlig bare hvor lite gjennomarbeidet den marxistiske analysen av dette spørsmålet er. Det bør være en utfordring for oss til å gjennomgå hele denne analysen på nytt og ta våre standpunkter med basis i vår tids forskning og historiske erfaringer.

De to standpunktene har også teoretisk betydning for spørsmålet om frigjøring av kvinnene. Hvis kvinneundertrykkinga oppsto med privateiendommen og oppdelinga av samfunnet i klasser, vil den i det alt vesentlige forsvinne når privateiendommen, dvs. den kapitalistiske eiendommen forsvinner. Som tidligere vist, er det dette som har vært det dominerende standpunktet i sosialistisk kvinnepolitikk.

Men hvis kvinneundertrykkinga springer ut av kjønnsbestemt arbeidsdeling og oppdeling av samfunnet i enkeltfamilier, må også den sosialistiske kvinnepolitikken bli en annen. Da må kvinnefrigjøring knyttes til oppheving av arbeidsdelinga mellom kjønnene og til avskaffing av enkeltfamilien. Men dermed vil også forholdet mellom den sosialistiske revolusjonen og kvinnefrigjøringa bli en annen. Revolusjonen vil avskaffe den private eiendomsretten til produksjonsmidlene, og dermed vil den løse én motsigelse: Den vil gjøre slutt på kapitalistisk utbytting. Eiendom og makt som er knyttet til kjønn, vil derimot ikke oppheves, og det finnes ingen automatikk som vil sørge for at løsninga av den ene motsigelsen med nødvendighet vil føre til løsninga av den andre. Den sosialistiske revolusjonen legger et helt nødvendig grunnlag for kvinnefrigjøring fordi den avskaffer kapitalistisk utbytting og gjør slutt på kapitalismens økonomiske tvangslover. Men dette grunnlaget er ikke tilstrekkelig, fordi kvinneunder-

KVINNEKAMP

trykkinga bunner i andre samfunnsmessige motsigelser enn den mellom arbeid og kapital, og derfor må løses med kvalitativt andre metoder.

KVINNEKAMP UNDER SOSIALISMEN

Et teoretisk utgangspunkt som det Marx antyder i «Den tyske ideologi» må etter min mening gi kvinnekampen under sosialismen en helt annen betydning og et helt annet omfang enn den har hatt til nå. Den gamle tradisjonen har i hovedsak redusert den særegne kvinnekampen til noen få felter. På den ene sida er kvinnene mobilisert i kampen for å utvikle produksjonsmidlene og øke produktiviteten, fordi dette er selve det økonomiske grunnlaget for en sosialisering av husarbeidet. I mellomtida har husarbeidet fortsatt å være kvinnenes ansvar. For det andre er kvinnene blitt mobilisert til en kamp mot restene av gammel ideologi. Selv om denne framstillinga er forenklet og satt på spissen, gir den likevel essensen. Den sosialistiske kvinnepolitikken har i realiteten pålagt kvinnene en uendelig stor grad av tålmodighet, og har stort sett advart mot for aktiv kvinnekamp fordi det ville splitte arbeiderklassen.

Men dersom vi oppfatter arbeidsdelinga mellom kjønnene som en av de store samfunnsmessige arbeidsdelingene, og dermed også som en del av samfunnets produksjonsforhold, må dette nødvendigvis stille seg annerledes. Kvinnekampen må da utvilsomt ses som en del av kampen for å revolusjonere produksjonsforholda og utvikle sosialisme til kommunisme. Oppheving av den kjønnsbestemte arbeidsdelinga og avskaffing av familien er en nødvendig forutsetning for å endre samfunnets basis, mens utrydding av den bevisstheten kjønnsarbeidsdelinga skaper blir en del av kampen for en ny, sosialistisk bevissthet, for et nytt menneske.

Naturligvis kan ikke kvinnekampen under sosialismen foregå isolert fra resten av samfunnet, og naturligvis er ikke denne motsigelsen den viktigste på ethvert tidspunkt. Det sier seg også selv at det ikke er likegyldig hva slags linjer som legges opp, på dette området som på alle andre, og at det er en

mulighet for overslag både til høyre og til venstre. Det finnes erfaringer fra sosialistiske land på idealistiske og feministiske overslag. Endel har trodd på for raske resultater og undervurdert produktivkreftenes betydning. Endel har også sett på kvinnespørsmålet helt isolert fra situasjonen i samfunnet forøvrig. Fra det første tiåret i det sosialistiske Sovjets historie finnes det f.eks. en god del slike eksempler, antagelig også fra andre revolusjoner.

Men de historiske erfaringene tyder likevel helt entydig på at den største faren ikke kommer fra venstre, men fra høyre. Problemet har stort sett ikke vært at kvinnekampen har kommet på ville veier, men at det nesten ikke har eksistert noen kvinnekamp overhodet, og at forsøk på å reise den har blitt møtt med økonomisme eller mannsjåvinisme. Det er ingen tvil om at disse erfaringene f.eks. veier langt tyngre i det sosialistiske Sovjets historie enn overslagene i feministisk retning. Det er heller ingen tvil om at det helt fra starten fantes en enorm motstand mot kvinnefrigjøring både i samfunnet og i partiet, og at det var denne motstanden som etterhvert vant fram.⁹ Det er også høyst sannsynlig at det nettopp vil være høyre som er hovedfaren i de første tiårene etter en sosialistisk revolusjon, fordi de kreftene som arbeider for å beholde den gamle kjønnsarbeidsdelinga fortsatt vil være mye sterkere enn de kreftene som slåss mot den.

En oppheving av den kjønnsbestemte arbeidsdelinga og en avskaffing av familien vil måtte bety en gigantisk omveltning av en rekke forhold i samfunnet. En slik omveltning krever en virkelig revolusjonering av produksjonsforholda og også av bevisstheten. Den vil omfatte kampen for å oppheve hele skillet mellom en privat og en offentlig sektor i samfunnet, bl.a. ved å omdanne husarbeid og privat omsorg til samfunnsmessig virksomhet. Den vil videre omfatte en del av kampen for å oppheve skillet mellom styrende og styrte, mellom åndsarbeid og kroppsarbeid, samt kampen for å endre kjønnsarbeidsdelinga i familien, i produksjonen, i den økonomiske ledelsen, i staten og i partiet. Endelig vil den også omfatte kampen for å snu opp ned på

manns og kvinners forestillinger om sin egen stilling, og på hele forestillingen om sosiale kjønnskiller overhodet.

Det er en illusjon å tro at en slik omveltning skulle kunne gjennomføres uten at det skulle berøre mer enn den ene halvdel av folket. Det er nødvendig at menn gir avkall på sine privilegier i familien. Det er også nødvendig at produksjonen omorganiseres slik at hus- og omsorgsarbeid ikke fortsetter å være et ansvar for de kvinnene som også før revolusjonen var mest undertrykt. Ettersom det vil ta generasjoner før hele den private sektoren er avskaffet og familien oppløst, vil kampen for deling av husarbeidet være minst like aktuelt under sosialismen som den er i dag. Forestillingen om at det bare er

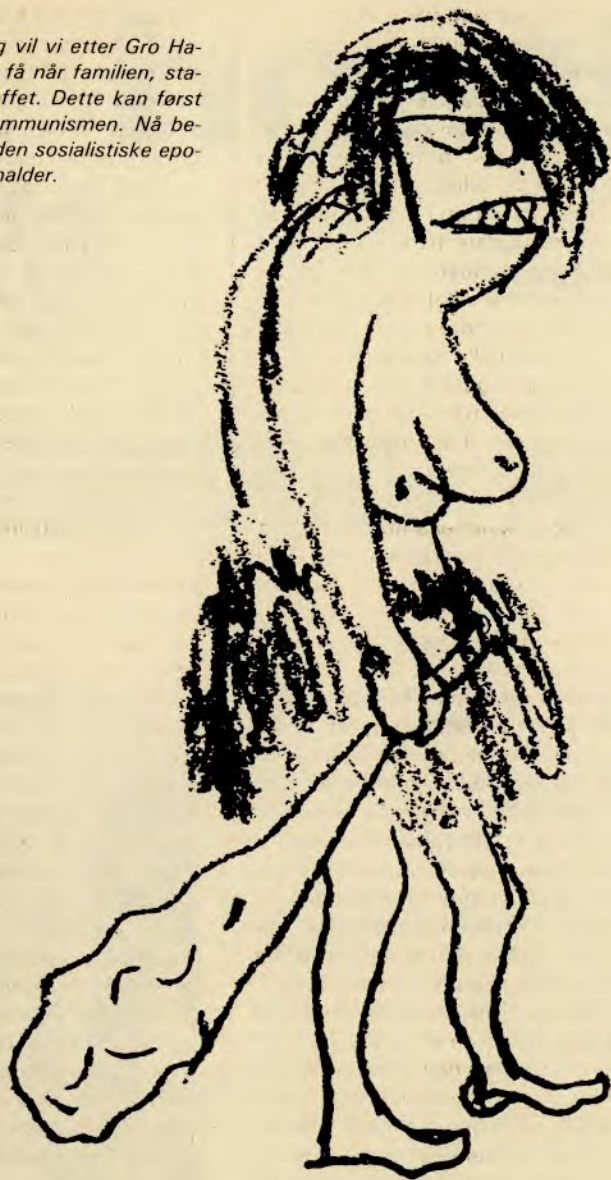
kvinnene som gradvis skal frigjøres fra familien etterhvert som det dukker opp gode samfunnsalternativer til husarbeidet, er bunnfalsk. Det er også forestillingen om at den ene halvdel av menneskeheten er så uunnværlig innafor produksjon, vitenskap, kunst og statsstyre at den nødvendigvis må få beholde sine samfunnsmessige privilegier så lenge det ikke finnes et tilstrekkelig antall offentlige kantiner og daghjem.

Målet for kampen under sosialismen er en frigjøring av *kvinnene*, og dette målet er ikke bare knyttet til en oppheving av den kjønnsbestemte arbeidsdelinga. En virkelig frigjøring krever en oppheving av all undertrykking, av alle de store arbeidsdelingene i samfunnet. Hvordan skal kvinnene i jordbruket kunne bli frigjort dersom skillet mellom by og land opprettholdes? Hvordan skal kvinnene i fabrikkene kunne bli frigjort dersom skillet mellom åndens og håndens arbeid opprettholdes? Og hvordan skal arbeiderklassen bli noe annet enn formelle herskere og produsenter dersom det fortsatt skal være en arbeidsdeling mellom styrende og styrte? Lenins visjon var at kokkepikeene skulle styre staten. Virkelig frigjøring av kvinnene vil det etter min mening først bli når ikke bare familien, men også partiet og staten er avskaffet, og når kokkepikeene selv sitter med den virkelige makten.

Men dit er det langt fram. Revolusjonering av produksjonsforholda og av-

KVINNEKAMP

Virkelig kvinnefrigjøring vil vi etter Gro Hagemanns mening først få når familien, staten og partiet er avskaffet. Dette kan først virkeliggjøres under kommunismen. Nå befinner vi oss fortsatt i den sosialistiske epokens aller tidligste steinalder.

skaffing av arbeidsdelingene er et mål som ligger mange generasjoner, antagelig mange hundreår inn i framtida etterat en sosialistisk revolusjon er et faktum. I verdenshistorisk perspektiv befinner vi oss sånn sett fortsatt i den sosialistiske epokens aller tidligste steinalder. Men selv om perspektivet er langsiktig, må *målet* være klart allerede fra første dag. For på hvert eneste nivå i utviklingen vil det være den politiske linja og klassekampen som avgjør hvilken retning utviklinga skal ta. Under

sosialismen, som under alle tidligere samfunnssystemer, er den historiske utviklinga et resultat av klassekamp. Det gjelder også kampen for kvinnefrigjøring. Hvis det ikke uavlatelig og med stor styrke føres en kamp for å endre kjønnsarbeidsdelingene, blir det uunngåelige resultatet at arbeidsdelingene opprettholdes og gjenskapes i nye former.

Foreløpig mangler vi klare forestillinger om hvordan kvinnekampen under sosialismen skal foregå. De historiske

erfaringene vi har å bygge på er få, og det er heller ikke utviklet særskilte metoder for hvordan denne kampen skal føres. Når det gjelder enkelte av de andre store arbeidsdelingene finnes det alt endel erfaringer. Kollektivisering av jordbruket og kulturrevolusjonen er viktige forsøk på å angripe ulike sosiale motsigelser under sosialismen. På godt og vondt er det gjennom disse kampanjene gjort erfaringer som vi kan studere og lære av. Et liknende utgangspunkt finnes ikke når det gjelder kjønnsarbeidsdelingene. Både på det teoretiske og på det praktiske planet starter vi så å si på bar bakke. Men denne store mangelen i sosialistisk teori og praksis er i virkeligheten en stor utfordring til oss. Det er vi, de revolusjonære kvinnene innafor det nye kvinneopprøret og generasjoner som kommer etter oss, som må ta fatt på å løse disse problemene.

NOTER:

1. Lenin: Frigjøring av kvinnene, Ny Dag 1970, s. 88.
2. Se f.eks. artikkelen «Working around motherhood» i Business Week 24. mai 1982 og «Women, the new stars in banking» i Fortune 12. juli 1982.
3. Alle sidetall i denne artikkelen viser til Ny Dag-utgaven fra 1970.
4. Alexandra Kollontay: «Kvinnans stalling i den økonomiske samhallsutvecklingen», Gidlunds forlag 1971, s. 153. Oversatt fra svensk av meg.
5. Se f.eks. Hilda Scott: «Women and Socialism», London 1976.
6. Om dette i Jorun Solheim: «Engels, familien og kvinnebevegelsen» i Materialisten nr. 3, 1979.
7. Jorun Solheim: «Om kvinnelighetens forvandling» og Gro Hagemann: «Kvinnearbeid i historisk lys» i Materialisten nr. 1 1982.
8. Karl Marx: «Den tyske ideologi» i Verker i utvalg 2, Pax 1970 s. 73.
9. Se bl.a. G.W.Lapidus: «Women in Soviet Society», USA 1978 og B.Farnsworth: «Alexandra Kollontay», Stanford, California 1980.

Partiteori

Debatte!

Av Kjersti Ericsson

Kjersti Ericsson polemiserer i denne artikkelen mot Thorvald Gran som i en artikkel i nr. 1/2-83 argumenterer for at AKP(m-l) måtte revurdere sitt syn på partimodellen.

Kjersti Ericsson mener at det i dag er viktigere enn noen sinne at AKP(m-l) er et godt organisert fortroppsparti som et alternativ til reformismen.

I en artikkel om partimodellen i Røde Fane nr. 1/2-83 hevder Thorvald Gran at partiet ikke har tatt tilstrekkelig hensyn til den norske virkeligheten i måten å organisere partiet på: «Partiets oppbygning, måten det rekrutterer på, kommunikasjonsformene internt og med omgivelsene, maktfordelingen osv. må tilpasses de ytre forholdene, må forandres etter hvert som klasseforholdene og de politiske oppgavene i klassekampen forandrer seg», sier han. Slik jeg forstår han, argumenterer han for at partiet i større grad må bli et masseparti og i mindre grad et fortroppsparti. Han argumenterer for at partiets sjølstendige, politiske rolle må tones ned, både i det han kaller «makt-erobningsstrategien» og i arbeidet i masseorganisasjonene. Partiet må, sier han «vise en vesentlig større vilje til å ta utgangspunkt i massebevegelsens egne mål, slik disse blir definert av de store medlemsgruppene i fredsbevegelsen, miljøbevegelsen, i ungdomsbevegelsene og i fagbevegelsene.»

Thorvald Gran presiserer ikke hva han mener med at partiet i større grad må bli et «masseparti» i arbeiderklassen. Det han nevner konkret, er at de forskjellige delene av partiet bør få større sjølstendighet, at partiet må legge større vekt på å sanke og bearbeide

informasjon fra lokalavdelinger og distrikter, og at ledende organer stadig må kommunisere resultatet av sine vurderinger tilbake til underordnede organer. Videre mener han at motsigelsene i ledende organer bør være kjent i underordnede organer. Jeg går imidlertid ut fra at Gran legger det samme i ordet «masseparti» som tradisjonelt legges i det: Mindre stram organisering, mindre streng disiplin, lavere krav til medlemskap, til aktivitet og skoling.

Hvis jeg tolker Gran riktig, så går synspunktene hans i samme retning som dem Lenin polemiserer mot i «Hva må gjøres» under merkelappen økonomisme. Gran sier riktignok at et «parti av ledere med spesiell politisk skoling må bevares». Men han argumenterer likevel for at partiet i større grad må underordne seg de spontane strømningene i massebevegelsen, og tone ned rollen som bevisst element i arbeiderklassen og det arbeidende folket. Han har altså synspunkter både på partiets organisering og partiets politiske oppgaver, og disse synspunktene henger sammen.

Nå er det sjølsagt fullt mulig at Lenins polemikk fra «Hva må Gjøres» var på sin plass i datidas Russland, men ville være helt på jordet i dagens Norge. Og det er vel noe slikt Thorvald

PARTITEORI

Gran hevder: «Partimodellen, som kanskje hadde noe for seg i Russland i 1917 og det agrare Kina i 1930-årene, har blitt overført mekanisk til norsk jord anno 1970-1980. Denne organisasjonsdogmatikken må brytes ned.» Spørsmålet er om det er organisasjonsdogmatikken som brytes ned dersom partiet følger Thorvald Grans anvisninger, eller om det er helt vesentlige trekk ved et revolusjonært, kommunistisk parti.

De ytre forholda i dagens Norge som etter Thorvald Grans mening krever en slik neddemping av partiets profil er følgende:

– Det skjer en sammenveving av produksjonsprosessen i samfunnet og en tilhørende byråkratisering av makt i bedriftssystemer og stat. Makt utøves i dagens Norge langt mer gjennom administrative institusjoner enn gjennom partier og parlamenter.

– De store folkegruppene i Norge er i en stilling som tildeler dem andre revolusjonære oppgaver enn det som var tilfelle i Sovjet og Kina før revolusjonene der. (Her går jeg ut fra at Thorvald Gran bl.a. tenker på den norske arbeiderklassens og det arbeidende folkets kulturelle nivå o.l.)

Noen av de forholdene Gran peker på, kan jeg uten videre være enig i: Den norske arbeiderklassens høye kulturelle nivå, produksjonstekniske kompetanse osv. vil bety at sosialismen i Norge får et langt gunstigere utgangspunkt enn sosialismen i Kina og Sovjet. Han har sjølsagt også rett i at makt i dagens Norge utøves mer gjennom administrative organer enn gjennom partier og parlamenter. Og han har rett i at det skjer viktige endringer i arbeiderklassen. Men betyr det, som Grans hypotese går ut på, at kjerneproletariatet går i oppløsning og har mistet de trek-

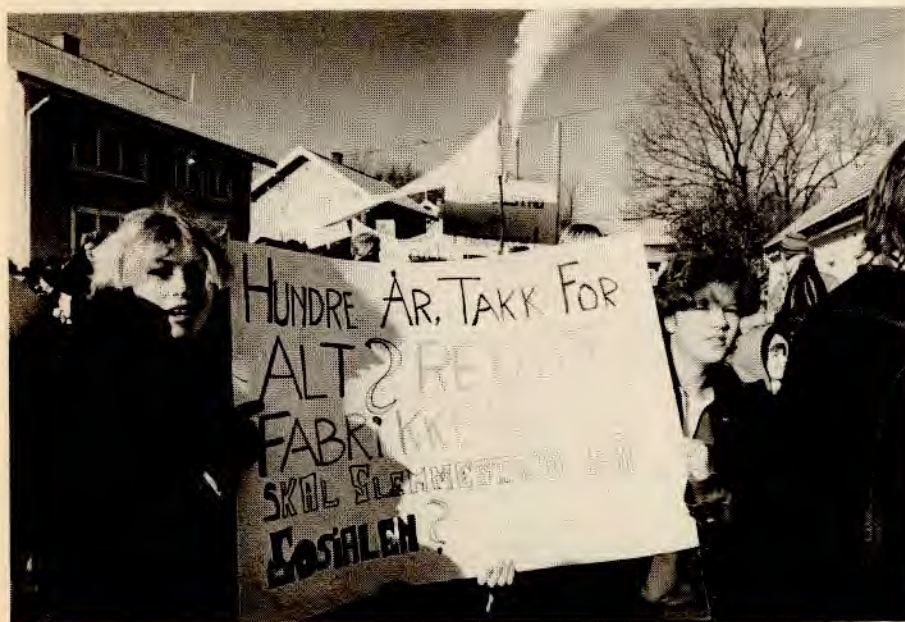
kene som gjorde det til en spesiell, revolusjonær kraft? Det synes jeg er en dristig påstand, særlig sett på bakgrunn av det som skjer foran øynene våre her i Norge akkurat nå.

De trekkene ved kjerneproletariatet som ofte nevnes for å begrunne dette sjiktets spesielle politiske rolle, er deres stilling i produksjonen: De tilhører den merverdiproduiserende delen av arbeiderklassen, de står i et direkte og tydelig motsetningsforhold til kapitalistklassen, de har bare sine lenker å miste, de er konsentrert fordi de jobber i storproduksjonen, de har tradisjoner og kamperfaring. Den økonomiske krisa som kapitalismen er inne i nå, rammer kjerneproletariatet med full kraft. Det er kanskje riktig at arbeiderklassen har «tilegnet seg en stadig større del av den produksjonstekniske og administrative kompetanse i samfunnet», som Thorvald Gran sier. «På dette området

Kjersti Ericsson er uenig med Thorvald Gran i at partiet i større grad må definere seg i forhold til massebevegelsens egne mål. Her er Sigurd Allern på et valgkampmøte på NSB-verkstedet i 1981. (Foto: Samfoto)

PARTITEORI

NORCEM-arbeidernes kamp på Slemmestad er et av mange eksempler på at det fortsatt er kjerneproletariatet som må gå i spissen dersom klassekampen skal ha framgang. (Foto: Leif Gabrielsen)

mister følgelig borgerskapet og dets funksjonærer makt relativt til arbeiderklassen», sier Gran videre. Men det endrer jo ikke en tøddel på det faktum at det er borgerskapet som eier og kontrollerer produksjonsmidlene og følgelig bestemmer suverent om en arbeidsplass skal leve eller dø. Når Norcem-direktørene har vendt tommelen ned for fabrikken på Slemmestad, så er det bare en ting arbeiderne på Slemmestad kan gjøre, og det er å slåss. Ikke på mange tiår er det blitt demonstrert så klart som nå at arbeiderne i Vest-Europa og i Norge nettopp er proletarer — eiendomsløse og uten kontroll over produksjonsmidlene. Ikke på mange tiår er det blitt demonstrert så klart som nå at de står i et direkte og nakent motsetningsforhold til borgerskapet, og at det ikke finnes noen framtid for dem innafør det kapitalistiske systemet. Jeg kan heller ikke skjønne at ikke kjerneproletariatet spiller en svært viktig politisk rolle i klassekampen i Norge i dag. Etter mitt syn ville det være en fatal feil om partiet ikke la spesiell vekt på arbeidet i kjerneproletariatet nå. Det foregår harde kamper — i verftsindustrien, i

Tyssedal, i Sulis, på Slemmestad osv. osv. - og mange flere vil komme. Hvis partiet fikk gjennomslag for sin linje i kampen mot den økonomiske krisa i disse gruppene, så ville det sjølsagt ha enorm politisk betydning. Nettopp i forhold til dagens norske virkelighet mener jeg Gran tar grundig feil når han reduserer kjerneproletariatets politiske betydning.

Det betyr sjølsagt ikke at partiet skal konsentrere seg ensidig om kjerneproletariatet. Gran sier at «... makte-robringsteorien må utvikles på grunnlag av stillingene og interessene til de ulike delene/sjiktene i arbeiderklassen». Hvis han med det mener at partiet må ha en særegen politikk for å mobilisere feks. den delen av arbeiderklassen som er kvinner (som ofte befinner seg utafør kjerneproletariatet) for revolusjon og sosialisme, så er jeg hjertelig enig i det. Men jeg er uenig i at kjerneproletariatet ikke lenger spiller noen spesiell rolle.

Gran hevder at utviklinga i arbeiderklassen (det at den blir mer sammen-satt) kanskje må bety at de ulike delene av partiet får større sjølstendighet. Jeg

er ikke sikker på hva han mener. Kanskje forestiller han seg at partiorganer innafør ulike bransjer utvikler politikk og driver arbeid innafør sin del av arbeiderklassen — og at disse bransjeorganisasjonene er forholdsvis løst knytta sammen. En slik sjølstendighet ville ikke jeg være for. Sjølsagt må det finnes armslag for å utvikle særegne politiske linjer innretta på særegne områder. Men en viktig oppgave for partiet er nettopp å motvirke tendenser til splittelse i arbeiderklassen, og utvikle forståelsen for at *alle* deler av arbeiderklassen slåss en felles kamp mot en felles fiende. Revolusjonen kan ihvertfall ikke gjennomføres sjikt for sjikt, eller bransje for bransje. Også i dagskampen har partiet mange av sine viktigste oppgaver på tvers av sjikt og bransjer: Når det er streik i transport, jobber vi for å få arbeidere i andre bransjer til å gi støtte og vise solidaritet. Når Tyssedal skal strykes av kartet, jobber vi for å få arbeiderklassen i hele landet til å støtte motstandskampen der. Vi jobber for at mannfolka skal støtte kvinnene, for at nordmenn skal støtte fremmedarbeidere osv. Partiet må nettopp kunne bære fram arbeiderklassens *felles* interesser på en mest mulig slagkraftig måte. Det kan det ikke hvis det ikke er enhetlig organisert og ledet.

I «Hva må gjøres» peker Lenin på at en hovedårsak til at det trengs et kommunistisk parti, er at en sosialistisk bevissthet ikke oppstår spontant i arbeidernes hoder. Det trengs et bevisst element i arbeiderklassen, som hele tida propaganderer nødvendigheten av revolusjon og sosialisme, som deltar i de daglige kampene arbeiderklassen fører, og bruker dem som utgangspunkt for å utvikle bevisstheten hos dem som deltar, bevisstheten om at det bare finnes en virkelig løsning på arbeiderklassens problemer, nemlig et nytt samfunn. Lenin polemiserer skarpt mot dem som mener at oppgaven først og fremst er å tilpasse seg de spontane bevegelsene i arbeiderklassen og det arbeidende folket.

Gran mener, med henvisning til en del forhold ved dagens Norge som jeg har referert ovenfor, at partiets sjølstendige, politiske rolle må tones ned

PARTITEORI

og at partiet må vise en «langt større vilje til å ta utgangspunkt i massebevegelsens egne mål». Sjøl mener jeg imidlertid at situasjonen krever det stikk motsatte — nemlig at partiets sjølstendige politiske rolle tones opp. Det er fremdeles slik at den sosialistiske bevisstheten ikke oppstår spontant i arbeiderklassens hoder. Benito Scozza har levert en interessant analyse av hvordan de kapitalistiske produktjonsforholda sjøl stadig gjenskaper reformismen, siden utbyttinga er skjult og bare kan avdekkes gjennom en vitenskapelig analyse av kapitalismens vesen. Norge er dessuten et land der arbeiderklassen har forholdsvis magre *revolusjonære* tradisjoner, der det store, reformistiske DNA har dominert talt og der arbeiderklassen har ganske grunnfesta illusjoner både om kapitalismen og parlamentarismen. Dette er trekk som ikke akkurat gjør behovet for kommunistpartiet som et bevisst element *mindre*. Jeg oppfatter det også slik at det akkurat nå foregår harde ideologiske kamper i det norske samfunnet på minst to vesentlige områder:

Den ene dreier seg om hvordan arbeiderklassen og det arbeidende folket skal svare på den økonomiske krisa, og den andre dreier seg om hvordan krigstrusselen skal møtes. Hvis partiet i denne situasjonen nøyer seg med å ta utgangspunkt i «massebevegelsens egne mål», da har vi etter mitt syn svikta fullstendig. «Fagbevegelsens egne mål» oppstår jo ikke i et vakuum. De blir utforma gjennom ideologisk kamp mellom forskjellige retninger. Dersom AKP(m-l) skulle tone ned sin sjølstendige, politiske profil, så betyr det bare større spillerom for DNA. Jeg har vanskelig for å forstå hvordan det kan tjene arbeiderklassens kamp, verken kort-siktig eller langsiktig. Det samme er tilfelle med fredsbevegelsen. Dersom partiet skulle tilpasse seg dens grunnlag, så ville det bare bety at tendensene til unnfallenhet overfor Sovjet, til pasifisme og eurosjølvinnisme ville møte mindre motstand.

At makt i dagens Norge utøves mer gjennom administrative institusjoner enn gjennom partier og parlamenter, er jeg som sagt enig med Thorvald Gran i.

Men hvorfor dette betyr følgende for «kommunistpartiets rolle i en makterobringingsstrategi», det skjønner jeg ikke: «Partiet som aktiv og selvstendig «spiss» i maktkampen må tones kraftig ned.» Jeg går ut fra at Thorvald Gran med «makterobringingsstrategi» mener revolusjon. I hvilken situasjon det vil oppstå ei revolusjonær krise i Norge, er vanskelig å si i dag. Men uansett situasjon, så vil det å gjennomføre en revolusjon, det å ta statsmakta, være en handling som har størst utsikter til å lykkes dersom det finnes et godt organisert revolusjonært senter som kan gripe dagen og timen, stille de aktuelle politiske parolene og gå i spissen for samordna aksjoner. Sjølsagt vil en revolusjon være umulig uten omfattende massemobilisering, og sjølsagt må ledelsen av kampen for ei sosialistisk statsmakt være bredere enn partiet, det vil antakelig dreie seg om en eller annen form for revolusjonær enhetsfront. Men det reduserer ikke *partiets* betydning, verken i eller før en revolusjonær situasjon.

Slik jeg forstår Thorvald Gran, er det et vesentlig poeng for han at den arbeiderklassen og det arbeidende folket som skal gjennomføre sosialisme i Norge, er svært annerledes enn de var i Sovjet og Kina. Arbeiderklassen i Norge har store produksjonstekniske kunnskaper, den har politisk erfaring, organisasjonserfaring og omfattende allmennkunnskaper. Denne klassen er langt mindre avhengig av partiets ledende rolle enn f.eks. analfabetiske kinesiske fattigbønder var.

Jeg er enig med Thorvald Gran i at det er stor forskjell på norske arbeidere og analfabetiske kinesiske fattigbønder. Jeg er også enig i at denne forskjellen er vesentlig for partiets strategi for revolusjon og sosialisme. Men etter mitt syn trekker han feil konklusjon når han antyder at denne forskjellen reduserer partiets betydning. Dersom de positive mulighetene som ligger i den norske arbeiderklassens høye kulturelle nivå skal kunne utspille seg fullt ut, så må arbeiderklassen også ha det *strategiske* målet klart for øyet. Hvis store deler av arbeiderklassen utaført partiet har en klar oppfatning om

målet for kampen, så vil den spille en langt mer bevisst rolle både i revolusjonen, i oppbygginga av sosialismen og i kampen mot tendenser til degenerering av det sosialistiske samfunnet, og ikke minst — i kampen for kommunismen. Men dette forutsetter jo at det blir spreidd revolusjonær og sosialistisk ideologi og teori i arbeiderklassen, at det blir kjempet mot reformisme. I dag finnes det ingen annen organisert kraft enn AKP(m-l) til å gjøre det. Hvis vi toner ned vår sjølstendige politiske profil, blir det ingen.

Utgangspunktet for Thorvald Grans artikkel er at AKP(m-l) ikke er blitt den norske arbeiderklassens parti i den forstand at det har fått tilslutning til sitt helhetlige syn. Gran mener at vi må søke årsakene til dette, ikke bare i ytre forhold, men også i indre, i partiets måte å arbeide på. Jeg tror ikke partiet kunne vunnet *masseoppslutning* for sitt helhetlige syn i de ti åra som er gått, uansett hvordan de indre forholda hadde vært. Det mener vel ikke Gran heller. Men sjølsagt er de indre forholda i partiet svært viktige for det. Og jeg er ihvertfall sikker på at det er trekk ved partiets indre liv, dets stil og arbeidsmåte, som har gjort det vanskelig å *rekruttere* arbeidere. Det er i seg sjøl et alvorlig problem som vi må jobbe for å løse.

Men jeg tror ikke at vi kommer løsninga på det problemet nærmere gjennom å følge Thorvald Grans anvisninger. Jeg tror heller at en av de feilene vi har gjort, nettopp har vært å «innordne oss i massebevegelsen» i altfor stor grad. Vi har vært flinke fagforeningsledere, og flikne til å ta opp daglige krav — men vi har markert oss for lite som *kommunister*, i fagbevegelsen og på arbeidsplassene. Og det er vanskelig å vinne tilhengere til kommunismen uten å propagandere for den.

Kort sagt: Jeg mener at *hovedretninga* i Thorvald Grans argumentasjon bærer feil avsted. Etter mitt syn er det ikke organisasjonsdogmatikk som gjør at AKP(m-l) nå jobber med å å tone opp den sjølstendige partiprofilen. Tvert imot, det er et riktig svar på utviklinga av dagens norske virkelighet.

Hva må fortsatt gjøres

Brennende spørsmål for bevegelsen vår.

Av Kjell Ruud

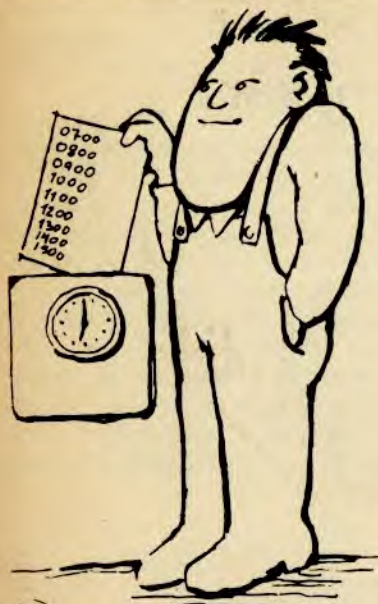
- Vekk med den monolittiske partioppfatninga fra Stalin og Kominterntida.
- Vekk med den uforanderlige, oversentraliserte parti-modellen.
- Vekk med myten om «den eneste rette linja».
- Fram for et aktivt partidemokrati.
- Nødvendigheten av studier og vitenskapelig arbeid.

Dette er noen av de tinga som blir framsatt i denne artikkelen, som har som mål å være med på å stake opp det teoretiske grunnlaget for et moderne, leninistisk arbeiderparti i dagens Norge.

Debatt!

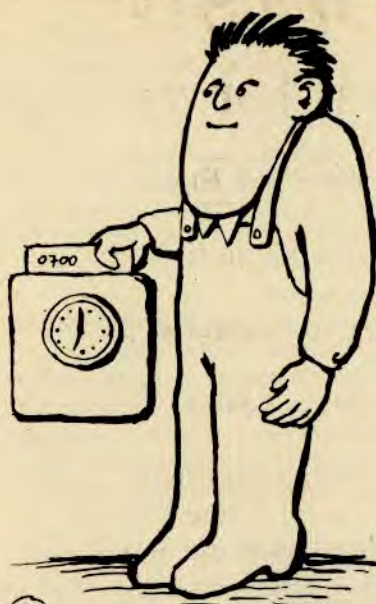

PARTITEORI

(1.)

Marx avdekket den spesielle dobbelt-karakteren til varen arbeidskraft. Arbeiderne i industrien arbeider mer enn 5 timer gratis for kapitalistene hver dag.

(2.)

(3.)

ARBEIDERKLASSEBEVISSTHETENS OBJEKTIVE GRUNNLAG

Som kjent så ligger mye av nøkkelen til Marx' økonomiske lære i å forstå varens dobbeltkarakter, som bruksverdi og bytteverdi, som konkret eller abstrakt, som kvalitativt eller kvantitativt arbeidsprodukt. På overflata av det kapitalistiske samfunnet kommer denne dobbeltkarakteren til syne på den måten at hvis det f.eks. blir produsert en stol, så har man på den ene siden det konkrete arbeidsproduktet, stolen; på den andre siden får stolen på markedet en pris i penger. Denne prisen gjør det mulig å sette stolens verdi i forhold til andre varer på markedet, og dette forholdet er bestemt av hvor mye samfunnsmessig nødvendig arbeidstid som er lagt ned i de respektive varene. Dette er kjerna i verdiloven.

Det som imidlertid gjorde Marx' økonomiske lære epokegjørende var det faktum at han avdekket den spesielle dobbeltkarakteren til varen arbeidskraft. Arbeidskraftas verdi blir bestemt på samme måte som andre varer, konkret bestemt ved det kvantum konkret arbeid som er nødvendig for å produsere de livsmidler som arbeideren trenger til sitt underhold og til reproduksjon av arbeidskrafta. Dette er minimum, utover dette kommer den tradisjonelle levestandard i det angjeldende land inn

som verdibestemmende faktor. Tilsynelatende får altså arbeideren en lønn som tilsvarer verdien av det arbeidet han utfører. Hit og ikke lenger kom de klassiske borgerlige økonomene, fordi de i hovedsak beveget seg på overflata, og ikke evna å trenge ned i tingenes vesen.

Marx, derimot, var i stand til å påvise at arbeidskraftas bruksverdi, nemlig selve det utførte arbeidet, hadde en egenskap som skilte varen arbeidskraft fra alle andre varer. Arbeideren skaper nemlig ved sitt arbeid større verdier enn arbeidskraftas verdi, altså en merverdi, som kapitalisten tilegner seg gratis. Marx konkluderer derfor slik i «Lønn, pris og profitt»:

«For det første: Verdien av eller prisen på arbeidskraften får skinn av å være prisen på eller verdien av selve arbeidet, enda arbeidets verdi og arbeidets pris strengt tatt er meningsløse uttrykk.

For det annet: Enda bare en del av arbeiderens daglige arbeid er betalt, mens den andre delen er ubetalt, og enda dette ubetalte arbeid eller merarbeid utgjør nettopp det fondet som merverdien eller profitten dannes av, ser det ut som om hele arbeidet var betalt arbeid.»

(Arbeid og Kapital, Elan, s.99)

At utbyttinga er skjult, med et skinn av «likt bytte» på overflata, er det objektive grunnlag for borgerlig ideologi. I det siste har det i flere artikler i Klassekampen og Røde Fane, blant annet av Steigan og Lund, vært pekt på dette forholdet som grunnlag for reformismen i arbeiderbevegelsen, noe som er helt korrekt. Men man finner her også grunnlaget for mer tradisjonelle borgerlige ideer, illusjonene om «frihet og likhet», «vi er alle i samme båt», tariffoppgjørene som kamp mellom «to likeverdige», osv. osv.

Som en kuriositet kan nevnes at Marx nettopp i sin brosjyre «Lønn, pris og profitt» fra 1865 polemiserer mot akkurat de samme ideene som vi baler med i dag, nemlig ideen om å sette ned lønningene for å styrke «konkurransenevnen». Marx påviste at det eneste man styrket ved å senke reallønna var kapitalistenes profitt.

Borgerlig ideologi vil på dette grunnlag oppstå spontant, om og om igjen i alle klasser av befolkninga, også i arbeiderklassen. At borgerskapet gjennom alle sine metoder i overbygninga, parlamentarisme, oppkjøp av propaganda osv. ønsker å utfylle dette bildet og sementere det, forandrer ikke det klare faktum at dette må spille en sekundær rolle. Hadde nemlig den kapi-

PARTITEORI

talistiske utbyttinga ligget klart på overflata, så ville det ikke gått lang tid før snylterne var feid av banen, uansett hvor mange sinnrike bortforklarings-teknikker som er utvikla.

Men, på tross av at det kapitalistiske produksjonsforholdet er skjult, så kommer også undertrykkinga til uttrykk i mer konkret og håndfast form. Marx kalte dette for arbeidets direkte underordning (subsumpsjon) under kapitalen. Dette er det verdt å gå mer grundig inn på. Som mange kamerater nå har fått føle på kroppen, så foregår utviklinga av kapitalismen i sykler, med høykonjunktur og lavkonjunktur, med en stadig flytting av kapital, boom eller nedlegging etter hvor profitten er høyest. Følgelig opplever arbeiderklassen tider hvor arbeideren blir utsatt for nedlegginger, oppsigelser, flytting eller arbeidsløshet. Arbeiderklassen blir utsatt for en slags kollektiv fornedring, og blir mer og mer sin stilling bevisst som arbeidsdyr, underlagt kapitalens despoti. Dette står i klar motsetning til ymse teorier om frihet og likhet mellom kapitalist og arbeider, og er derfor det objektive grunnlaget for *revolusjonær klassebevissthet*. Spør for eksempel en Tyssedalarbeider om han føler at han disponerer fritt over sin arbeidskraft og kan selge den til høystbydende?

Arbeiderklassen er av denne grunn nødt til å ta opp *kampen* mot den kapitalistiske undertrykkinga. Gjennom *streik* blir det borgerlige diktatur i en viss grad og for et visst tidsrom satt ut av spill, og spirer til forestillingene om «proletariatets diktatur» blir sådd. Det var ikke for ingenting Lenin kalte streikene for «en skole i krigen Slik sett så regner jeg det som godt gjort at det eksisterer *et objektivt grunnlag* for revolusjonær klassebevissthet i arbeiderklassen, og at dette grunnlaget fører til at kommunistisk propaganda, avsløring av borgerlig ideologi, spredning av den vitenskapelige sosialismen osv. kan og vil slå gjennom i arbeiderklassen.

Utfra dette blir vi stående med grovt sett følgende modell: Det finnes i det

økonomiske grunnlaget to «poler» for klassebevissthet, en revolusjonær pol og en borgerlig (reformistisk) pol. Disse polenes innbyrdes styrkeforhold varierer utifra konjunktorene. I oppgangstider tenderer den borgerlige ideologi til å styrke seg. I krisetider styrker den revolusjonære pol seg. I spenningsfeltet mellom disse to polene befinner arbeiderklassen seg.

At den revolusjonære pol styrker seg i krisetider betyr at *det objektive grunnlaget* for revolusjonær klassebevissthet øker. Dette er *ikke* det samme som at krisa automatisk vil føre til et revolusjonært oppsving i arbeiderklassen. Tvert om kan vi historisk se det motsatte:

Krisa kan føre til utarming med påfølgende håpløshet og apati, det kan føre til rasisme og fascisme.

Her må man for det første ta med i betraktning den dialektiske vekselvirkningen mellom materie og ånd, mellom basis og overbygning, mellom subjekt og objekt, hvor det ene i perioder kan bytte plass med det andre. Slik sett kommer en masse historiske og samfunnsmessige faktorer inn. Borgerskapet har selvfølgelig enorme fordeler i sitt hegemoni i overbygninga. Arbeiderklassen har på sin side sine klassekamptradisjoner, organisering osv. Tidligere historiske hendelser kan spille inn på dette.

Sporveistjeninga i Oslo aksjonerer for arbeidsplassene midt på Karl Johan. Er dette avgangsgarden? (Foto: K.R.)

PARTITEORI

For det andre så må man ta i betraktning at arbeiderklassen består av grupper som innbyrdes kan være svært forskjellige. Historisk sett så er en av de viktigste forklaringene på at de russiske arbeiderne var så militant revolusjonære i 1917 at de var organisert i enorme enheter på et lite område, og sto direkte i produksjonen. (Det evindelige eksemplet med Putilov-verkene). Dette skapte homogenitet. I dagens Norge er arbeiderklassen selsatt i et svært antall bedrifter, i et svært antall sektorer, og kun et mindretall av hele arbeiderklassen står direkte i produksjonen. Dette antallet synker også, av naturlige grunner. Disse forskjellene skaper forskjeller i bevissthet, og i nivå. Slik sett må det være riktig også å snakke om framskredne og tilbakeværende i arbeiderklassen. Av avgjørende betydning er i hvilken grad de framskredne arbeiderne er i stand til å være toneangivende.

Ut fra dette kommer behovet for å organisere *avantgarden* innafor arbeiderklassen. På denne måten kan man konsolidere det mest avanserte sjiktet, og på denne måten forsøke å sementere den revolusjonære klassebevisstheten. Gjennom at man organiserer *avantgarden* i et politisk parti, så vil denne sementeringen kunne få et klart samfunnsmessig uttrykk, og på denne måten hindre ideologiske tilbakefall.

DEN VITENSKAPELIGE SOSIALISMEN

Arbeidernes klassebevissthet som klasse, både revolusjonær og reformistisk, har altså sitt utspring i kapitalismens framtrekkesformer. Men samtidig så viser det seg at ikke alt er som det ser ut i samfunnet vårt. Hvis en tings vesen var lik dens framtrekkesform, så ville det ikke være behov for noen vitenskap, hevdet Marx.

La oss ta et enkelt eksempel fra naturvitenskapen. Hver morgen står sola opp og hver kveld går den ned. Slik ser det ihvertfall ut. Derfor har menneskeheten gjennom årtusener trodd at jorda utgjorde verdens faste midtpunkt, som sola og de andre stjernene beveget seg rundt. Først i relativt nyere tid har astronomene Kopernikus, Kepler og Galilei bevist at *skinnen* bedrar. I dag vet vi sannheten, at jorda dreier seg rundt

seg sjøl og går i bane rundt sola. Dette faktum *framtrer* i form av dag og natt.

Man kan selvfølgelig ikke sette noe likhetstegn mellom naturlovene og de lover som virker inn på det menneskelige samfunnet. Men også her finnes det skjulte lover. Disse lover lar seg ikke avdekke gjennom dagligdagse betraktninger, det må et særskilt vitenskapelig arbeid til for å få til dette. Følgelig så kan en ikke vente at arbeiderklassen spontant, av seg sjøl, skal få til dette. Det trens vitenskapelig analyse, marxismen, eller: Den vitenskapelige sosialismen.

Lenin er inne på dette poenget i sin polemikk mot «økonomistene» i «Hva må gjøres?». Her peker han på at den politiske klassebevisstheten måtte tilføres arbeiderklassen «utenfra», og at den ikke lar seg utvikle «spontant» innafor klassen. Lenin mente at det «spontane element» bare var en kimeform av den politiske klassebevisstheten, og la vekt på den marxistiske teoriens betydning. «Uten en revolusjonær teori, ingen revolusjonær bevegelse.» Enkelte har tolka Lenin dit hen at arbeiderklassen må ledes av en borgerlig intelligensia som er bærere av den marxistiske vitenskapen. Etter min mening er dette en forvrengning. Tvert imot så peker Lenin på at arbeidere utmerka godt kan være sosialistiske teoretikere, men da er de det ikke primært ut fra sin rolle som arbeidere, men nettopp ut fra sin rolle som *sosialistiske teoretikere*.

Lenins teorier på dette området har vært gjenstand for en mengde mer eller mindre fantasifulle tolkninger og vært diskutert opp og ned ad vegger. For de som ønsker å grave seg ned i disse problemstillingene så finnes det en hel flora av ulik For-og-imot litteratur, men jeg tror jeg skal la det ligge her foreløpig.

Utviklinga av den vitenskapelige sosialismen krever spesielle arbeidsmetoder. Det er nødvendig å organisere et slags universitet, et arbeiderakademi. Dette universitetets oppgave er å fortolke samfunnet, basert på en skikkelig analyse. Den konkrete analysa av de konkrete forholda er marxismens levende sjel. Denne læresetninga kan tydeligvis ikke terpes nok på,

og står i motsetning til alle dogmatiske modeller og læresetninger.

Tydelig for alle blir det da at et parti som skal fylle en slik rolle som «bevisst element» må bygges opp med vekt på å være i stand til å utvikle slike analyser. Dette krever studier, åpne diskusjoner, utveksling av erfaringer, tilgang på materiale osv. osv.

UTGANGSPUNKTET FOR EN PARTIMODELL

Ut fra det jeg til nå har streka opp kan man sette opp to grunnleggende punkter for organiseringa av et arbeiderparti.

1. Partiet må ta utgangspunkt i den revolusjonære klassebevisstheten som utvikles i arbeiderklassen og forsøke å sementere denne, gjøre den *varig*. På samme måten må partiet hele tida *avgrense* seg imot og bekjempe reformismen. Det mest avanserte, framskredne sjiktet innafor arbeiderklassen må organiseres og konsolideres.
2. Partiet må være et universitet med forskere. Det må være i stand til å trenge ned under det kapitalistiske samfunnets overflate, analysere og blottlegge kapitalismens *vesen* for arbeiderklassen. Gjøre som Marx og «ta merverdirøverne på fersk gjerning», som Majakovski skreiv.

I tillegg til dette så melder behovet seg for nok et grunnleggende punkt. Vi kan ta utgangspunkt i Marx' berømte 11. tese om Feuerbach: «Filosofene har bare *tolka* verden forskjellig, men det det kommer an på, er å forandre den.» Altså:

3. Partiet må være arbeiderklassens *generalstab*. Man må ta utgangspunkt i det revolusjonære behovet for handling. Man må også ta utgangspunkt i at arbeiderklassen er splitta både når det gjelder organisasjon og bevissthetsnivå, og dermed opptre som en samlende faktor for hele arbeiderklassen.

Dette er etter mitt syn i grove trekk det grunnlaget man må bygge på når man skal konstruere en *modell* for hvordan et arbeiderparti skal se ut. Dette er det allmenne. Som vi skal komme tilbake til så må det selvfølgelig tas hensyn til de særegne betingelsene som eksisterer når man skal organisere

PARTITEORI

et parti. Men det er helt nødvendig at en på en marxistisk måte avklarer de allmenteoritiske prinsippene som må legges til grunn for ens partioppfatning før en går over til å behandle modellens utseende og karakteristika. Slik sett så kan man se på en partimodell som: En konkret tillemping av konklusjonene når det gjelder partiteori.

Men allerede dette ganske begrensa 3-punkts grunnlaget er lada med problemer og potensielle konfliktområder når man skal forsøke å lage et parti i praksis. La oss f.eks. se på problemene som oppstår i og med at vi vurderer som partiets oppgave både å fortolke og forandre verden. Som *fortolker* må partiet organiseres nærmest som et universitet, hvor en vesentlig konsekvens er åpenhet.

Som forandrer oppstår helt andre behov. Her oppstår behovet for enhetlig og disiplinert handling mot klassefienden. Her oppstår behovet for en sterk og handlekraftig sentralisert ledelse. Her oppstår behovet for å ta ibruk konspirative metoder til bekjempelse av overvåkingspoliti, forfølgelse o.l. Det skal ikke mye fantasi til for å tenke seg hvilke konflikter som særlig i en skjerpa situasjon kan oppstå mellom disse to vesentlige delene av partiets virkefelt.

For meg eksisterer vitenskapens krav til sannhet og nøyaktighet som den reineste motsetning til politikken (handlingens) «dirty tricks», manipulering og illusjonisme. I en revolusjonær situasjon vil den «vitenskapelige sektor» få store problemer med å følge med farta i utviklinga av klassekampen, slik at man kan bli overkjørt og akterutseilt. På samme måten vil en strengt konspirativ og handlingsinnretta organisasjon i perioder med relativ stillstand i klassekampen lett havne opp i sektarisme og/eller perspektivløshet.

Hvilken rolle skal partiet spille i revolusjonen? Skal det være inspirasjonskilde eller generalstab? Dette problemet er på ingen måte nytt i den kommunistiske bevegelsen. Eksempelvis så er polemikken mellom Lenin og Rosa Luxemburg sterkt prega av disse perspektiva. Lenin gikk som kjent inn for at partiet *både* skulle fortolke og forandre verden, og forsøkte å forene dis-

se to tinga i den demokratiske sentralismens prinsipper. Slik sett så er det vel her naturlig å ta utgangspunkt i Lenin for den videre behandlinga av partimodellen.

LENINS PARTIMODELL OG DE HISTORISKE LÆRDOMMENE

Som grunnleggende for Lenins oppfatning regner vi «Hva må gjøres» fra 1902. Hva kan vi lære konkret av denne boka? Utgangspunktet må være at Lenin her ga en konkret anvisning for et parti i Russland under helt bestemte forutsetninger:

- Lenin var i utgangspunktet sterkt skeptisk til at brosjyra skulle oversettes og utgis utafor Russland. Dette fordi han så på innholdet som spesielt russisk.
- I «Ett skritt fram og to tilbake» fortar Lenin en klar oppmykning av sin

egen modell, utfra at mulighetene for legalt arbeid hadde endra seg.

- I 1907-08 polemiserer Lenin i forordet til «12 år» mot en del kritikere av «Hva må gjøres?» I følge Lenin gjør disse den grunnleggende feilen at de behandler boka uavhengig av dens sammenheng med de konkrete historiske forholda den ble skrevet under, som Lenin karakteriserer som tilbaketog for lang tid siden.

Det er svært viktig å merke seg at Lenin sjøl understreker at man må ta hensyn til de spesielle historiske og konkrete betingelsene når man leser «Hva må gjøres?» Hvis man ikke klarer å skille mellom det som er relatert spesielt til denne situasjonen og det som kan ha et mer allment siktemål og gyldighet — da blir lesninga metodisk feilaktig og svært «ikke-leninistisk.»

Spesielt viktig er det å ha dette klart

Lenin foran massemøtet i Petrograd, man må ta utgangspunkt i sovjetiske forhold når «Hva må gjøres»

PARTITEORI

Et idealistisk portrett av Stalin i eksil framstilte den sovjetiske maleren M. Mariasch.

kal anvendes i Norge, ifølge Kjell Ruud.
(Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv)

for seg når man ser hvordan et eget parti-modell-dogme oppsto på basis av den ekstremt skjerpa situasjonen i revolusjonsfasen og tida med borgerkrig og utenlandsk intervensjon i Sovjetunionen. Det vil gå for langt her og nå å berøre alle disse faktorene. Det meste er antakelig kjent for mange. To eksempler for å belyse hva jeg mener:

- Fraksjonsparagrafen blei innført på oppfordring fra Lenin på den 10. partikongressen i 1921. Dette er av de stalinistiske «leninister» blitt sementert som et allment prinsipp for kommunistisk partiorganisasjon, som en helt nødvendig del av den demokratiske sentralismen. De trotskistiske «leninister», derimot, mener at dette var et situasjonsbetinga tiltak, og slett ikke noe allment prinsipp.
- Moskvatesene blei formulert av Otto Kuusinen ut fra den teori at verdensrevolusjonen sto for døra, og at reformismen kunne og måtte gis et endelig slag.

Disse teoriene viste seg jo ikke å holde stikk. Likevel blei Moskvatesene til dogmer for kommunistisk partiorganisering, og den såkalte «Komintern-tradisjonen».

Det har etterhvert blitt klart for stadig flere at den stalinistiske formidlinga av Leninismen har tendert til å lage

eviggyldige dogmer av analyser som egentlig er relatert til konkrete historisk/politiske situasjoner. Dette førte til at man til slutt satt igjen med en temmelig forvrengt utgave av det opprinnelige bolsjevikparti.

«Det kommunistiske parti er proletariatets monolittiske parti, og ikke et parti av forskjellige blokker med elementer fra forskjellige klasser.»

«(Stalin)

Enkelte har av denne grunn valgt å forkaste hele den leninistiske partiteorien. Dette er etter min mening like feilaktig som å tru at alt Lenin skreiv i 1902 kan anvendes på dagens norske virkelighet. Det vi må gjøre er på bakgrunn av de allmenteorietiske betingelsene for partiet å skille «snørr fra skjegg» hos Lenin. Hva var av allmen karakter? Hva var spesielt historisk betingta? Dette er etter mitt skjønn det riktige utgangspunkt for videre forskning på dette feltet, og jeg skal prøve å gi noen punkter til å fremme debatten:

Elitepartiet. Alle kjenner vel Lenins polemikk mot Martovs «masseparti» i spørsmålet om § 1. Poenget med å avgrense medlemskapet til de mest framskredne innafor arbeiderklassen, avantgarden, kan vi som vi tidligere har vært inne på spore tilbake til bevissthetsteorien, behovet for å sementere revolusjonær klassebevissthet, og avgrense seg fra reformismen. Utfra dette må det også kunne sluttes at partiet er en del av selve arbeiderklassen, organisert på en spesiell måte. Men hva utgjør så kategorien «avantgarden»? Det er klart at dette på ingen måte kan oppfattes som noen fast prosent, for eksempel 1% eller 5% eller 10% av den totale arbeiderklassen. I dagens Norge så er naturlig nok den revolusjonære klassebevisstheten ganske dårlig utvikla i arbeiderklassen, og avantgarden er ganske liten. I en revolusjonær situasjon, derimot, som i Sovjet 1917, vil man ha å gjøre med en helt annen utvikla klassebevissthet, og en mye større del av arbeiderklassen vil være revolusjonære. Således kan også partiet få en karakter av både eliteparti og masseparti på en gang. Dette kommer Lenin inn på i «Ett skritt fram, to tilbake» hvor han peker på at følgende 2 kategorier utgjør partiet:

PARTITEORI

1. Organisasjoner av revolusjonære.
2. Organisasjoner av arbeidere, så åpne og varierte som mulig.
I tillegg regner Lenin med:
3. Arbeiderorganisasjoner i forening med partiet.
4. Arbeiderorganisasjoner som ikke er forent med partiet, men som likevel kontrolleres av partiet.

5. Uavhengige elementer fra arbeiderklassen som delvis faller inn under partiets ledelse, i alle fall i tilfeller da klassekampen skjerper seg.

Lenin gjør sjøl oppmerksom på at denne inndeling er svært omtrentlig og skjematisk, men den er vel likevel mer nyansert enn de fleste av oss har trodd.

Yrkesrevolusjonære. Dette begrepet av Lenin har blitt tolka i mange retninger, fordi det er noe uklart hva Lenin egentlig mener. En sak er her de konkrete, historiske forholda i Russland på den tida: Lang og hard arbeidsdag for arbeiderne, sterke tendenser av føydalisme og overtro, en stor grad av analfabetisme, beinhard undertrykking osv. Disse tinga gjorde at Lenin poengterte at talentfulle agitatorer måtte tas ut av fabrikkene, føes av partiet og læres opp til profesjonelle revolusjonære. Det kan vel også godt tenkes at Lenin brukte «yrkesrevolusjonær» som en direkte motsats til «amatorismen». Ordbruken har likevel blitt misforstått til at arbeiderklassen måtte ledes av en borgerlig intelligensia, og at denne var adskilt fra arbeiderklassen med et nok så vanntett skott. Det Lenin egentlig legger vekt på er å understreke *marxistenes* rolle i partiet, og på et gitt tidspunkt var det nødvendig å være «yrkesrevolusjonær» for å bli skolert opp som marxist. Lenin understreka marxistenes rolle som revolusjonære tilknytt arbeiderklassens organisasjoner.

«Det skal ikke forstås slik at partiorganisasjonene utelukkende skal bestå av profesjonelle revolusjonære. Vi trenger de mest forskjellige slags organisasjoner av alle slags typer, rang og avskygninger, fra ekstremt avgrensede og hemmelige til svært brede og løse organisasjoner. Dette er en innlysende sannhet som jeg ikke trodde det var nødvendig å dvele ved.» (Lenin)

Det Lenin var mot var at enhver gymnasiast eller streikende arbeider skulle kunne være medlem av partiet. Dette var ikke organisering, men desorganisering, ifølge Lenin.

En ting som Lenin imidlertid la vekt på i forbindelse med de «yrkesrevolusjonære» var at det måtte være drevne folk som var i stand til å lure Okhranen, det hemmelige politiet. Behovet for dette varierer selvfølgelig av graden av undertrykking, samt at man må ivareta et «bedre føre var»-standpunkt. I 1903 måtte derfor partiet være strengt sentralisert, så konspirativt som mulig, og kunne selvfølgelig ikke under noen omstendigheter være noe åpent og demokratisk masseparti. Men allerede i 1907, hvor det var mer politisk frihet, gikk Lenin inn for «fullstendig demokratisering og konsekvent tilsette alle poster gjennom valg.» Dette fører oss over til spørsmålet om:

DEN DEMOKRATISKE SENTRALISMEN

Som man forstår så er dette et forhold sammensatt av to elementer: Demokrati og sentralisme. Den demokratiske sentralismen må tilfredsstillende to krav: Kravet om demokrati og kravet om effektivitet.

Når det gjelder behovet for sentralisme, så finnes det mange argumenter. Klassefienden, borgerskapet, har organisert seg sentralistisk gjennom stat og militærvesen. Følgelig har også proletariatet behov for en sentralistisk, og nærmest militær oppbygning. Partiet må være i stand til å føre kamp under alle forhold, også i tider med illegalitet, forfølgelse eller militær kamp. For å få til dette må det ivaretas de strengeste krav til disiplin og militær oppbygning. Det er nødvendig med en sentralistisk oppbygning. Det hjelper lite hvor demokratisk en organisasjon er om den ikke er handlekraftig, eller kan utslettes med et eneste slag av klassefienden.

Det finnes også et vell av argumenter for et aktivt demokrati i partiet. Demokratiet er en forutsetning for at partiet skal kunne fungere som universitet, med skapende marxisme, forskning og undersøkelser. Demokratiet er også en forutsetning for enhetlig handling og disiplin, som Stalin korrekt på-

peker. En virkelig jernhard disiplin kan ikke være noen kadaverdisiplin, men en bevisst og frivillig disiplin. Dette forutsetter en fri meningsbrytning før vedtak fattes. Demokratiske kanaler er også nødvendige for at ledelsen i et parti ikke skal selvstendigjøres, isolere seg fra arbeiderklassen og virkeligheten, og utfra dette gjøre subjektivistiske feil. En siste sak man kan ta med er at partidemokratiet må være med på å skape et proletarisk demokrati på et høyere nivå enn det eksisterende borgerlige demokrati, for på denne måten å legge grunnlaget til rette på en best mulig måte for organiseringa av proletariatet som herskende klasse.

En faktor som her må tas med i sammenhengen er at dette forutsetter at partimedlemmene er i stand til å ta stilling til de forskjellige politiske sakene, de må ha en viss grad av organiserthet og skoling. Demokratiet forutsetter derfor at også resten av partimodellen blir fulgt opp. Et ikke-avgrenset «masseparti» uten klare krav og rettigheter for medlemmene vil nødvendigvis utvikle byråkratisk sentralisme, og slett ikke noe desentralisert demokrati, hvis noen skulle formode dette.

Samtidig som vi nå har gitt noen generelle retningslinjer for utviklinga av et leninistisk kommunistparti, så har det også vist seg at partiet etter forholdene kan forandre seg temmelig mye etter den konkrete situasjonen.

- Generelt må partiet organisere den mest framskredne delen av arbeiderklassen. Men arbeiderklassen befinner seg i et spenningsfelt mellom en revolusjonær og en reformistisk pol, og avantgardens størrelse er avhengig av de økonomiske og politiske konjunktorene.
- Partiet må operere under skiftende omstendigheter, legalitet og illegalitet. Under illegalitet må medlemstallet være relativt lite, og den avgjørende vekt legges på sentralisme og konspirasjon. Under legale forhold må partiet i mye større grad være åpent, med vekt på demokrati og forskning. (Samtidig som det må bevare en hemmelig kjerne med tanke på at tidene kan skifte igjen.) Medlemstallet økes.
- Slik sett så er ikke forholdet mellom

PARTITEORI

demokratisida og sentralismesida i den demokratiske sentralismen en statisk størrelse. Tvert imot så er det *strengt nødvendig* at dette forhold kontinuerlig endres og gjøres «up to date». Lenin skreiv i 1905 i forbindelse med debatten om reorganiseringa av partiet: «Vårt parti har vært i illegalitet for lenge. Det har nesten blitt kvalt av den de siste årene.» I relativt fredelige tider vil en for stram sentralisme gjøre skapende og levende marxisme umulig for partiet som helhet, og det vil fjerne partiet fra arbeiderklassen og utvikle sekterisme og byråkrati.

Mitt synspunkt er at Stalin/Komintern-tradisjonen har utvikla *en uforanderlig* partimodell, som skal gjelde på alle steder til alle tider. Denne modellen har lagt enorm vekt på sentralismen på bekostning av demokratiet. På spissen er dette monolittismen. Dette har ført til en viss effektivitet i krigstid, men har

hatt store negative utslag. En god illustrasjon er at den stalinistiske tradisjon ikke har kommet med et eneste vektig bidrag til kritikken av den politiske økonomi i de kapitalistiske landa, men kun kan spille rolla som Lenins apologeter. Stalin-tradisjonen har ført til logring for storebrorpartier og internasjonale kommunistiske sentra. Det har ført til degenerasjon og tilstivning av de kommunistiske partiene. Det har ført til at kommunistpartiene i den vestlige verden har degenerert til ubetydelige sekter, eller har lagt revolusjonen på hylla.

Det er derfor nødvendig å befri den leninistiske partiteorien fra sin stalinistisk-dogmatisk tvangstrøye. Dette innebærer også en nitidig gransking av vårt eget partis organisasjonsprinsipper og praksis i ly av en riktigere forståelse av partiteorien. Dette er nødvendig fordi vi ganske ukritisk har akseptert den stalinistiske formidlinga av

leninismen, sjøl om Mao Zedong til en viss grad har stått for et alternativ.

KRITIKK AV MONOLITTISK PARTIOPPFATNING

Jeg skal forsøke å sette søkelyset litt mer på det fenomenet som man med en sekkebetegnelse kan kalle «monolittisme». Monolittismens sterke røtter i kommunistisk tradisjon gjør det nødvendig med et desto grundigere teoretisk og praktisk oppgjør med de feila denne historiske tradisjonen representerer. Følgende 4 karakteristika blir behandla:

- Dogmet om den eneste rette linja.
- Dogmet om det uforanderlige partimodell-skjema.
- Løsning av politiske motsetninger med organisatoriske metoder.
- Partiledelsens sjelstendigjøring.

I Kominterntida het det i kommunistenes propagandasanger at «Die Partei hat immer Recht.» De fleste kjenner vel

Har Stalin/Komintern-tradisjonen utvikla en uforanderlig partimodell som skal gjelde på alle steder til alle tider? Forfatteren hevder dette, og at modellen har lagt enorm vekt på sentralismen på bekostning av demokratiet. Hva sier bilde. (Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv)

PARTITEORI

dette konkret fra Arbeidets Parti i Albania, som i ekstrem grad propagerte at partiet alltid hadde fulgt og alltid vil komme til å følge «ei korrekt proletarisk marxist-leninistisk linje.»

Monolittismens filosofi går ut på at partiet reindyrker og utvikler en eneste korrekt linje som er en gjenspeiling av proletariatets sanne klasseinteresser. Men innebygd i dette ligger det jo at alle andre, mer eller mindre konkurrerende linjer må ses på som uttrykk for *andre* klasseinteresser, og derfor nedvurderes og undertrykkes. Gjennom eksistensen av «ei korrekt linje» vil alle divergenser fra denne være såkalte avvik, det være seg høyreavvik eller venstreavvik. Det skjer dermed en mistenkeliggjøring av kamerater med viktige dissenser i forhold til den herskende linja, og ikke sjelden har dette historisk ført til at disse kameratene har blitt brennemerka for all framtid som «borgerlig element», «trotskist», «agent», «revisjonist» eller lignende.

Konsekvensene av dette skulle vel være ganske åpenbare. Ethvert parti er i sitt utgangspunkt fylt av motsetninger. Nye problem og motsetninger oppstår kontinuerlig. Dette fordrer diskusjoner og linjekamper. Det er her nødvendig å innse at det ikke finnes *en* korrekt linje, men elementer av riktige og gærne ting i alle de forskjellige synspunkter som legges fram. Det finnes ingen fullstendig fotografisk gjenspeiling av de objektive forholda i den menneskelige hjerne. Ethvert inntrykk er farga av subjektive elementer, slik som erfaring, politisk nivå, observasjonsposisjon, evne til vitenskapelighet og så videre. For å bringe bevisstheten mest mulig i overensstemmelse med de objektive forholda er det nødvendig å arbeide vitenskapelig med problemene. Men dette forutsetter åpenhet og pluralisme, muligheter for å kunne studere og behandle et problem fra flest mulige vinkler. Følgelig er premisene for å komme fram til ei tilnærma korrekt linje det helt motsatte av hva monolittismen står for.

Det monolittiske partiet virker imot en slik åpen linjekamp. Monolittismen stimulerer i praksis passiv lydighet og servilitet overfor partiledelsen, den belønner kameraderiet og underdanighe-

ten. Monolittismen straffer de som åpent forfekter et annet syn ved å holde kameratene vekk fra maktposisjoner, brennemerke synspunktene som borgerlige, samt true med og gjennomføre disiplinære tiltak.

Det andre monolittiske karakteristikka som vi har vært inne på tidligere er trua på en fastfrost partimodell som skal passe inn i alle land, under alle forhold. (Jfr. Moskvatene). Et særtrekk ved denne modellen er dens sterke vektlegging på *sentralismen*. Vi har vært inne på de historiske årsakene til dette. Men teorien om «ei korrekt linje» må også logisk sett innebære en streng sentralistisk forvaltning og bannlysning av pluralistiske tendenser. (For de som er interessert i et nyttig og klargjørende

Alle 1 653 838 stemte i Albania

Wien (NTB-Reuter): Alle Albanias 1653838 stemmeberettigede deltok i lokalvalgene sist søndag, melder det albanske nyhetsbyrået ATA.

99,9 prosent stemte på de offisielle kandidatene fra masseorganisasjonen demokratisk front, som er kontrollert av kommunistpartiet. 175 stemmer ble avgitt mot disse kandidatene, og 108 stemmesedler ble forkastet.

— Valget fant sted under stor revolusjonær entusiasme, melder nyhetsbyrået.

Arbeiderbladet 28/4-83. Albanerne er mer monolittiske enn noengang.

skrekkeksempel, anbefales «Marxist-leninistisk Forbund»s (De norske Albanernes) hefte med ideologisk oppgjør med Mao Zedongs tenkning sett fra en stalinistisk-monolittisk posisjon.)

Vi har forsøkt å vurdere Lenins partimodell historisk. Den monolittiske tradisjonen opphøyer imidlertid Lenins ord til den reine teologi. Dette er slett ikke merkelig, hele monolittismen står i seg sjøl i motsetning til vitenskapelighet og klarsyn. Derfor oppstår også en del merkværdigheter.

Jeg har hørt kamerater si med bakgrunn i «Hva må gjøres?» at en landsomfattende avis er en forutsetning for å bygge et kommunistparti. Enkelte lager prinsipper av detaljspørsmål som

f.eks. at et parti *skal* organiseres på 3 nivåer, sentralt, distrikt og lokalt. Eller at det er et prinsippsspørsmål at ikke f.eks. lærere, samer, kvinner eller lignende skal kunne organiseres *for seg*. Slik dogmatikk er ganske komisk. Selvfølgelig er det svært nyttig og nødvendig å ha en avis, men er dette en forutsetning for dannelsen av kommunistpartier under alle forhold? Det er enkelt å vise det absurde i denne Leninapologien. Utfra «Et skritt fram og to tilbake» skulle man kunne trekke den konklusjon at partiet må ha *to sentra*, sentralkomiteen og avisredaksjonen. Men dette er jo ikke helt i overensstemmelse med den monolittiske blokktenken.

Det som allment *kan* trekkes ut om organisasjonsoppbygginga er at det må være grunnorganisasjoner basert på prinsippene om organisering av avantgarden, av de revolusjonære. Grunnorganisasjonene må bindes sammen av et sentralorgan, etter den demokratiske sentralismens prinsipper. Dette innebærer også at grunnorganisasjonene gjennom kongressrepresentasjon kan velge den sentrale ledelse. Innafor dette mønstret vil det både være riktig og nødvendig å bygge opp en fleksibel og anvendelig partiorganisasjon.

Det tredje særtrekk jeg vil nevne er tendensen til å behandle politiske motsetninger på organisatorisk måte. Den sterke sentralismen kombinert med diskreditering av opposisjonelle har historisk sett vist at det har vært svært farlig å ikke tilslutte seg «den korrekte linja». Mange har mista livet av denne grunn. Eksempler kan nevnes i fleng: Moskva-prosessene, prosessene mot Slanski, Kostov og Rajk, mordet på Trotski, albanernes henrettelse av Xoxe og Balluqu, Mehmet Shehus mystiske sjølmord osv. osv.

Utslaga av monolittisme behøver selvfølgelig ikke anta slike drastiske dimensjoner og metoder. De fleste kjenner sikkert til tilfeller av manglende toleranse ovafor opposisjonelle standpunkt. Det kan være tendenser til å behandle «avvikere» med «harde slag», undertrykke kritikk, kun gi tillitsverv til de med «korrekt standpunkt», suspendere og ekskludere på politisk grunn-

PARTITEORI

lag, stemple opponenter, trekke deres politiske motiver i tvil og lignende. Det har vært tilfeller hvor dissenterne har blitt stempla med at de har stått for borgerlige linjer, og så har en partiledelse ett år seinere snudd helt om og havna på det samme. I et monolittisk parti er det altså ikke nok å være enig med partiledelsen, man må også være særdeles nøyaktig med tidspunktet.

Dette fører til at linjekampen i partiet tar en annen form. En form er skvising av folk og avskallinger. En annen form er at linjekampen går «under jorda», at det på overflata er tilsynelatende rolig og idyllisk, men at det skjer ryktemakeri, konspirasjon el. Men det som kanskje er aller mest påfallende er ropet på demokrati. Som kjent er det lite behov for demokrati så lenge alle er enige. Det er ved uenigheter demokratiet blir nødvendig. Ved tilstrebinga av et monolittisk parti vil motsetningene dukke opp som kravet om partidemokrati.

Dette fordi enhver nyvinning i analysen vil «tape» dersom sentralkomiteen går imot. Likeledes vil ethvert «gamelt» standpunkt tape hvis sentralkomiteen endrer standpunkt. Men dermed har selve monolittismen spilt fallit, fordi folk ikke blir felt på feilaktige politiske saksstandpunkter, men ad organisatorisk vei fordi de ikke underordner seg «flertallet».

La meg få nevne et kuriosum fra våre egne partivedtekter: Det er utfra AKPs fraksjonsparagraf (§ 6) mulig å bli definert som fraksjonist *både* hvis man holder motsigelser skjult *og* hvis man legger disse fram til diskusjon på et tidspunkt som ikke faller partiledelsen i smak.

Til slutt skal jeg behandle en konsekvens av monolittismen som jeg også har vært inne på før, nemlig tendensen til at partiledelsen sjølstendiggjør seg fra resten av partiet. Eller med andre ord: Partiledelsen har all makt. Det er et faktum at det i spesielt skjerp situasjoner kan og vil være nødvendig å gjøre partiledelsen allmechtig. Men dette må betraktes som unntak, i det monolittiske parti er det regelen. Sjølstendigjøringa av partiledelsen har i visse sosialistiske land fått helt groteske former: *Nepotisme*. I Korea og Albania ser vi hvordan partiledernes koner,

(Foto: ??????????)

barn eller andre slektninger nærmest har fått arvefølgerett. Her slår monolittisme-debatten for fullt inn i sosialismedebatten, og er med på å forklare den nedbrytende prosess som har funnet sted i de sosialistiske landa. Dette temaet skal vi imidlertid la ligge inntil videre.

Tendensene til sjølstendigjøring av partiledelsen finner vi også i partiene i de kapitalistiske landa. En vanlig arbeidsmåte er at et spørsmål først reises til debatt i sentralkomiteen. Der oppnås enhet, eller mindretallet blir pålagt munnkurv. Deretter behandles distriktstyrene på samme måten, og konsolideres. Slik sett er partimedlemmene stilt ovafor en «de facto»-situasjon når de lenge etter at debatten starta får seg forelagt problemstillingene.

En tilsvarende virkning kan forklares ved at det foretas en bokstavelig kopiering av Lenins russiske partimodell fra 1902, nemlig ved at det uansett ytre forhold skal jobbes strengt konspirativt. Dette kan ofte tjene som skalleskjul for en partiledelse til å holde opplysninger skjult for medlemmene. Det legges av konspirative grunner strenge restriksjoner på avviklinga av

kongresser, disse kan for eksempel deles opp i mindre grupper. Hemmelighetskremmeriet vanskeliggjør medlemmenes muligheter til å forberede seg og spille en reell politisk rolle på kongressene. Slik vil sentralkomiteen i gavnet om ikke i navnet ble allmechtig. Den sitter på alle vesentlige opplysninger som for resten av partiet er innhyllet i et skjær av mystikk. Den fungerer samstemmig på kongressen, mens delegatene fungerer som enkeltpersoner som av konspirative grunner er avskåret fra enhver forhåndskontakt med hverandre. Sentralkomiteen vil ha all mulighet til å få valgt inn sine kandidater, da bare de har mulighet til å vurdere den «hemmelige» innsatsen som er gjort.

Under perioder med illegalitet og forfølgelse vil det som sagt være nødvendig å gi slike konsesjoner. Under fredeligere forhold er det også nødvendig å kunne være forberedt på det verste til en viss grad. Poenget er bare å finne en riktig balansering av forholdet mellom demokrati og sentralisme. Under fredelige og legale forhold som i dagens Norge vil en over-sentralisme skade mer enn det gavner, og gjøre sjølstendigjøringa av partiledelsen permanent.

PARTITEORI

HVA MÅ GJØRES I AKP?

For AKPs vedkommende må det nå være viktig å gå inn for tiltak som styrker demokratiet og det vitenskapelige arbeidet i partiet. Dette må være en helt nødvendig oppgave for det kommende landsmøtet i partiet. Noen stikkord kan nevnes helt på tampen:

- Grunnorganisasjonene må styrkes og få videre fullmakter.
- Landsmøtet må reelt gjøres til partiets høyeste organ, gjennom at alle grunnorganisasjoner må bli representert og ved at delegatene har full innsynsrett og referatplikt.
- En god ide er å opprette en kontrollkomite underlagt landsmøtet.

— Partilivet må liberaliseres og i mye større grad åpnes. Mulighet for «horizontal kontakt» i partiet må bli bedra. Dette innebærer relativt drastiske endringer i «fraksjonsparagrafen».

— All sensur og fortielser i partiet må opphøre. Motsetninger i ledende organer må legges fram for hele partiet.

— Alle tendenser til nepotisme, «siling» av folk til verv osv. må opphøre.

Vil et «åpnere» parti gi klassefienden fritt spillerom i en krisesituasjon? Vil vi bli slakta? Dette er et viktig og vanskelig spørsmål som må besvares. Det vil imidlertid gå for langt og ikke være

særlig klokt å behandle her. Det må i denne forbindelse foretas en grundig analyse av de kreftene vi står ovafor eller vil stå ovafor. Hvor står partiet idag, og hvilke muligheter har partiet for å verne seg? Hva er mulig og hva er ønskelig? Det som imidlertid står klart for meg, er at hvis man skal kunne ha noen tett konspirasjon, så må kameratene stå samla i tanke og handling. Og dette forutsetter et aktivt demokrati. Monolittismen driver folk over i fiendens leir mot sin vilje fordi dissenterne ikke gis noen andre sjanser.

Debatt:

Det dreier seg om AKPs troverdighet

Av Rune Ottosen og Bjørn Westli

Pål Steigan gir i Røde Fane nummer 1-2 1983 i sitt svar på vår artikkel «Eksport-sosialismen» i nummer 4 1982 en nyttig presisering av Marx syn på det nasjonale spørsmålet.

Vi har ingen problemer med å slutte oss til Steigans standpunkter/forklaringer på dette området.

Smatidig må vi si at det forbauser oss en smule at Steigan konsentrerer seg om de innledende merknadene (Marx syn på det nasjonale spørsmålet) i vår artikkel, som nærmest kun kan sees på som opp-takten til det som var vårt hovedpoeng: Nemlig å finne røttene til den hegemonistiske tradisjonen innafor den kommunistiske bevegelsen.

Vi kritiserte i denne sammenheng AKPs analyser av en del internasjonale/historiske spørsmål utifra ønske om å oppfylle Steigans ønske om å vurdere nasjonale bevegelser allsidig og historisk.

I denne sammenheng var det nettopp vårt poeng at AKP i praksis har brutt med dette prinsippet i vurderingen av bl.a. deler av Stalins politikk. Her har etter vår mening nemlig forsvaret av Stalin som «klassiker» og forsvaret av tesen om kontrarevolusjon i 1956 vært bestem-

mende for en del vurderinger, bl.a. Baltikum-spørsmålet og invasjonen i Ungarn i 1956. Dette har vært et brudd med prinsippet om å vurdere forhold konkret og historisk til fordel for en dogmatisk forestilling om hva som var en «korrekt marxist-leninistisk linje». Partiet har derfor unnlatt å ta opp spørsmål som har blitt betraktet som «varme poteter» — dels har partiet inntatt en lunken og til dels forsonlig holdning overfor overgrep og forbrytelser i sosialismens navn.

Et av våre hovedpoeng er jo nettopp den manglende konsekvens i partiets holdning til overgrep — enten disse overgrepene kommer fra stater som etter vår mening var/er sosialistiske eller stater som etter vår mening ikke er/ aldri har vært sosialistiske. Vi forsøkte å provosere fram dette ved eksemplet Baltikum — Kampuchea. For folket i Kampuchea og Baltikum er det ett fett om invasjonstyrkene er sosialistiske eller *kaller* seg sosialistiske.

Denne diskusjonen må ikke bli en lek med ord — men om realitetene: I svaret uttrykker Steigan vår problemstilling med ordene «de negative erfaringene med tendenser til hegemonisme». Da vil vi

spørre: Hvor mye tendenser skal til for at begeret er fullt?

Vi konstanterer med glede at Steigan tar avstand fra Kuusinen-doktrinen. Men en fugl gir ingen vår. Kuusinen-doktrinen må vurderes i en sammenheng. Kuusinen-doktrinen og hegemonismen var en hjørnestein i Stalins utenrikspolitikk rundt den 2. verdenskrig. Vi betrakter derfor — og heller ikke av andre grunner, Stalin som noe forbilde for AKP(m-l). Men vi ønsker ikke å gjøre dette til en Stalin-diskusjon, nødvendigvis. Det kan føre til en ny avsporing — vårt bidrag hadde som mål å gå lengre. Vi ønsker at partiet skal klare å avklare sitt forhold til viktige historiske erfaringer. Enkelte kamerater har vært redde for å svare på spørsmål omkring dette. Det må være fordi vår ml-tradisjon så systematisk har gjort anti-stalinismen og revisjonismen til parheser. Det er viktig ikke å forskre seg slik vi til nå har hatt tendenser til ved å ri to hester samtidig — overgrep fra Bresnjevs Sovjet er forbrytelser — overgrep fra Stalins Sovjet er hegemonistiske «trekk» eller «tendenser». Det virker svært lite troverdig. Her er det nødvendig å gå videre.

R.O og B.W

BØKER

Lærerik bok om de kritiske røttene til kvinneundertrykkinga

Av Pål Steigan

I forrige århundre skjedde det en revolusjon i kunnskapen om forhistoria til menneskesamfunnet. Forskere som Morgan og Bachhofen påviste at klassesamfunnet og farsfamilien slett ikke hadde eksistert bestandig.

Friedrich Engels dro nytte av deres arbeid og skreiv «Familien, staten og privateiendommens opprinnelse». Der argumenterte han sterkt og overbevisende for at kvinneundertrykkinga historisk oppsto sammen med privateiendommen, og at dette også var starten på utviklinga av klasseundertrykkinga. Boka til Engels har stått som en veiviser for flere generasjoner av marxister. Med den som grunnlag skreiv august Bebel sin store bok om Kvinnen og sosialismen.

Men som rimelig kan være, måtte det forskningsmaterialet som Engels bygde på være tidsbestemt og begrensa. Det blei oppdaga nye ting i menneskets tidlige historie, som reiste flere spørsmål enn dem Engels svarte på. Det var også enkelte av delkonklusjonene til Engels som viste seg å være unøyaktige eller delvis uriktige. Dette har bidratt til å undergrave autoriteten til Engels i en del miljøer. Det er også dem som fullt og helt forkaster hovedkonklusjonene til Engels. Det blir f.eks. hevda at matriarkatet, slik Engels drøfter det, ikke har eksistert, eller i beste fall har vært et unntak. Det blir videre hevda at det ikke er tilfelle at kvinneun-

dertrykkinga oppsto parallelt med privateiendommen.

En representant for denne retninga er Hilda Scott, som skreiv boka «Women and Socialism» bygd på sine erfaringer fra Tsjekkoslovakia. Hun hevder at det er vitenskapelig bevist at

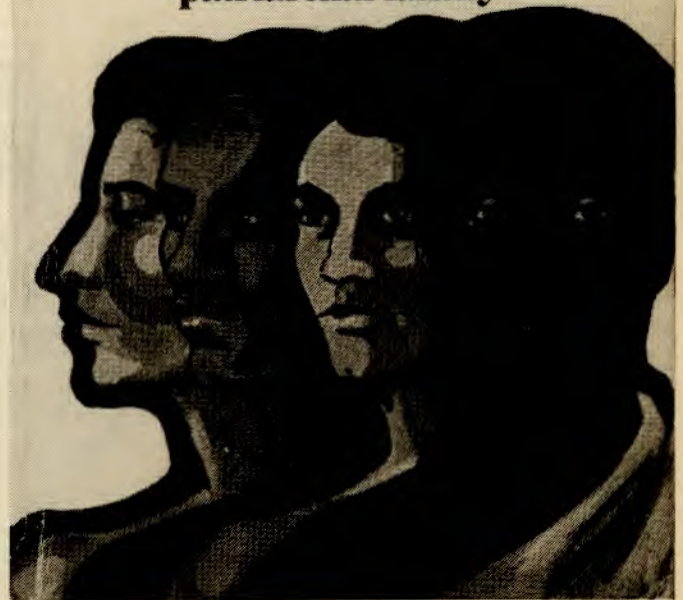
- 1) matriarkatet i Engels' betydning ikke har eksistert (W&S side 38) og
- 2) at det heller ikke er sant at utviklinga av kvinneundertrykkinga er knytta til framveksten av privateiendommen (ss. side 42).

Hilda Scott står på ingen måte aleine om dette synet, det er sterkt representert blant moderne antropologer, og er også det synet som preger Aschehous nye verdenshistorie i behandlinga av de primitive samfunna.

Det sier seg sjøl at diskusjonen om opprinnelsen til kvinneundertrykkinga vil få virkninger på strategien for kvinnefrigjøringa. Det viktorianske England reagerte rasende på Morgans og Engels' teorier, for etter viktoriatidas oppfatning var kvinnen biologisk og etter Guds vilje underlagt mannen for evig tid. På den andre sida førte teoriene til Engels til en sammenknytning av arbeiderklassens kamp mot kapitalistisk utbytting med kampen for kvinnefrigjøring.

Begge disse diskusjonene vil fortsette å bølge fram og tilbake i lange tider. Like lite som boka til Engels representerte det siste ordet i diskusjonen, like lite representerer f.eks. synet til Scott og andre den endelige

Evelyn Reed WOMAN'S EVOLUTION from matriarchal clan to patriarchal family

sannhet. Det vil stadig komme nytt materiale til som må studeres og analyseres. I denne diskusjonen har en annen amerikanerinne kommet med et viktig innlegg.

Evelyn Reed er en av de som har markert seg i kvinneforskninga. Hovedverket hennes heter «Woman's Evolution» og blei gitt ut på Pathfinder Press i 1975. Hun tar til motmæle mot dem som avviser Engels. Hun går gjennom et omfattende historisk materiale og

argumenterer for at Engels hadde rett i sine grunnleggende konklusjoner. Hun viser til et stort antall historiske eksempler som var ukjent på den tida Engels levde, men som underbygger og forsterker hans konklusjoner.

Boka er velskrevet og den er faktisk også spennende lesning. Som legmann kan jeg ikke skjønne annet enn at hun har levert meget sterke argumenter for at matriarkatet har eksistert, ikke

BØKER

bare som unntak, men som et generelt historisk utviklingstrinn. Ett av de mest brukte (og kanskje noe forenkla) argumentene mot teorien om matriarkatet er for det første argumentet om at kvinnen aldri har *herska* over mannen, og vært en matriark slik menn seinere blei patriarker. Og i den betydninga har det sjølsagt aldri eksistert noe matriarkat. Slik jeg har oppfatta Engels er det heller ikke slik ordet er ment, men som en beskrivelse av et samfunn som økonomisk og sosialt er dominert av kvinner, og der ætten er kvinnens ætt.

Et annet argument er at de primitive samfunna viste alle mulige kombinasjoner av morslinje og farslinjesystemer, slik at det dermed ikke går an å generalisere dette. Dette er et langt viktigere argument, for det er et faktum at utviklingsbildet var langt mer komplisert enn det en kan få inntrykk av fra Engels. Reed tar for seg disse innvendingene nokså konkret og punkt for punkt. Det er vanskelig å gjengi argumentene i forkorta form, fordi de spenner over et stort register. Men det går i hvert fall an å peke på at ulike utviklingstrinn og kombinasjoner av ættelinjer i seg sjøl ikke er noe argument mot en generell analyse som sier at matriarkatet kom forut for farsfamilien. Vi sier også at det er kapitalisme både i Norge, Jugoslavia, USA og Chile. Men like fullt er det svært mange konkrete forhold som skiller disse samfunna fra hverandre.

Hvis jeg skal framheve en enkelt del av boka, må det bli det kapitlet som heter «The productive record of women», altså kvinnens

I tidligere religioner var kvinnen utpekt til den høyeste guddom. Dronning av Byblos (Baalat) 300–200 f.Kr. Byblos, Kanaan (Libanon).

BØKER

meritter i produksjonen. Her gir Reed et vell av eksempler på hvordan kvinnene spilte en helt avgjørende rolle i å utvikle produksjonen og dermed skape forutsetningene for all menneskelig sivilisasjon. Det Engels skriver om at kvinnen sto for arbeidet i hjemmet, har fått mange til å forbinde det med våre dagers private husarbeid. Dette er en misforståelse, for dette «husarbeidet» var ikke privat, det var sjølve grunnpilaren for samfunnet. Reed går gjennom handverk for handverk og viser hvordan kvinnene spilte en avgjørende rolle, ja hovedrollen i å utvikle en hel serie av ferdigheter, kunnskaper, redskaper osv. som var starten på det som senere skulle bli reine industrier. Hun går gjennom bruken av ilden, og alle kokekunstens avarter, spinning og veving, garving og lærbehandling, pottemakerkunsten, medisinen, ja sjøl byggekunsten og viser hvordan kvinnen på område etter område tok de første skritt, hvordan hun var pioner for hele den menneskelige sivilisasjonen. Morsomt er eksemplet fra Pueblo-indianerne, som er kjent for sine fleretasjes hus. Der var det kvinnene som sto for husbygginga. En spansk prest, som tok det for gitt at dette var «mannfolkarbeid» satte en mann til å bygge en mur for seg. Det førte til at alle landsbyens kvinner samla seg rundt stakkaren og lo han loddrett ut fordi han forsøkte seg på en typisk kvinnejobb!

Hun slår også grundig hull på myten om kvinnen som «det svake kjønn». Blant Kikuyuene i Øst-Afrika var 20 kilo regna som en rimelig bær for en mann, mens kvin-

ner gladelig kunne bære 50 kilo over lange distanser. Oppsummeringsvis sier Reed: Kvinnene var de første bønder, de første industrifolk, de første leger, vitenskapsfolk, arkitekter, ingeniører, lærere, språkfolk, kunstnere og historikere.

Denne påstanden, som kan være tung å svelge for «skapningens herre» er også underbygd av de som f.eks. har forska i de tidligste religionene, der nettopp kvinnen var utpekt til den høyeste guddom, himmelens og jordens skaper.

Når kvinnen kunne spille en slik rolle i religionen, er det rimelig å anta at hun spilte en ikke altfor ulik rolle i det samfunnet religionen sprang ut fra. (Se Merlin

Stone: «The Paradise Papers».)

Jeg skal ikke forsøke å følge resten av resonnetet til Evelyn Reed. Jeg vil heller anbefale leserne å lese boka sjøl og trekke den inn i diskusjonen om kvinneundertrykkinga. Derimot vil jeg ikke unnlate å peke på at boka har en del svakheter. Et sentralt poeng for Reed er kannibalismen i det tidligste menneskesamfunnet. Hun sier sjøl at dette er en kontroversiell påstand, og jeg må si at hennes argumentasjon for en generell kannibalisme er nokså tynn på en del punkter. Den bygger også på nokså ensidig litteratur, og tar lite hensyn til seinere forskning rundt emnet. Hun

har også en del påstander om dyrenes adferd, som er av samme type. Disse svakhetene ved boka undergraver ikke den materialistiske framstillinga av kvinnenes rolle i historien, men de er lettangripelige mål for de som vil bruke det til å trekke hele boka i tvil. Men sjøl med disse svakhetene er boka et av de viktigste moderne forsvar for teoriene til Engels. Sjølsagt er heller ikke denne boka noe sluttinnlegg. Men den er et vitenskapelig bidrag til en meget viktig diskusjon.

*Evelyn Reed:
Woman's Evolution.
Pathfinder Press,
New York. 75 kroner.*

Evelyn Reed

Returadresse:

Røde Fane

Boks 83

Bryn, Oslo 6

DETTE NUMMER:

- ***Tron Øgrim om prinsippprogramutkastet***
- ***Det tomme matfats politikk***
 - ***Boligen som vare***
 - ***Frigjøring av kvinnene***
 - ***Partiteori – debatt***